MIRCEA POSPAI
LACRIMILE LUI ZAMOLXIS

Coperta: Mircea Liviu Goga
Redactor: Jean Băileșteanu
Tehnoredactor: Loredana Rebega

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POSPAI, MIRCEA
Lacrimile lui Zamolxis / Mircea Pospai. - Craiova : MJM, 2014
ISBN 978-973-680-356-7

821.135.1-32

MIRCEA POSPAI

LACRIMILE LUI ZAMOLXIS

Povestiri istorice şi legende repovestite
– Nordul Olteniei –

EDITURA MJM CRAIOVA

2014

Noapte cu peceţi domneşti

De vreun ceas, poate două, peste Tismana se lăsase întunericul încă grăbit al sfârşitului de iarnă şi în întreaga curte a mănăstirii se simte febra prezenţei unor oaspeţi de seamă. În trapeză, Domnitorul Vlad stă singur în capul mesei joase, dreptunghiulare, din lemn masiv de stejar, care ocupă partea de mijloc a încăperii, lăsând liber pe margini doar loc pentru cei ce vin să servească mesenilor bucatele şi băuturile. A fost lucrată din porunca domnitorului-ctitor, strămoş al lui Vlad, chiar în acea încăpere, spre a rămâne acolo în veci, căci nu este uşă pe care să încapă. Peste lemnul îmbătrânit au fost aruncate ştergare de in înnălbit, cu ciucuri la ambele capete, ştergare care abia se văd, acoperite de blidele sau talerele încărcate cu bucatele pregătite toată ziua de călugări şi străjuite, din loc în loc, de carafele cu vin rubiniu. De-a dreapta lui Vodă este aşezat părintele stareţ, de-a stânga întâiul sfetnic, apoi, de o parte şi de alta, înalţii săi dregători, oameni de încredere, unii chiar rude apropiate, străduindu-se să-i facă lui Vodă toate voile, poate din dragoste sinceră pentru el, poate cu gândul că pedeapsa care-i aşteaptă, dacă li s-ar dovedi necinstea, este mult prea grea. Ştiu prea bine, toţi, câţi boieri, mai mult sau mai puţin vinovaţi, au sfârşit viaţa în ţepile ridicate de el, cu atât mai mari cu cât rangul celui ce urma s-o "împodobească" era mai înalt.

Vodă e mulţumit de lucrarea ce a făcut în ultimile luni şi ştie că din partea regelui Matiaş va avea, cel puţin pentru o bucată de vreme, linişte. Dar asta nu înseamnă că poate să fie liniştit, pentru că în vara apropiată, cine ştie, s-ar putea să aibă necazuri din partea turcilor. Va trebui să plănuiască din timp cum să-i înfrunte, după informaţiile pe care le va avea, dar, oricum, ţine oştirea mereu

pregătită. Alungă însă gândul, nu e acum momentul să-şi bată capul cu aşa ceva.

Doi călugări tineri stau în picioare, fiecare pe câte o parte a mesei şi unul dintre ei a băgat de seamă că ulcica de vin a domnitorului e aproape goală. Se grăbeşte s-o umple dintr-o carafă, apoi mai adaugă vin şi în ulcica părintelui stareţ, care se bucură că Vlad-Vodă e bine dispus şi că i-a plăcut cum este chivernisită mănăstirea Tismana.

Bătrânul grămătic, aşezat pe partea din stânga domnitorului, al patrulea şi exact la mijlocul rândului, gustă şi el din vin, atâta cât să pară că bea la fel cu ceilalţi, dar având grijă să nu întreacă măsura. Vodă îi ceruse să povestească o întâmplare mai de demult, iar el, după ce gustă din vin, îşi drese glasul şi începu să spună mai departe.

– Nici eu nu le ştiu bine chiar pe toate, de la început, decât ce mi-au povestit şi mie alţii, mai bătrâni. Venisem aici doar cu doi ani înainte de vizita bunului nostru voievod Mircea. Câte s-au petrecut mai devreme nu le-am văzut, dar am auzit despre ele şi nu le-am uitat. Pentru că, să ştiţi dumneavoastră şi să mă iertaţi că eu vă ţin cu vorba, dar mari făcători de bine au fost domnitorii noştri cei ce au înălţat acest lăcaş.

– Şi care l-au dăruit cu moşii şi cu drepturi, întru cinstirea sufletelor lor, adăugă părintele stareţ.

– Aşa cum vă spuneam, reluă grămăticul, cinstitul Nicodim a găsit aici loc potrivit pentru lăcaş şi l-a ridicat mai întâi din lemn de tisă. Era o pădure de tisă chiar pe locul unde ne aflăm noi acum şi cu multă străduinţă şi cu iscusinţă a trudit Nicodim până a cioplit şi a aşezat lemnele cum se cuvenea. Dar a fost răsplătit de oamenii care l-au cinstit pentru fapta sa.

– După ce dincolo, la Bratilov, îl prinseseră cu o găină în desagă, chicoti jupan Dragomir Ţacal.

– Nu huli, jupan Dragomire, că nu-i drept, îl apostrofă povestitorul. Dumneata, dacă nu mă înşel, eşti de acolo, de la Bratilov, şi ţi-or fi povestit moşii dumitale cum s-a întâmplat. Ştii bine că oamenii din Bratilov nu l-au vrut pe sfântul călugăr acolo şi că ei i-au vârât o găină în desagă, spre a-l scoate de hoţ şi a avea motiv să-l alunge. Aceea n-a fost faptă cugetată...

– Mărite Doamne, interveni stareţul, adresându-se lui Vlad Ţepeş – cum avea să fie numit mult mai târziu, de urmaşii urmaşilor,

oaspetele din acea seară al mănăstirii Tismana – fii bun şi îngăduie să înfăţişăm judecăţii tale hrisoavele cele vechi pe care le păstrăm aici la noi, că mari pricini am avut de la o vreme cu sătenii şi cu boierii Tismanei, pentru hotarele noastre.

– Să le aducă, încuviinţă Vodă, să ni le citească cinstitul grămătic. Dar mai întâi să-l ascultăm ce ne povesteşte, căci ştie când a fost aici moşul nostru, Marele Mircea, voievod şi domn, adăugă, îndemnându-i pe sfetnici să mai închine câte o ulcică de vin, iar pe bătrân să-şi ducă mai departe amintirile.

Acesta părea trecut bine de optzeci de ani, poate bătea spre nouăzeci. Părul şi barba îi erau albe ca neaua proaspătă, pomeţii obrajilor supţi, dar ochii păstrau ceva din sclipirile tinereţii, iar vocea era încă puternică şi clară, cum clar era şi firul povestirii. Nu începu să vorbească imediat, lăsă mai întâi să-şi termine treaba cei doi tineri care tocmai intraseră cu tăvi mari în mâini, umplând încăperea de mirosul fripturii de vânat pregătit în vin şi usturoi. Apoi tot mai aşteptă, până când Vodă şi ceilalţi îşi făcură pofta şi conteniră cu lauda mâncării.

– Cum vă spuneam, când a venit Vodă Mircea la Tismana, eu eram aici de vreo doi ani şi abia începusem să aflu câte ceva din tainele învăţăturii, mai ales după ce răposatul Nicodim se întorsese de la Prislop, de dincolo de munţi. Era toamna târziu, căzuse de mai multe ori bruma şi pădurile se cam goliseră de frunze, dar încă nu începuseră ploile cele lungi şi drumurile erau bune de mers. Mai înainte de a veni Vodă, au ajuns aici câţiva călăreţi. Unul dintre ei era un boier mare, cred că un dregător de-al domnitorului, nu pot să ştiu. Dar după haine şi după cum vorbea cu ceilalţi, am priceput că el le poruncea. Erau ca la vreo zece oameni, toţi pe cai mari şi graşi, înarmaţi cu lănci, cu suliţe şi cu arcuri. Au vorbit cu părintele Nicodim, apoi s-au întors, nu ştiu unde. Pe unii dintre ei i-am mai văzut către seară, când a venit şi Vodă. Era tot călare, pe un cal mare, alb şi frumos. Purta cojoc cu nasturi şi fir de aur şi o căciulă albă cu ac tot de aur. Poate îi plăcea să meargă călare lui Vodă, că în urmă a venit rădvanul domnesc gol, doar vizitiul pe capră mâna cei patru cai, iar a doua zi, când a pornit spre cetatea Severinului, a plecat tot călare şi rădvanul gol în urmă-i. Vodă era înconjurat de alţi călăreţi, boieri şi oşteni, cu toţii erau cam la două sute, iar după aceea au venit şi mai multe căruţe, acoperite cu coviltire, din care au coborât nişte

cufere de lemn şi le-au dus în odăi la Vodă şi la boieri. Noaptea, căruţele au fost păzite de oşteni. Se strânsese multă gloată să-l vadă pe Vodă, şi din mahalaua ligăcească şi din cea ruşească, lângă poarta cea mare şi falnică, iar Vodă le-a făcut semn cu mâna şi de vorbit a vorbit mulţimii abia a doua zi.

> Privitor la "mahalalele" Tismanei, ele sunt atestate din vechime, într-un document prin care domnitorul Dan I întărea lăcaşului mai multe sate, între care şi Tismana. Acesta era împărţit în două părţi: *ligăcească* (unii cercetători consideră că denumirea păstrează amintirea unui guvernator străbun, a unui "legatus") şi *ruşească* (unde locuiau apărătorii aşezământului, militarii numiţi "roşii" după culoarea hainelor). Explicaţia este plauzibilă, pentru că locuitorii Tismanei aveau obligaţia de a face paza lăcaşului şi încă din timpul lui Radu Vodă, ctitorul aşezământului, fuseseră scutiţi de dări, bir, ca şi de participarea la oaste: "...de bir, de găleată, de dijmă, de groştină, de dat de toate mâncăturile... câte sunt peste an în ţară, şi de haiduci, de dorobanţi, de catane, pentru că a fost iertat satul Tismana şi mai dinainte vreme de Radu-Vodă" - spune documentul menţionat. Denumirile acestor "mahalale" sunt consemnate şi într-un document dat de Mircea cel Bătrân, la 27 iunie 1387.

– Prea-cinstitul Nicodim, continuă bătrânul povestea vizitei domnitorului Mircea, a ieşit la poartă cu pâine şi cu sare şi a zis Măriei-sale cuvinte de bunăvenire în lăcaşul părinţilor săi. Apoi domnul şi oamenii lui au mers de s-au odihnit în odăile care le fuseseră pregătite mult înainte, cu foc şi cu miresme. Ca după două ceasuri, au ieşit din odăi şi au venit în curte. Acum domnitorul nu mai era călăreţul din fruntea cetei de oşteni, îmbrăcat aproape ca şi ei, deosebit doar prin nasturii de aur, pentru că, am văzut bine, numai el avea acei nasturi. Dar, cum spun, când a venit la vecernie era în hainele sale domneşti, scumpe şi strălucitoare, şi mersu-i era drept şi apăsat, nu se cunoşteau anii care-i încărcaţiseră pletele. Avea plete bogate, revărsate peste umeri. Pe cap purta coroană de aur, iar mantia din postavuri negre şi roşii era şi ea acoperită toată cu fireturi de aur şi argint. Când a ieşit în curte, clopotul cel mare a început să bată şi parcă a răsunat atunci mai puternic şi mai melodios ca totdeauna. Sunetele se loveau de ziduri şi de munte, iar ecourile se amestecau şi

nici nu pot să spun cât se auzea de frumos. Noi, mai tinerii, eram aşezaţi să străjuim drumul lui Vodă pe poteca spre uşa cea mare şi l-am văzut pe Domnul Mircea cum a clipit a mulţămire. A şi zis unuia dintre boieri, chiar când trecea prin dreptul meu : "Nu cred că ar fi găsit nimeni, niciodată, un loc mai potrivit decât acesta!". Apoi s-a uitat la ziduri şi a zăbovit cu privirea la gura peşterii din stâncă, de sus. Când mulţimea care venise să-l întâmpine s-a potolit, Vodă a făcut un semn cu mâna şi s-a pregătit să vorbească, iar noi, grămăticii, am însemnat vorbele Domniei sale.

Vlad Vodă deveni mai atent, lăsând pe masă bucatele din care mânca, şi tot aşa făcură şi boierii.

– "Călcăm în acest lăcaş cu inima curată, întru cinstirea sufletelor părinţilor şi moşilor noştri, care au trudit pentru ridicarea lui. Părintele nostru, binecinstitorul şi binefăcătorul Io Radu Voievod, după exemplul moşilor noştri Vlaicu, şi Nicolae, şi Basarab, s-a îngrijit de apărarea hotarelor şi de buna înţelegere cu vecinii, chiar dacă nu întotdeauna s-au înţeles. Dar, mai ales, trebuie să ni-l aducem aminte pentru zidirile sale. Locurile acestea unesc poporul, zicea părintele nostru, iar dumneata, cinstite Nicodime, ştii vorbele lui. Satele noastre sunt multe, zicea, dar târgurile sunt puţine şi oamenii stau mai mult la casele lor. Vara muncesc, iarna se strâng în jurul focului şi numai când oamenii domniei îi cheamă la oaste se întâlnesc unii cu alţii. Acum ştiţi bine câtă dreptate era de partea lui. Aici, la târgul Tismanei, se întâlnesc duminicile oameni din judeţul Jaleşului, al Motrului şi al Mehedinţiului. Vorbesc de-ale lor, se împrietenesc, se înrudesc, povestesc acasă că în alte sate au prieteni şi rude, iar cei din acele sate au alţi prieteni şi alte rude, mai departe, cât e ţara. Dumneata, Nicodime, şi toţi ceilalţi să le spuneţi oamenilor că avem o ţară veche, pe care răposatul Basarab ne-a lăsat-o unită, iar noi trebuie să apărăm ţărâna lăsată moştenire cu sângele nostru. Cine n-are ţară, n-are nici un loc în lume, spunea părintele nostru, Io Radu Voievod, fie-i ţărâna uşoară şi odihna liniştită, iar asta o ştia el de la părintele şi moşii lui. De aceea mare bucurie a avut, acum aproape treizeci de ani, când lângă vechea construcţie din lemn s-a înălţat această zidire falnică. Cei mai în vârstă dintre dumneavoastră vă mai aduceţi aminte. Era spre sfârşit de vară, cu opt ani înainte de a primi domnia mea sceptrul cârmuirii, când domnitorul a venit aici împreună cu mama noastră, doamna

Calinichia, cu noi, copii săi, şi cu mulţi dregători de la curtea domnească. Mulţime de popor s-a strâns şi, cu mare bucurie, a fost târnosită zidirea. Apoi, fratele domniei mele, voievodul Dan, şi cu mine, am făcut cele ce au mai fost de trebuinţă. Se cuvine să mai cinstim memoria părintelui Domniei mele şi a moşilor noştri pentru tot ce au zidit în ţară, pentru grija lor de binele poporului şi pentru vitejia cu care au ridicat, la nevoie, armele, împotriva duşmanilor. Să-i cinstim şi să încercăm, pe puterea noastră, să nu ne fie niciodată ruşine de faptele ce săvârşim". Aşa a glăsuit Mircea Voievod, iar grămăticul domnesc şi cu mine i-am însemnat vorbele şi le-am ţinut minte, apoi le-am spus oamenilor, să fie de pildă.

– Ei, mare om a fost moşul Domniei tale, zise jupan Voico Dobriţa, cătând cu privirea către domnitorul Vlad Ţepeş. Mare şi viteaz. Mi-a povestit despre el părintele meu, care s-a prăpădit acum vreo zece ani. A luptat lângă Vodă la Rovine, pe Jiu în jos, când puhoiul turcesc se revărsase ca un stol de lăcuste. Se afla în fruntea oştenilor, semăna prăpăd în jur şi nimeni nu-i putea sta în cale. Ne povestea că a văzut cu ochii lui cum un paşă turc a rupt-o la fugă când a văzut că domnul nostru se apropia de el, iar spahii şi ienicerii au făcut la fel.

– Tot aşa îmi spunea şi bunicul meu, găsi potrivit să se laude comisul Gherghina. Au fost şi în alte lupte împreună, i-a însemnat de multe ori sabia, dar moartea n-a avut curaj să se atingă de vieţile lor.

– Cred că de la Domnia Sa ai dumneata, Doamne Vlade, vitejia şi curajul ce ai dovedit în lupte, intră în vorbă jupan Dragomir, ridicând ulcica în care îşi turnase vin proaspăt. Să vărsăm câteva picături pentru sufletul strămoşilor, mai zise, în timp ce vărsă alături de masă câţiva stropi de vin, şi să închinăm pentru domnie lungă şi sănătate stăpânului nostru.

– Sănătate şi viaţă lungă ! răspunseră ceilalţi şi ciocniră ulcelele.

Domnitorul ciocni cu cei din preajma lui, dar gândul nu-i era parcă la cei de faţă. Rămase aşa câteva clipe, apoi se întoarse către grămătic.

– Moşul meu a avut, din câte ştiam, şi un sfat de taină aici, cu Nicodim şi cu dregătorii? îi zise întrebător, aşteptând confirmarea.

– A avut, veni pe dată răspunsul. Trecuse vreme multă de la vizita dintâi, de care am povestit, iar eu am fost tot alături de

grămăticul domniei sale şi am orânduit hrisoavele ce se cuveneau. Atunci, în târziul acela de toamnă, domnul se ducea către Cetatea Severinului, unde plănuise să se întâlnească cu craiul unguresc Sigismund şi să vorbească de cum să lupte împotriva turcilor. Au venit la Tismana şi toţi boierii domniei sale.

– Aşa scrie şi în hrisov, îl am aici, în caseta de argint, ia-l şi citeşte, interveni egumenul, scoţând documentul din casetă şi întinzându-l bătrânului grămătic.

Acesta desfăcu cu grijă legătura de mătase roşie şi întinse pergamentul ţinând cu mâna pecetea de ceară. Căută cu privirea o anume frază şi citi :

– "...Şi aceasta a fost în anul 6915 (1409 – n.n.), indictionul 15, mergând domnia mea către Severin să mă întâlnesc cu craiul, astfel am ajuns la Tismana în luna noiembrie 23 zile, cu toţi egumenii şi cu toţi boierii domniei mele".

– Dar nu scrie sau nu v-a spus mai mult despre ce punea la cale cu craiul Sigismund ? întrebă domnitorul.

– De scris nu scrie, Măria ta, dar de vorbit a vorbit mult Vodă Mircea. Atunci el voia să se pună bine cu nelegiuiţii păgâni, să nu osândească ţara la bir, dar şi cu vecinii ceilalţi voia să fie în bună înţelegere şi să lupte împreună la nevoie. Stăpânitorii turci nu prea se înţelegeau între ei şi domnul nostru aflase de asta. Murise Baiazid Trăznetul, nu îndurase bătaia de joc a lui Timur Şchiopul, care, după ce îl învinsese, îl purtase într-o căruţă cu gratii. Fii lui s-au certat pe împărăţie, domnul nostru voia să ajute pe unul dintre ei, pe Musa, iar cu ceilalţi era în vrăjmăşie. De aceea se ducea să se întâlnească cu craiul unguresc Sigismund, ca să vorbească de luptă. Mai fuseseră împreună, cu vreo doi-trei ani înainte, când merseseră cu ei şi Ştefan Lazarevici al Serbiei şi Ştefan Ostoga din Bosnia şi îl învinseseră pe Suleiman. Marele voievod Mircea zicea că puhoiul otoman nu va putea fi zăgăzuit decât de un alt puhoi, dar domnii din ţările vecine nu prea se înţelegeau nici ei întotdeauna.

Povestitorul tăcu, iar Vlad-Vodă rămase pe mai departe îngândurat. Vorbele din urmă ale acestuia îi aduseseră aminte de propriile lui necazuri cu vecinii.

Iancu de Hunedoara îi ucisese tatăl, la 1447, apoi îl ajutase pe Vladislav să-şi recâştige tronul când el, Vlad, îl ocupase,

în 1448. E drept că după aceea tot Iancu îl ajutase să urce pe tron, dar numai după ce Vladislav îi fusese necredincios şi incendiase Braşovul. Şi nici cu regele de acum, Mateiaş, nu se înţelegea prea bine. Peste munţi a găsit adăpost Dan (un pretendent pentru care Ladislau Huniade scria braşovenilor, la 17 decembrie 1457, să-l ajute) şi tot acolo, în Ţara Amlaşului, îşi are adăpost fratele acestuia, Vlad, gata şi el să vină cu oaste şi să-i ocupe tronul.

– Eu zic, Măria ta, să mai cinstiţi din vinul nostru şi gustaţi din carnea de vânat proaspăt.

– Că bine zici dumneata, îi străluciră ochii lui jupan Dragomir Ţacal, care nu mai aşteptă alt îndemn şi înşfăcă ulcica cu vin. Carnea de vânat nu-i prea da ghes, acolo unde e un vin bun... Ceilalţi ridicară şi ei ulcelele, băură şi mai luară câte ceva din bucate. Cei doi tineri aveau grijă ca ulcelele să nu rămână goale, iar pe tăvi aduceau mereu friptură proaspătă.

Mai trecu aşa câtva timp, mai cu o înghiţitură de vin, mai cu o vorbă, până când egumenul crezu că e vremea să-i aducă aminte lui Vodă de necazurile pe care le mai aveau, că mâine dimineaţă, cine ştie, poate pleacă devreme la drum şi nu mai are timp să-i spună pe îndelete. Dar nu începu de-a dreptul, ci pe ocolite, în aşa fel încât Vlad-Vodă, care nu era domnitor decât de doi ani să afle mai întâi ce au făcut predecesorii lui pentru aşezământul Tismanei.

– Am adus aici, Măria ta, caseta de argint în care ţinem noi înscrisurile ce am primit de la luminaţii şi binecinstitorii părinţi şi moşi ai Domniei-Tale. Am dori să ţi le înfăţişăm şi să le cinstim numele.

Vlad-Vodă nu zise nimic, dar încuviinţă din cap îndeplinirea dorinţei egumenului şi acesta dădu caseta grămăticului cel bătrân, pentru a citi hrisoavele.

Mărturiile referitoare la Tismana, din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, sunt numeroase, dar numai o parte dintre ele s-au păstrat.

– Înţeleptul domnitor, chiar din al doilea an al domniei, a întărit hrisoavele fratelui său Dan, ale părintelui său Radu şi ale unchiului său Vlaicu. Tot atunci (documentul din 27 iunie 1387 - n.n.), a dăruit satele Jarcoveţ, Vărovnicele, Prilopeţ, Vârbiţa, Seliştea Stăncişor şi o parte din balta Bistreţ. În acest hrisov – zise grămăticul

desfăşurând un alt document – domnitorul a dăruit "venitul care este al domniei mele de la roţile lui Ciop Hanoş, care le-a făcut de curând la Bratilov şi moara, pe care a dăruit-o mama domniei mele, doamna Calinichia, la Bistriţa". Şi alte danii mai sunt întărite în aceste hrisoave şi în altele pe care le mai avem. Multe sate, de aici până la Dunăre, au fost dăruite sfintei mănăstiri de domnii noştri cei vechi.

– Noi suntem mulţumiţi, Măria ta, de grija ce ne-au purtat înaintaşii domniei tale, adaugă egumenul, dar mai mult suntem necăjiţi că nu toate satele aduc dijma cuvenită şi nu ne înţelegem cu oamenii, mai ales pentru păscutul vitelor şi pescuit. Chiar moşul domniei tale, când a fost la noi, cum vorbirăm, ne-a dat un înscris să nu mai fim tulburaţi, însă oamenii, ca oamenii, tot ne mai calcă. Ia citeşte, cinstite grămătice, cum a scris Mircea-Vodă.

Grămăticul citi în document :

> -"Dă domnia mea poruncă, nimeni să nu cuteze să se ispitească să pescuiască în râul Tismenii sau să pască orice fel de vită, începând de la sat în sus, până la munţi, ci numai călugării să fie volnici să vâneze sau să pască vitele mănăstirii. (...). Cine s-ar încumeta dintre boierii mari şi mici, să calce această poruncă a domniei mele, unul ca acela (...) să aibă blestemul lui Nicodim. Pe lângă aceasta şi de la domnia mea să primească mare rău şi urgie ci fiecare să se ferească, după porunca şi hotărârea domniei mele".

– Aşa a grăit, Măria ta, binecinstitorul Vodă Mircea, iar grămăticul a scris hrisovul pe care îl vezi domnia ta. Noi am încercat să rânduim cele primite şi să mai facem, după puterile noastre, altele. Agaton a lucrat morile de pe Jiu, pentru care avem hrisov de la Dan-Vodă, al doilea Dan, care era fiul celui dintâi şi nepot de frate domnitorului Mircea. Multe hrisoave avem, dar, după cum s-au schimbat domnii, oamenii şi boierii ori le-au mai băgat ori nu în seamă.

Vlad-Vodă tăcea mai departe, parcă era împietrit în seara aceea, dar se cunoştea că ascultă cu atenţie. Grămăticul cel bătrân mai scoase un pergament, cu o pecete mare din ceară roşie, pe care Vlad o recunoscu imediat. Grămăticul spuse că l-a scris chiar el, la Orşova, cu paisprezece ani în urmă, când egumenul Gherasim s-a întâlnit cu Iancu de Hunedoara.

– După ce au vorbit mult, regele Iancu a poruncit să scriem acest hrisov, prin care el întăreşte Tismanei toate proprietăţile. Tot atunci el a mai zis, cum scrie şi aici, că ne dă voie la negoţ cu Ungaria, fără a plăti vamă.

Grămăticul începu să strângă sul hrisoavele, semn că se terminaseră. Dregătorii se mişcară pe scaunele joase şi tot jupan Dragomir Ţacal fu cel care îi îmbie pe cei prezenţi să-şi mai facă de lucru cu ulcelele. Domnitorul ridică şi el ulcica, închină şi gustă. Apoi dădu ordin să vină grămăticul Radu, cu toate cele de trebuinţă pentru scris. Când acesta fu gata, începu să-i dicteze :

> - Io Vlad Voievod şi Domn a toată ţara Ungro-Vlahiei, fiul marelui Vlad Voievod. Dă domnia mea poruncă, ctitoriei de la Tismana, ca să le fie câte au avut şi au ţinut în zilele răposatului părinte al domniei mele, Vlad Voievod, fie că sunt sate sau balta Bistreţ sau alte bălţi sau ţigani sau moară sau hotar sau vii sau orice altceva sau mult sau puţin să le fie de ocină şi de ohabă... .

– Drept ai grăit, Măria ta, îţi mulţămim ! zise egumenul.

– Atunci, Radule grămătic, pune pecetea pe hrisov şi să stea alăturea de cele scrise de cei ce au fost înaintea mea cârmuitori acestei ţări.

– Să trăieşti, Măria ta, şi să te bucuri ani mulţi de sănătate !

– Iar acum, zise Vodă, e vremea să mergem la culcare. S-a făcut târziu şi mâine avem cale lungă de străbătut.

A doua zi dimineaţa, când abia mijiseră zorile, nu mică fu mirarea grămăticului cel bătrân când îl întâlni pe Vlad-Vodă în curte. Se înclină în faţa domnitorului, îi dădu bineţe şi îl întrebă ce griji l-au trezit atât de devreme.

– Avem treabă multă astăzi, răspunse domnitorul, iar ziua este încă destul de scurtă. Va trebui să plecăm la drum devreme. Iar eu m-am sculat să merg să-mi spăl faţa cu apă de la fântâna strămoşilor mei Basarabi. Până atunci se vor trezi şi ceilalţi.

– Cum îţi este voia, Măria ta, zise grămăticul. Îngăduie numai să-ţi aduc un şervet de in şi să te însoţesc până la fântână.

Vlad Vodă se opri lângă izvor, apoi îşi umplu pumnul cu apă şi şi-o aruncă peste faţă, fără să-i pese de gerul dimineţii, din acea a

şasea zi a ”babelor” anului 1458. Mai făcu încă o dată acelaşi gest, apoi se spălă pe îndelete.

– Parcă mă simt mai tânăr, după ce m-am atins de apa acestei fântâni, zidită de moşii mei. Este ca apa vie din poveste, care, cum te atinge o picătură, îţi înzeceşte puterile.

– Ei, Domnia ta eşti încă tânăr şi în putere. Sănătate să ai, să poţi împărăţi ţara pe care ţi-au lăsat-o străbunii dumitale şi să o păzeşti de păgâni.

– Pe cât mă vor ţine puterile, asta am să fac, dar lumea e din ce în ce mai rea - zise Vodă oftând, gândindu-se poate la necazurile pe care le avusese de îndurat încă din tinereţe.

– Mai rea sau mai bună, asta nu noi hotărâm. Ştiu că tronul îţi este pândit de oameni mai nevolnici, care umblă cu intrigi peste munţi şi peste Dunăre. Dar nu uita că tatăl domniei tale a fost fiul lui Mircea cel Bătrân al Munteniei, iar mama domniei tale, fiica lui Alexandru cel Bun, al Moldovei. Un strămoş muntean şi unul moldav, dar din acelaşi neam. Strămoşii domniei tale n-au fost numai ctitorii acestor zidiri, ci şi mari ctitori de ţară. Şi precum nu se va opri niciodată curgerea apei din acest izvor, aşa nu se va stinge niciodată neamul Basarabilor şi al Muşatinilor. Nu uita, Măria Ta: unul din moşii Domniei tale s-a numit ”cel Bătrân”, iar celălalt ”cel Bun”.

Vlad Vodă îl asculta, privind curgerea izvorului.

– Oare, şi eu va trebui să mă numesc cumva ? întrebă, după un timp, domnitorul.

– Nici asta nu poate fi hotărât de cineva, Măria ta. Poporul singur, cu timpul, ştie cine cum merită să se numească. Lor li s-a spus aşa după faptele ce au săvârşit. Poate că Măriei tale o să i se spună ”cel Viteaz” sau ... ”cel Drept” .

– Cel Drept ?

– Da, ”cel Drept”.

Vlad Vodă se uită spre răsărit, unde, pe creasta muntelui, creştea lumina. ”Cel Drept” , murmură, păşind încet pe poteca de întoarcere. De atunci Dreptatea a fost lege în ţara sa şi cea mai cruntă pedeapsă, tragerea în ţeapă, îi aştepta pe făcătorii de rele. Voievodul nu s-a numit ”cel Drept” dar ideea de dreptate a învăluit toate faptele sale, iar numele i s-a adăugat cu cinste la cele ale strămoşilor săi, ctitori de ţară şi de istorie.

Haraborenii

Demult – când hrisoavele dintâi ale istoriei aveau încă înscrisuri proaspete, lângă Schela Gorjului, acolo unde de mai bine de un veac se scoate din lungi galerii subpământene cel mai bun cărbune al ţării, antracitul – exista un sat cu nume puţin ciudat, de mărime potrivită pentru vremea aceea, vreo treizeci-patruzeci de familii, dar cu o vechime care se pierdea printre veacuri, în poveştile păstrate din tată-n fiu. Se numea Haraboru satul acela, iar oamenii lui erau mai mult crescători de vite şi vânători, pentru că prin preajmă erau păşuni bune şi nu departe de casele lor muntele era plin de căprioare, urşi, porci mistreţi, încât nu aveau decât să meşteşugească bine capcanele şi animalele veneau singure.

Din când în când mai povesteau bătrânii şi despre o altă îndeletnicire, veche, de pe timpul lui Litovoi, dar care cu vremea şi cu necazurile se cam pierduse, rămânând numai amintirea ei.

Şi iată că, de unde până unde se aflase la domnia ţării despre vechile lor deprinderi, nu puteau să ştie, într-o zi apărură de după culmea dealului doi călăreţi în straie domneşti, care spuseră celor întâlniţi că vor să vorbească cu cel mai bătrân om din sat (atunci acesta era şi cel mai ascultat în sfatul bătrânilor, unde se hotărau toate treburile obştei satului) şi îi rugară să-i conducă la el.

Nu era departe gospodăria acestuia, ţinută acum mai mult de fiii şi nepoţii lui, risipiţi cu treburi care încotro. El nu prea mai pleca de acasă, se învârtea în jurul gospodăriei şi făcea ce putea, cum era obiceiul împărţirii muncii, pe vârste, de la copiii de câţiva ani, până la bătrânii pe care îi mai ţineau cât de cât puterile.

Când ieşi în întâmpinarea celor doi călăreţi, strigat de unul din nepoţi, aceştia îi dădură bineţe, scoţându-şi căciulile, apoi descălecară.

– Am venit aici din porunca marelui Vlaicu-Vodă, domnul nostru, fiul lui Nicolae Alexandru Vodă şi nepot al marelui Basarab, zise unul dintre călăreţi.

– Să aibă sănătate Măria Sa şi de sănătate să vă bucuraţi şi domniile voastre. Iar dacă n-aţi venit să ne sfădiţi, că noi nu ştim a fi greşit cu ceva domniei, atunci intraţi şi ne-om aşeza o ţâră. Şi să ne spuneţi cu ce am greşit noi, nişte pârliţi, faţă de Măria Sa Vodă.

– O, nu! De greşit, n-aţi greşit cu nimic. Dar unul dintre boierii Măriei Sale şi-a amintit ce i-a povestit un bunic de-al său, cum că aici, la Haraboru, erau cândva cei mai pricepuţi oameni pentru a prinde şoimii de vânătoare.

– Aşa-i, le răspunse moşneagul, dar asta a fost demult. Când eram eu copil, deja oamenii cam lăsaseră obiceiul. Puţini mai sunt cei care-l ţin minte şi aceia sunt cam bătrâni, nu-i mai ţin puterile.

– Dar dacă i-ar învăţa pe cei tineri, nu s-ar putea ? Noi avem poruncă de la Măria Sa Vlaicu-Vodă să ne întoarcem cu şoimi de vânătoare. Şi ne-a mai spus că dacă vă învoiţi să-i prindeţi în tot anul şoimi pentru dânsul şi pentru rudele sale din ţări vecine, atunci dă hrisov să fiţi scutiţi de toate dajdiile.

– Eu zic că cel mai bine ar fi să rămâneţi domniile voastre şi să faceţi un popas aici, la noi. Asta nu e treabă s-o găteşti cât ai bate din palme. Astă-seară vom ţine un sfat cu bătrânii satului şi o să hotărâm ce e de făcut. Trebuie să înplinim porunca domniei sale!

Călăreţii în straie domneşti se arătară mulţumiţi de vorbele bătrânului şi primiră să-i fie oaspeţi, spunându-i însă că zile multe nu pot să aştepte, că au drum lung de străbătut la întoarcere.

Seara, haraborenii bătrâni au ţinut sfat şi au hotărât să caute laţurile vechi şi să plece, împreună cu tinerii cei mai îndemânatici, către munte. A doua zi au venit cu câţiva şoimi, pe care oamenii domnitorului i-au primit cu bucurie mare. A rămas înţelegerea că se vor întoarce cu hrisov care să-i scutească de toate dările, afară de bir şi de oaste, iar de fiecare dată când va fi nevoie de şoimi un sol le va da de veste să-i prindă, iar ei vor veni să-i ridice şi să-i ducă domnitorului.

Lucrurile s-au petrecut întocmai după această înţelegere şi haraborenii, multă vreme, au rămas vânătorii de şoimi ai domnitorilor.

Mai târziu însă, când turcii îşi întinseseră paşalâcurile până la Dunăre – şi, dacă nu i-ar fi învins Mircea cel Bătrân la Rovine, ar fi venit cu stăpânirea şi dincoace de fluviu –, cete ale lor prădau satele, chiar până aproape de munte, siluind oamenii să le dea vite, grâne şi ce mai aveau agonisit prin cămări. O dată, o asemena ceată i-a găsit pe haraboreni la prins de şoimi. Li i-au luat cu de-a sila, au şi omorât câţiva oameni şi au dus şoimii paşei de la Vidin, mai marele lor. Se vede treaba că şi acestuia i-or fi plăcut şoimii, poate s-o fi apucat şi de vânătoare cu ei, că nu după multă vreme au apărut alte cete de păgâni călări care i-au scos cu forţa pe haraboreni la prins şoimi.

Tocmai prin vremea aceea s-a întâmplat că şi la domnia ţării se aflau nişte urmaşi mai puţin viteji ai lui Basarab Întemeietorul şi ai lui Mircea cel Bătrân, care abia reuşeau să-şi apere scaunul domnesc, cu pungi grele de galbeni, strânse din biruri. Nu mai aveau chef de vânătoare cu şoimi şi nici la satul dintre munţi nu s-au mai gândit.

Au venit însă, mereu, cete de turci înarmaţi care îi siluiau pe haraboreni să prindă şoimi, până când şoimii au început să se răărească şi erau din ce în ce mai greu de găsit. Atunci, turcii au ucis iarăşi oameni, au necinstit neveste şi fecioare, au luat tinere fete şi le-au dus în haremul sultanului. Haraborenii au început să plece din sat, să se ascundă în păduri, iar când stăteau pe la casele lor, unii dintre oameni făceau de pază departe, pe vârfuri de dealuri, de unde, când se apropiau cetele turceşti, dădeau semnale prin aprinderea unor focuri. Nemaigăsind pe nimeni, păgânii ardeau câteva case apoi se întorceau ori plecau către alte sate.

O dată însă turcii au pregătit o înşelătorie. Au venit îmbrăcaţi femei, la o sărbătoare, dinspre Ardeal, după ce ocoliseră pe departe satul. Oamenii din Haraboru erau strânşi toţi, bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii, pe platoul unde jucau horile la fiecare sărbătoare. S-au bucurat când au văzut ceata de femei coborând pe Grui, pentru că aveau multe rude peste munţi şi mai totdeauna, la sărbătorile mari ale verii, se duceau câteva zile unii pe la alţii.

Au spart hora şi le-au ieşit cu cimpoierii în întâmpinare, dar, când s-au apropiat, turcii au aruncat hainele de pe deasupra şi au

rămas cu turbanele fluturând în şeile cailor. Săbiile le-au sclipit în mâini, caii au făcut înconjurul mulţimii, iar haraborenii, în ţipetele femeilor şi ale copiilor, s-au strâns unii într-alţii, încercând să se apere. Nu aveau însă nimic la îndemână, nu se gândise nimeni că cineva le-ar putea strica sărbătoarea, iar oamenii de pază, cei ce trebuiau să aprindă focuri, fuseseră păcăliţi şi ei. Turcii i-au măcelărit pe toţi, fără milă.

Doar un băiat şi o fată au scăpat, pentru că, mânaţi de dragoste, se ascunseseră în nişte tufişuri, mai departe de horă. Când au văzut nenorocirea au fugit pe o vâlcea, dar un turc i-a zărit şi a început să alerge după ei. Era aproape să-i prindă când, pe un pisc, i-a plesnit chinga de la şaua calului. S-a clătinat, calul a alergat cu el târându-l, iar ceva mai departe, pe un colnic, turcul s-a rostogolit şi animalul l-a călcat în picioare.

Cei doi tineri au avut timp să se ascundă bine până să vină ceilalţi turci, care s-au oprit lângă cel mort, au privit o clipă către cer, apoi au plecat fără să se mai uite înapoi.

Şi astăzi, pe platoul numit Haraboru, lângă satul Arsuri, aparţinând de comuna Schela, se văd nişte pietre albe înfipte în pământ. Locuitorii spun că acolo se află mormintele haraborenilor, îndepărtaţii lor strămoşi. Tinerii scăpaţi de la măcel le-au spus copiilor lor, apoi nepoţilor, tragica poveste şi de atunci gruiul pe care au venit turcii travestiţi se numeşte *Gruiul Muierilor*. Piscul unde a plesnit chinga de la şa poartă numele de *Piscul cu şaua*, iar colnicul unde turcul a fost prins sub picioarele calului se numeşte *Colnicul Turcului*.

Şoimi nu mai sunt de multe veacuri pe aici, dar legenda pietrelor de la Haraboru s-a păstrat din generaţie în generaţie şi oamenii încă mai vorbesc şi astăzi, cu respect, despre strămoşii lor care iubeau libertatea asemeni păsărilor cerului.

Iovan Iorgovan Viteazul

Se spune că în vremurile de demult, un şarpe uriaş se încuibase în locurile unde lanţul munţilor se înnoadă şi de unde pornesc în patru părţi Jiul şi Bistriţa Jiului, Motrul Mare şi Cernişoara. Era o dihanie năprasnică, lungă de peste o mie de stânjeni, cu trupul acoperit tot cu solzi de oţel şi în cap cu nouă ochi de jar. Şuierul lui se auzea până la Dunăre, din gură vărsa văpăi şi toată ţara era îngrozită de el. Cu capul ridicat până în norii văzduhului îşi ochea prada de pe plaiuri, din văi, din şesuri şi o sorbea din depărtări neînchipuite. A sorbit dintr-o dată stâna de oi de pe muntele din faţa Oslei, şi de atunci muntele acela s-a numit *Soarbele*. Dintr-un alt munte, de la miazăzi de culcuşul său, a sorbit o cireadă de vite, cu păstor cu tot; de atunci, masivul acela se numeşte *Boul*. Dintr-o singură dată a înghiţit nouă plugari, cu vite şi pluguri, de pe un câmp din Valea Motrului. Dar plugurile, cu fiare ascuţite, au sfârtecat şarpelui măruntaiele şi atunci lighioana, fioroasă, ridicându-se în înălţimi, a borât tot ce sorbise, departe, deasupra crestei înalte, pe un munte care de atunci se numeşte *Borăscu*.

– Ce ne facem, se întrebau oamenii, cum scăpăm de pacostea care s-a abătut asupra noastră ?

Nimeni nu ştia ce să mai zică, pentru că mulţi voinici porniseră să-l omoare, dar nici unul dintre ei nu se mai întorsese. Plângeau mamele şi logodnicele după tineri ca brazii şi nici una nu mai lăsa pe vreun altul să plece la lupta cu dihania. Iar aceasta făcea mai departe prăpăd prin satele de pe văile care dădeau spre Jiu, prin munţii Mehedinţiului şi ai Vâlcanului şi, mai departe, peste munţi, în Valea Cernei.

Într-o zi de primăvară se ivi însă pe aceste meleaguri un tânăr voinic, cu numele de Iovan Iorgovan, din neam de ciobani, după straiele pe care le purta. Mai mult decât numele nu spusese cine este, nici nu-l cunoştea nimeni, dar unii bănuiau că ar fi chiar baciul de la stâna Soarbele, cea înghiţită de fiorosul balaur.

– Dacă se află pe aici, pe la dumneavostră, un fierar care să-mi facă un paloş aşa cum îl vreau eu, mă leg să vă scap de balaur, le zise oamenilor, iar aceştia se uitară lung la flăcăul străin, măsurându-l din ochi şi întrebându-se dacă, într-adevăr, ar fi el în stare să răpună fiara. În sat nu era un fierar pe măsura unei trebi atât de grele, cel pe care îl avuseseră cândva îmbătrânise şi abia le mai ascuţea, cu chiu cu vai, securile şi fiarele de plug. Dar de un neîntrecut meşter făurar tot aveau ştire.

– Este la Tismana un fierar care îţi poate face şi brici de bărbierit şi paloş, zise unul dintre cei de faţă. Dacă vrei, te-om duce la el. Dar ce ne pretinzi dumneata ca să ne scapi de balaur?

Flăcăul îi privi mustrător, apoi răspunse :

– De pretins, oi pretinde să aveţi dumneavoastră sănătate şi eu putere. Iar de brici de bărbierit încă n-am nevoie. M-oi duce şi singur la Tismana, trebuie să-l găsesc eu pe fierar!

Voinicul a încălecat calul, un bidiviu negru cu părul lucind în razele soarelui, şi a apucat-o pe vale în jos, către Tismana, urmat de o căţeluşă pe care oamenii abia atunci au văzut-o că se ţinea după el.

Când a ajuns la Tismana, n-a mai fost nevoie să întrebe pe cineva unde stă fierarul. S-a dus după bătăile de ciocan, că meşterul era, într-adevăr, tare priceput şi oamenii veneau la el, încât nu mai prididea cu lucrul.

Îl zări imediat pe tânărul intrat în curte şi, neobservând nimic în mână, crezu că a venit la potcovit calul.

– Te duci matale puţin mai jos, îi zise, pe uliţă cam a cincea casă. Noi nu potcovim cai, avem altele de făcut.

– Dar de unde ştii dumneata că eu am venit să-mi potcoveşti calul ?

– Aşa, că n-ai altceva cu dumneata, îi răspunse râzând meşterul. Sau, poate vrei să potcoveşti căţeluşa? îl mai întrebă, în timp ce îşi vedea de treaba lui, la nicovală, iar clienţii din curte râdeau de vorbele auzite.

Atunci tânărul lăsă din mână frâul calului, se apropie de locul unde trebăluia meşterul şi, cu o singură mână, împinse jos de pe butucul de lemn ditamai nicovala, pe care patru oameni se căzniseră s-o pună acolo. Fierarul rămase cu ciocanul ridicat deasupra capului şi cu ochii holbaţi, iar râsul celor de faţă încremeni pe dată. Fără să spună nici o vorbă, Iovan Iorgovan luă nicovala de unde o doborâse şi o aşeză cu uşurinţă la locul ei. De pe fruntea meşterului se scurgeau broboane mari de sudoare.

– Ai să-mi potcoveşti calul cu cele mai bune potcoave pe care le poţi face, să trec de şapte ori munţii şi să nu cadă, îi zise apoi fierarului.

– Da, îngăimă acesta abia auzit.

– Îmi vei mai face un arc cu săgeţi aşa cum ţi-oi spune eu şi un paloş al cărui tăiş nici să nu se cunoască după ce voi lovi cu el în cremene.

– Apăi , asta nu ştiu dacă am să pot, îndrăzni fierarul să-i zică, dar voi încerca.

– Trebuie să poţi, ţi-a mers vestea că eşti cel mai bun fierar de pe aici. Iar dacă la probă paloşul nu va fi bun, mă voi întoarce şi-l vei mai căli.

A ales fierarul oţelul cel mai tare pe care îl avea în magazia sa, l-a băgat în foc şi a pus doi flăcăi să tragă vârtos la foale. A aruncat de câteva ori cărbuni peste jarul care parcă fierbea şi, când a crezut el, a scos şina din foc şi a început s-o bată cu ciocanul. A mai înroşit-o o dată, din nou a pus-o pe nicovală, apoi iarăşi şi iarăşi, până când a fost mulţumit de forma pe care i-a dat-o. Atunci a poruncit flăcăilor să tragă într-un anume fel de lanţurile foalelor, mai molcom, el stând mereu cu ochii pe paloş. Când s-a înroşit cum îi ştia rostul, l-a luat şi l-a aruncat într-o piuă cu apă, mai întâi cu vârful şi ascuţişul, apoi întreg. După ce s-a răcit, l-a şters frumos cu o bucată de cârpă şi i l-a înfăţişat flăcăului.

– Până te vei duce să faci proba paloşului, eu am să lucrez săgeţile, i-a zis, şi s-a apucat iarăşi de treabă.

Flăcăul a luat paloşul, l-a cântărit ridicându-l în mână, apoi cu murgul şi cu căţeluşa Vija a urcat de la Tismana spre culmea apei Cernişoara. Pe drum, în munte, a încercat paloşul de o piatră anume aleasă şi paloşul s-a ştirbit. S-a întors atunci la fierar şi a cerut să-i călească oţelul şi mai tare. Meşterul, care tocmai terminase săgeţile şi

se aşezase să se odihnească niţel, a fost mâhnit că nu-i ieşise treaba cum voise, dar apucat din nou de lucru şi, nu după mult timp, a venit în faţa tânărului cu paloşul.

– Dacă nici acum n-o să fie bun, am să mă las de meserie. Du-te şi încearcă-l!

– Oţelul se cunoaşte şi după cum şuieră în aer, i-a răspuns voinicul şi a început să răsucească paloşul deasupra capului.

La una din răsucituri, Iovan Iorgovan, din greşeală, a tăiat capul fierarului. S-a speriat el însuşi de asta şi mult s-a necăjit, dar n-a mai avut ce face. Pornind din nou la drum, a încercat iarăşi paloşul pe o stâncă şi stânca s-a despicat în două. De atunci se numeşte *Piatra Tăiată a lui Iorgovan*. Când a ajuns la muntele Boul, Iorgovan a văzut cum şarpele arunca flăcări peste stânca al cărei nume a rămas mai apoi de *Piatra Arsă*.

Acolo a căutat un loc potrivit pentru a începe lupta cu balaurul, mai ales că se auzea apropiindu-se, cu şuierături înfiorătoare. Gândul voinicului a fost de a lua şarpelui mai întâi vederea. A săpat o groapă la răsărit de vârful Boul, într-un loc pe care şi astăzi oamenii îl numesc *Groapele*. De aici a trimis săgeţile cu care a lăsat pe şarpe fără opt din cei nouă ochi. La fiecare lovitură, balaurul se zvârcolea, dar nu l-a văzut pe Iorgovan în groapă. De durere a început să se rotească în jurul masivului Oslea, încât solzi-i de oţel au săpat un şanţ numit de localnici *Troianul Oslei*. Pentru a nu pierde şi ultimul ochi, şarpele s-a întors cu capul spre nord , dar Iorgovan a înconjurat munţii şi a apărut în partea aceea, pe o stîncă numită *Piatra Iorgovanului*. De pe vîrful pietrei, înainte ca balaurul să-şi reverse valul de foc, calul a făcut un salt până la locul şarpelui, spre a-l strivi sub copite. Dar balaurul a fugit prin ogaşul Şarba, spre Valea Cernişoarei. Când a ajuns la izvoarele Cernei, Iorgovan a reuşit să reteze o parte din trupul lui, restul a fugit mai departe. Din coada tăiată a dihaniei s-a ridicat un roi de muşte – musca rea – care s-a năpustit asupra calului şi călăreţului, dar aceştia se unseseră cu boază arsă. Mai jos, în Cheile Corcoaia, prin care balaurul abia putea trece, voinicul a mai tăiat o parte din el.

Alergând pe malul Cernei, în urma balaurului, din care reuşea din când în când să mai taie câte o bucată, lui Iorgovan i s-a părut că aude un glas de fată. Nu înţelegea însă ce spune şi nici nu-şi dădea seama dincotro vine, pentru că alături apa se zbătea cu zgomot

printre stânci. I-a venit ideea să arunce un inel de aur în apa râului, şi atunci, ca prin minune, zgomotul apei s-a potolit. Şi-a dat seama că glasul venea dinspre Poiana Paltinilor. Era al zânei şi stăpânei locurilor, care ocrotea toate vieţuitoarele, bune sau rele, şi aceasta, când Iorgovan a ajuns lângă ea, a suflat peste el şi l-a adormit, spre a-l împiedica să mai urmărească ucigătorul balaur. Când s-a trezit voinicul, în jur era o linişte adâncă, netulburată de nimic. Nu se mai auzeau nici şuierăturile balaurului, nici glasul zânei. De văzut, cu atât mai mult nu se vedea nimic, în afară de stânci, pădure şi apa de alături. S-a repezit ca o furtună spre calul care, în apropiere, bătea nerăbdător din picior şi au pornit în zbor pe urmele balaurului. Dar acesta se aruncase în apă şi, deşi voinicul l-a mai scurtat de câţiva metri, a reuşit să ajungă într-o peşteră, de unde a strigat : *"Iovan Iorgovan, / Braţ de buzdugan / Dacă socoteşti / Să mă prăpădeşti, / Jur pe capul meu / Mort voi fi mai rău"*. Şi-a dat însă, acolo, în peşteră, sfârşitul, iar din locul acela porneşte în fiecare primăvară " musca rea", mii de roiuri de musculiţe care năpădesc cirezile de vite, ca o răzbunare pe lume a balaurului. Pe voinic l-au căutat oamenii, să-i mulţumească pentru binele făcut, dar n-a fost chip să mai dea cineva de el. Cine ştie, este posibil ca zâna locurilor, care, la fel, n-a mai fost văzută de nimeni, să-i fi ieşit din nou în cale, să-l fi adormit cu puterea ei de vrajă sau să-l fi ademenit în vreun loc unde, poate, vor fi trăind şi astăzi.

Un voievod scăpat de la moarte

„La Izverna şi-a salvat viaţa, demult, un fecior de os domnesc, care a şi ajuns, mai târziu, în scaunul ţării. Domnitorul ce se afla atunci pe tron a primit ştire, prin iscoadele sale, că un boier oltean, coborâtor din vechii Basarabi, se pregăteşte să vină cu oaste, împreună cu alţi boieri, şi să-l doboare din jilţul domnesc. Atunci n-a mai aşteptat şi a trimis el oşteni împotriva răzvrătitului, să nu-i lase răgaz să se pregătească. Şi a fost luptă mare la Tismana. Oştenii domnitorului n-au reuşit să-i învingă pe boierii apăraţi de zidurile ctitoriei, dar nici aceştia n-au mai rămas multă vreme acolo, pentru că duşmanilor lor puteau să le vină întăriturişi să-i biruie. Când oştenii au slăbit lupta şi s-au retras să se mai odihnească, ei au plecat pe furiş de la Tismana şi, peste dealuri, prin păduri, au ajuns până la Izverna, conduşi de un boier credincios de aici, din neamul Stoica. Acesta i-a adăpostit în casele lui, i-a omenit cu ceea ce a avut la îndemână, apoi, noaptea, au pornit pe nişte poteci ştiute numai de oamenii locului, peste munte, în Transilvania. Aşa a scăpat feciorul domnesc de la moarte, iar mai târziu, când a ajuns el domn, l-a răsplătit pe boierul din Izverna cu moşii şi cu slujbe domneşti”.

Bătrânul care spunea această poveste, auzită de la bunicii lui, nu ştia cine a fost acel fecior domnesc. N-a avut de unde să-l afle, pentru că în tradiţia locală numele nu s-a păstrat. Era însă ferm în a susţine că lucrurile s-au petrecut aşa cu adevărat, pentru că altfel bătrânii n-ar fi povestit.

S-a bucurat când i-am spus că, într-adevăr, unul dintre marii domnitori munteni a trecut pe la Izverna, în împrejurarea descrisă de

el, faptul fiind consemnat într-una din cronicile ţării, Letopiseţul cantacuzinesc.

Iată, în rezumat, ce spunea cronica :

În timpul domniei lui Leon Tomşa, Matei Basarab era mare agă. I s-a dat judeţul Romanaţi "să-l ţie de birărie", dar din cauza birurilor mari "s-au spart judeţele de peste Olt", ţăranii fugind de pe moşii. Boierii care "ţineau" judeţele erau obligaţi să strângă tot birul, altfel dădeau de la ei aprozilor domneşti care tot veneau şi cereau. La 17 octombrie 1630, un grup de boieri olteni, între care şi viitorul domn Matei Basarab, au trecut în Ardeal, prin pasul Vâlcanului. Cu ei mai erau Aslan vornicul, Goran spătarul, Barbul paharnicul, Mihai spătarul, Dumitru slugerul şi Gheorghe Rakoţi şi Zolomi David. Leon-Vodă le-a scris de mai multe ori să vină în ţară, că îi iartă, a trimis după ei şi soli, pe Teofil episcopul şi Hrizea vornicul, apoi pe Radul logofătul din Desa şi Stanciul postelnicul din Dâlga.

Dar când boierii pribegi s-au întors, străjile lor, care mergeau mult înainte, au întâlnit oşteni ai voievodului, în apropiere de Tîrgu Jiu. Au luptat şi l-au bătut pe Mihu velspătarul la Ungurei, apoi au continuat drumul spre Bucureşti. Leon, aflând, a pornit el însuşi cu oaste şi le-a ieşit în întâmpinare. O bătălie a fost pe drumul Giurgiului, "deasupra viilor din jos de lăcaşul lui Mihai-Vodă". A învins Leon. Aga Matei a fugit cu boierii şi s-au închis la Tismana. Au stat acolo 10 zile, dar au venit peste ei, cu oşti, Boul banul, cumnatul lui Leon vodă şi Nedelco Boteanul. Lupta a durat 3 zile, dar n-au putut intra înăuntru. Oştile domneşti s-au întors, prădând satele. "Iar Matei-aga - scrie, mai departe, cronica - văzând că s-au dus oştile, au ieşit afară şi au mers la Izverna, la casa stari Stoicăi. Povăţuindu-i el, i-au suit la munte".

– De acum încolo, când am să mai spun povestea asta nepoţilor, voi spune şi cine a fost acel domnitor care a trecut pe la noi, pe la Izverna – a mai zis bătrânul, umplându-ne paharele pentru despărţire şi l-am simţit că rămâne cu sufletul încărcat de mulţumire.

Poate că şi el a plecat, între timp, la întâlnirea din ceruri, pentru că au trecut deja ani mulţi de când ne spunea povestea. Dar aceasta, povestea, este în memoria nepoţilor şi va trece, credem, cum s-a întâmplat veacuri la rând, din tată-n fiu şi de la bunic la nepot, alte şi alte generaţii.

Întâlnirea din Pădurea de liliac

Era o duminică frumoasă, limpede şi plină de lumină, cu cer senin şi albastru, fără nici o umbră de nor şi netulburată de nicio adiere de vânt. Nici nu se ridicase roua şi razele soarelui se jucau şi se multiplicau în picăturile de apă de pe crengile încărcate de flori ale liliecilor. Pe drumul care urcă Valea Găinii începuseră să vină căruţe trase de cai, cu clopoţei şi smocuri de mătase roşie în coame, iar pe potecile de peste munţi se revărsa mulţime de săteni, plecaţi din zori de acasă, pe jos sau călări.

Cu vreo câteva săptămâni mai devreme, din Ponoarele porniseră călări, prin toate satele plaiului, flăcăi care vara şi toamna trecute fuseseră cei mai viteji în luptele de la Plevna, Rahova, Vidin şi din alte locuri de peste Dunăre. Bătuseră la porţi ştiute sau întrebaseră pe unde mai stau cei întorşi de la război şi le spuseseră scurt, grăbiţi : "A zâs dom'sărgent al nost' că să veniţi toţi peste două săptămâni, în prima duminică din mai, în poiana Pădurii de liliac de la Ponoare, dinsus de Podul lui Dumnezău. Dacă va fi vreme rea şi va ploua, a zâs să veniţi în cealaltă duminică, peste trei săptămâni. Merinde şi răchie nu e nevoie să aduceţi, că cu ăl război ne-a rămas ţuica nebăută, iar berbeci graşi sunt destui în turmele noastre".

Dar oamenii n-au făcut aşa. Şi-au îndesat straiţele cu slănină afumată, brânză proaspătă, pâine şi ceapă, au pus alături ploştile cu ţuică veche, îngălbenită de la doagele butoaielor de dud, şi au pornit, în dimineaţa vorbită, pe drumul Ponoarelor. Ştiau pădurea, cei mai mulţi din auzite, pentru că acolo se zicea că se întâlneau, din vremuri îndepărtate, haiducii care împărţeau dreptate până jos, la Dunăre şi îşi găseau adăpost în munţii Vâlcanului şi Mehedinţiului, ascunşi adesea de oamenii locului. Unii îl cunoşteau bine şi pe sergent,

luptaseră în compania lui şi se bucurau că îi vor reîntâlni pe camarazi. Cei mai mulţi nici nu porniseră de acasă singuri. Îşi luaseră cu ei nevestele, copiii, iar bătrânii, trecuţi, la vremea lor, prin focul altor războaie, veniseră şi ei să-i vadă pe cei ce luptaseră în războiul aducător de libertate, după atâtea şi atâtea sute de ani.

Când i s-a părut că s-au strâns cam toţi, sergentul din Ponoare i-a strigat pe nume pe cei ce luptaseră împreună cu el. Fără nici o listă, fără nimic. Îi ţinea minte. Apoi alţi sergenţi, pentru că fuseseră mai mulţi din plaiul Cloşani, i-au strigat pe ai lor.

– Cutare! striga sergentul.

– Aici, dom'sărgent, să trăiţi! răspundea acela şi se ducea acolo, în faţa mulţimii.

– Ce mai faci, tu, mă, cutare? îl mai întreba sergentul, aşa cum îi întrebase şi pe ceilalţi.

– Bine fac, dom'sărgent. Acum e bine, că suntem acasă.

Şi, tot aşa, pe un tăpşan s-au strâns toţi cei ce aduseseră pe "vârf de sabie", cum spuneau ei, independenţa ţării. Vreo câţiva au ieşit în faţă mai încet, târându-şi câte un picior, doi erau ciungi, iar unul nu mai avea decât un ochi. Dar şi aceia, la întrebarea sergentului, au răspuns tot că fac bine. S-au cinstit acolo, din ploştile cu ţuică de prună, după ce fiecare a vărsat câteva picături pentru sufletele celor ce nu se mai întorseseră. Apoi au făcut legământ ca în fiecare an, în prima duminică din mai, când pădurea de liliac devine un imens buchet de flori, să se întâlnească acolo şi să-şi povestească ce au mai făcut şi cum o mai duc.

În pădure au prins apoi să răsune cântecele lăutarilor, flăcăii şi fetele au început horile, în care au intrat în curând şi ceilalţi. Mai într-o margine berbecii sfârâiau pe jăratic şi din două butoaie vinul se slobozea în vedre, de unde fiecare îşi lua după voie, cu ulcelele de pământ aduse din belşug de un olar, bucuros că amândoi feciorii i se întorseseră teferi de pe câmpurile de bătaie.

Pădurea s-a liniştit abia seara, târziu, când şi cei ce stăteau prin apropiere au plecat la casele lor. Iar în anul următor, în revărsatul florii de liliac, foştii oşteni s-au întors şi au petrecut după pofta inimii. Abia aşteptau primăvara şi chiar când i-au ajuns bătrâneţele şi au început să se răărească, cei pe care îi ţineau puterile tot mai veneau la întâlnirea din pădurea de liliac.

S-au abătut apoi peste lume alte necazuri, un război mai mare şi mai pustiitor, cel dintâi război mondial, veteranii de la 1877 erau din ce în ce mai puţini, dar, când vremurile s-au liniştit, oamenii plaiului Cloşani au venit din nou în pădurea de liliac, parcă spre a-şi mărturisi bucuria că o nouă primăvară i-a găsit sănătoşi.

Şi astăzi, în prima duminică din mai, mii şi mii de oameni, din toată Oltenia şi din locuri mai îndepărtate, urcă spre fermecătoarea pădure, după care se opresc să admire o clipă apele lacului Zăton şi podul natural de la Ponoare, una dintre cele mai interesante formaţiuni de relief carstic din Europa.

Şi pădurea îi primeşte pe toţi, cu aceeaşi dragoste cu care i-a primit pe Eroii Independenţei.

Iar bătrânii abia aşteaptă să se strângă lumea în jurul lor, pentru a începe iarăşi să povestească :

"... Demult, doinele colindau desculţe, în chip de zeiţe, pe sub poale de codru şi uneori, când le cuprindea setea, se afundau în desişul pădurii de liliac, adăpându-se din freamătul frunzelor mângâiate de vânt şi din susurul izvoarelor ...".

La Padeş, unde legendele au coborât în bronz

După răsăritul soarelui, zăpada de pe vale căpătase sclipiri argintii şi scârţâia uscat sub apăsarea încălţărilor. Era o dimineaţă senină, cu ger mare. Zile de-a rândul umblaseră căpitanii lui Tudor să cheme oamenii în câmpie, la Padeş, unde pregătiseră locul din timp, cu şanţuri şi metereze, pentru a se putea apăra dacă ar fi fost atacaţi de cineva.

Şi alergătura lor nu fusese zadarnică. Se revărsau spre câmpie pâlcuri-pâlcuri de panduri, apropiaţi pe rudenii ori pe mahalale, mai bătrâni ori mai tineri, dar toţi simţind cum creşte în ei gândul crâncen al dreptăţii, dorul de a-şi uşura viaţa plină de greutăţi, a lor şi a urmaşilor lor. Satele plaiului Cloşani se goleau de bărbaţii cei tineri, dar veneau oamenii şi din alte sate, ale plaiurilor vecine, dinspre Sohodol şi Godineşti, dinspre Tismana şi Ciovârnăşani.

Veneau moşnenii care cum crezuse că e mai potrivit în asemenea împrejurare: pe jos ori călări, cu sănii pline de fân pentru hrana animalelor şi straiţele atârnând înăuntru, pe loitre, burduşite cu brânză sărată din putinile pregătite în vară şi cu afumături care după Crăciun şi Anul Nou rămăseseră pe coşul de la ogeac, la fum şi la vânt. Din fân, spre înapoi, ieşea coada câte unei furci aruncată parcă din întâmplare, unealtă care folosea pentru adus fânul la iesle, dar care, la nevoie, devenea foarte bine şi armă. Unii, nestrăini de trecerea prin războaie, vechi panduri de-ai lui Tudor, scoseseră din laviţă sâneţele şi le aşezaseră în căruţe, sub fân, bine acoperite, la adăpost de zăpadă şi de privirile rele. Când de sus, de pe deal, ori de pe vreun tăpşan al văii, vedeau pata aceea neagră, mişcătoare, din mijlocul câmpului alb, începeau să grăbească, instinctiv, pasul, parcă spre a nu pierde ceva din ce se întâmpla acolo.

> Se strânseseră ca la şase sute de oameni în Lunca Motrului. Printre primii care veniseră în întâmpinarea slugerului erau cei mai bine de o sută de panduri din plaiul Cloşanilor, adunaţi de vătaful de plai care-i ţinea locul lui Tudor la vătăşie, prietenul lui apropiat, Dumitru Gârbea. Unul dintre cronicarii participanţi la revoluţie, Mihai Cioranu, scrie că, la chemarea lui Tudor, ţăranii "au început cu toţii a se scula şi tot principatul a se clăti, aprinzându-se de entuziasmul răzbunării". Era rezultatul unei acţiuni bine gândite de Tudor care, cum scrie C. D. Aricescu în prima lucrare dedicată revoluţiei de la 1821, trimisese în Gorj şi Mehedinţi, pentru a chema oamenii la luptă pentru izbăvirea norodului, pe verii săi Golumbeni, pe Ioniţă Creţescu zis Ortopan, pe Nicolae Zoican, pe căpitanul Urleanu, pe Radu Miu, toţi colaboratori apropiaţi, care urmăreau "facerea de volintiri, mai ales printre săteni, pe care îi armă cu armele ce avea strânse pentru acest sfârşit în diferite localităţi; iar meseriaşii, neguţătorii, proprietarii mici şi boierii de neam, care nu puteau servi ca oşteni, nu erau scutiţi de această sarcină decât prin dare de bani, plătind câte 25 de lei de om."
>
> O mărturie edificatoare asupra afluenţei sătenilor către tabăra pandurilor ne-a lăsat şi cronicarul Ion Dîrzeanu, care notează că "toţi locuitorii judeţului Mehedinţi au făcut încetare de răspunderea datoriilor faţă de stăpânire şi faţă de boieri şi cu toţii alergau la adunarea slugerului Theodor, ducându-le prin cară şi pe cai cele trebuincioase de-ale mâncării".

Treptat, locul din interiorul "meterezelor lui Tudor " – cum numesc şi astăzi localnicii pătratul acela de teren înconjurat cu şanţ şi val de pământ, făcute de sluger cu dublu scop: de instruire a pandurilor din tabăra sa şi, la nevoie, de apărare – devine o masă compactă de oameni.

*

S-au petrecut de atunci, firesc, generaţiile, dar Padeşul n-a uitat nimic. Aici şi la Cloşani amintirea lui Tudor este mai vie decât prin alte părţi. Slugerul a trecut în legendă şi în istorie pentru noi toţi, dar aici el încă parcă mai colindă satele, să-şi vadă ieruga, şi moara, şi pivele, şi vătăşia şi toate câte a mai făcut la vremea lui, încă nedispărute definitiv. Un cronicar local, strănepot de pandur, scrie, folosind exclusiv tradiţia, despre tabăra din Câmpia Padeşului:

Zăpada întreagă a fost urnită şi ridicată jur împrejurul locului de popas, din lemne şi surcele şase focuri mari au aprins, caii fură legaţi, cu fânul adus în desagi înaintea lor, puştile le-au aşezat în snop, oamenii s-au apucat să-şi gătească masa. Pe malul Motrului, unul din căpitani cutreieră cu ceata sa de călăreţi larga câmpie a Padeşului. Biruind norii argintii şi grei de zăpadă, soarele şi-a făcut apariţia şi deodată apar, în fundul văii rotunde, strălucind, vârfurile albe ale Pietrei Cloşanilor. Ajuns în lunca Padeşului, găsi tabăra lui Tudor Vladimirescu. Pandurii n-aveau corturi, pentru că oştirea aceasta nu era a vreunei stăpâniri, ci o adunare de bărbaţi, care se ridicaseră de bună voie şi fără simbrie. Ea număra vreo şase sute de olteni din Gorj şi Mehedinţi, vânători de urşi şi de capre negre din Cloşani, şindrilari din Orzeşti, învăţaţi să înnopteze fără adăpost, ori simpli ţărani, munteni unul şi unul, din popor. Toţi erau tăcuţi, gândind la ce aveau de făcut. Pavel Chiriţescu, Ion Talaman, Ion Oamnă, Gheorghe Cuţui, Vasile Crăpatu, Ion Căpraru, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, Ion al Nichii, Dumitru Gîrbea, Nicolae Zoican, Ion Mehedinţeanul - cunoscuţi prin satele din jur pentru spiritul lor de dreptate, răscolitori de conştiinţe - au devenit mai apoi fruntaşi ai revoluţiei, oameni de încredere ai lui Tudor. O parte dintre ei vor fi numiţi de Vladimirescu în calitate de căpitani de panduri.

În dimineaţa aceea friguroasă toţi aşteaptă cu nerăbdare sosirea slugerului, despre care ştiu că a plecat în grabă de la Târgu Jiu, prin Tismana, către Padeş.

Zăpada scârţâie uscat sub opinci, promoroaca pudrează subţire căciulile şi sumanele. Genele se dezlipesc greu la clipit, în nări se simte tăişul ascuţit al înşelătorului răsărit de soare. Dar nimic din toate astea nu bagă în seamă oamenii adunaţi în câmpie; altele sunt gândurile care-i muncesc, toţi închipuindu-şi zilele următoare, şi abia aşteaptă ca slugerul să le spună cele chibzuite de el şi să poruncească spre împlinirea celor orânduite.

S-au strâns aici, unde i-a chemat slugerul Tudor, mânaţi de nevoi, dar şi pentru că au încredere în cel ce i-a chemat, sunt siguri că nu le va înşela aşteptările şi gândurile lor de oameni cinstiţi. Îl cunosc bine pe Tudor. Au trecut cincisprezece ani de când a venit prima oară la Padeş, pentru a judeca o pricină de hotărnicie, mai apoi a fost vătaf de plai în care ei n-au simţit, de fapt, pe omul stăpânirii,

ci pe omul dreptăţii, apropiat lor, care le-a luat apărarea, adesea, împotriva abuzurilor boiereşti.

Vorbesc pandurii, strânşi pe lângă focuri, în aşteptarea slugerului. Câte şi mai câte vorbesc, dar mai ales povestesc despre el, despre Tudor. Fel şi fel de întâmplări, mai de mult ori mai de curând, unele binecunoscute în plai, altele neştiute decât de cei ce i-au fost aproape.

Ion Talaman povesteşte despre cum l-a găsit el odată pe Tudor mai în toane bune – se vedea asta din priviri, pentru că pe sluger nu l-a văzut nimeni, niciodată, zâmbind – şi l-a întrebat de ce nu se însoară şi el, ca oamenii, şi să se aşeze undeva: "Boierule, să mă ierţi că te întreb ceva. De ce nu te însori dumneata? Să te statorniceşti aici la noi; să te avem în toată viaţa vătaf de plai; că eşti iubit de toţi, ca boier drept şi cu frica lui Dumnezeu; ne-ai scăpa de ciocoii care ne-ar prăda". Tudor a răspuns abia într-un târziu, mai mult pentru sine: "Ei, Talamane! Eu nu sunt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere; sunt făcut pentru altceva".

Apoi tot el, Talaman, povesteşte o altă întâmplare, pe care cei din partea locului o ştiau, dar cei veniţi din satele mai îndepărtate aveau să afle ceea ce nu bănuiau despre puterea lui Tudor.

Era pe la începuturile vătăşiei lui la Cloşani şi oamenii veneau la el cu multe pricini, unele vechi de pe vremea moşilor şi strămoşilor, dar nerezolvate de nimeni, niciodată. Mai ales au început să i se plângă de cârciumarul Gogan, cel mai rău dintre bogătaşi.

Ne-a îndatorat şi ne-a luat tot, boierule. Fă-ne dumneata dreptate.

– Cum v-a îndatorat şi v-a luat tot?

– Aşa bine, cum ia bogatul de la sărac. Într-o zi am cerut un pahar de vin pe datorie, că veneam obosiţi de la muncă, şi am fi băut şi noi, să mai prindem putere, în altă zi i-am cerut ceva bani, pentru că n-aveam cu ce plăti ale angarale... El le-a scris pe toate acolo în catastif şi pe urmă a venit cu oamenii stăpânirii şi ne-a luat vitele şi pământul.

– Păi, dacă aţi făcut datorii la el, sigur că vi le-a luat, nu era drept aşa ?

– Nu era drept, boierule, pentru că datoriile noastre au fost însemnate strâmb şi a pus pe deasupra şi altele, care nu le-am făcut.

– Atunci o să cercetăm şi o să aflăm de partea cui e dreptatea.

Tudor s-a ţinut de cuvânt şi a cercetat pricinile, iar într-o zi l-a chemat la el pe cârciumarul Gogan. Acesta mai întâi a vrut să nu vină, dar mai apoi, gândindu-se la câte auzise despre tânărul vătaf de plai, a intrat alene pe poarta vătăşiei, aflată nu departe de casa lui.

– Să ştii dumneata, l-a luat el cam repede pe Tudor, că pe la noi oamenii mai au şi treburi. Nu le arde de plimbat şi de dus, aşa, când îi cheamă oricine.

Noul om al stăpânirii l-a privit atât de aspru încât cârciumarului i-a îngheţat sângele în vine.

– Dar să ştii şi dumneata că şi pe aici, pe la vătăşie, oamenii au treburi şi nu pierd vremea, aşa, cu oricine. Dacă te-am chemat înseamnă că e o pricină la mijloc.

– O pricină? Cu mine? Aşa ceva nu se poate. Eu am crezut că m-ai chemat să te sfătuiesc pentru ceva ori să ajut vătăşia cu niscaiva bani. Dar să mă chemi pe mine pentru pricină? Asta nu se poate. Am să mă plâng mai departe.

– Ba, se poate, îl fulgeră Tudor cu vorba. Şi stai jos pe un scaun, că mai departe n-ai a te plânge. Uite, am aici jalbele de la vreo zece oameni cărora le-ai luat necinstit din averi. Ei ar fi trebuit să se plângă mai departe.

– Eu să le iau necinstit din averi ? Ferească-Sfântul. Am acte pentru tot ce am cumpărat.

– Actele le-ai făcut cum ai vrut, Gogane, a ţipat Tudor la el şi s-a ridicat în picioare. Du-te acasă şi gândeşte-te la tot ce ai luat pe nedrept. Îţi dau termen două săptămâni ca să dai înapoi oamenilor tot ce nu este al tău. Dacă nu, voi pune să ţi se verse butoaiele şi să fii izgonit din sat.

Cârciumarul a mai vrut să spună ceva, dar Tudor i-a făcut semn că discuţia s-a terminat şi i-a arătat uşa. Fix după două săptămâni slugerul a chemat la el oamenii care veniseră cu jalbele şi i-a întrebat dacă le-a dat înapoi ceva Gogan. Au răspuns toţi că nu le-a dat nimic, apoi unul dintre ei a îndrăznit să mai spună încă ceva.

– Ba la mine să ştii dumneata boierule că a venit seara şi mi-a spus că dacă nu-mi retrag plângerea o să pună pe cineva să-mi dea foc la casă, că eu nu-l pot dovedi.

– Şi la mine a venit, zise un altul.

– Şi la mine.

Până la urmă toţi au spus că fuseseră ameninţaţi de cârciumar, ba că le dă foc la casă, ba că îi bagă la puşcărie. Tudor n-a zis nimic, i-a trimis acasă, dar în aceeaşi seară oamenii au aflat că pandurii au dat drumul butoaielor cu vin ale lui Gogan, iar pe el l-au izgonit din sat.

Bogătaşul nu s-a lăsat însă cu una, cu două şi a tocmit cu o grămadă de bănet de aur pe cel mai bun vânător din plai, unul Boncioc, să-l răpună pe Tudor. Şi cum sta el, Tudor într-o zi de vorbă cu câţiva oameni, aşezat pe o piatră, numai ce s-a auzit o detunătură şi în aceeaşi clipă glonţul a ricoşat în lespedea de sub el. Au sărit repede toţi în picioare, s-a auzit încă o bubuitură şi plumbul s-a lovit de aceeaşi piatră. L-au văzut pe Boncioc fugind şi oamenii au alergat după el. Fugea şi striga cât îl ţinea gura, mai ales când a trecut prin dreptul casei cârciumarului, care se ascunsese, sigur că va scăpa de Tudor.

– Are iarba fiarelor, nu se lipeşte glonţul de el! Are iarba fiarelor...!

Oamenii l-au prins pe Boncioc şi l-au adus în faţa lui Tudor. Tremura tot, dar slugerul nu i-a făcut nimic altceva decât că l-a trimis să răpună un urs care îi făcea stricăciuni în viile de la Cerneţi. Mai încercase şi un alt vânător, însă acela nu-l nimerise bine şi ursul, întărâtat, îl sfâşiase.

Boncioc era însă un vânător renumit şi primul glonţ s-a oprit drept în inima fiarei. S-a întors la vătaful de plai, i-a cerut iertare, şi a dobândit-o, iar de atunci se spunea că pe Tudor glonţul nu-l va ucide niciodată.

Ion Talaman şi-a terminat istorisirea, iar cei ce n-o ştiuseră îl privesc, încă, cu mirare şi cu vădită curiozitate. Dar n-au timp să întrebe nimic, pentru că încep alţii, cu alte poveşti. Este acum rândul la vorbă unuia din Padeş, dintre fraţii Orzeşti, care spune cum le-a făcut lor dreptate slugerul cu cincisprezece ani în urmă.

August 1806. Era o vară de foc la poalele Godeanului, vara primului an al unui nou război între vecinii cei mari, Rusia şi Turcia.

Pământul simţea din nou zăngănitul armelor şi pârjolul luptelor, populaţia - bătrâni şi tineri, femei şi copii - apucau din

nou (pentru a câta oară?) calea ascunzişurilor, cu ce reuşeau să arunce în care, din bruma de strânsură, lăsând în urmă, pradă pârjolului, curţi, case şi acareturi.

La Padeş, pe Motru, tânărul vătaf de plai Tudor Vladimirescu cercetează pricina dintre Trăilă şi Radu Orzeşti şi verii lor, pe de o parte şi fraţii Pîrvu, Ianoş şi Gheorghe, feciorii lui Vasile Licăreşti din Padeş, pe de altă parte. Oamenii rămân uimiţi, dar mulţumiţi în sinea lor când văd că vătaful de plai nu hotărăşte precum obişnuiau slujbaşii domnilor fanarioţi. "După poruncă - scrie Tudor în zapisul întocmit - am mers chiară la faţa locului şi am adus faţă pe jăluitori şi pe pârâţi şi pe Nicolae Purecă şi Pătru Morăga şi popa Sămeană, oameni bătrâni din Padeş".

Tudor constată, cercetând zapisele şi analizând spusele martorilor, că vătaful Vasile Licăreşti, "om mai cu putere", le-a răpit ocina Orzeştilor, oameni mai săraci, "cu cuvânt că ar fi cumpărat-o de la verii lor". El nu se mulţumeşte doar să constate această răpire, ci dă dreptate păgubiţilor, acelora pe care toţi reprezentanţii autorităţilor îi nedreptăţiseră.

Atunci, pentru prima dată în Padeş, inimile oamenilor s-au deschis în faţa vătafului de plai şi mulţi dintre cei ce se aflau în tabără în acea dimineaţă de 23 ianuarie 1821, moşneni trecuţi prin multe şi cunoscători la oameni, intuiseră în acesta pe conducătorul lor de acum.

Orzeştii, Săinoii, ai lui Burche, Bobei, Spîneaciu, Lupu, Popescu, Purec, Popa Pătru ot Padeş, prezenţi ca martori ori cumpărători în documentele pricinilor judecate de Tudor, toţi moşnenii din Padeş, ca, de altfel, nemulţumiţii din întregul plai Cloşani sau cei care au aflat de dreptăţile slugerului s-au legat sufleteşte de el şi l-au urmat fără şovăire în ridicarea la luptă.

Cineva mai aruncă vreascuri pe foc, o ploscă cu ţuică trece din mână în mână pe la toţi cei aflaţi de faţă, iar Ion al Nichii face semn că are şi el ceva de spus. Ceilalţi tac, aşteptând să înceapă, aşa cum făcuseră şi mai devreme, curiozitatea lor fiind din ce în ce mai mare.

– Aş vrea să vă spun, zice Ion al Nichii, că din clipa asta m-am dezlegat de un jurământ faţă de slugerul nostru şi pot să dezvălui ce port de ani de zile pe suflet.

Toţi îl priviră miraţi, ştiind că aceasta nu era ziua dezlegării de jurăminte, ci dimpotrivă, a legării prin jurământ, dar îl ascultară să vadă ce spune.

– Eu ştiam de multă vreme că pe Tudor Vladimirescu nu-l poate atinge glonţul, pentru că am văzut cândva semnul ce-l poartă. Dar atunci dânsul m-a pus să jur că nu voi spune nimănui ce am văzut, pentru că el va trebui, o dată şi o dată, să ridice poporul la luptă, iar până la acea ridicare să nu se ştie de semnul lui. Acum poporul este ridicat la luptă, iar eu m-am dezlegat de jurământ.

Un vreasc trosni în vatra de jăratic şi un cărbune ajunse chiar pe mâna lui Ion al Nichii. Până să-şi dea seama, deja îl arsese şi crezu că acesta era semnul pedepsei pentru călcarea jurământului. Nu mai vru să spună nimic până când un bătrân din Ciovârnăşani îl convinse că, dimpotrivă, acesta este semnul că jurământul a fost rupt şi că taina pe care o păstra poate fi împărtăşită şi altora. Dacă avea dreptate bătrânul sau dacă spusese asta numai pentru a-l face pe Ion al Nichii să povestească mai departe, nu se ştie.

– Era într-o vară, trecuseră vreo cinci-şase ani de când slugerul Tudor venise vătaf în plaiul nostru şi eu voiam să mă duc să mă plâng într-o pricină cu văru-meu Gheorghe. Nu prea îndrăzneam însă, aşa că m-am furişat atunci cam pe lângă gard, să trag cu coada ochiului şi să-mi dau seama dacă am ales bine momentul. L-am văzut plimbându-se prin curtea vătăşiei. Ţinea amândouă mâinile pe puşcă şi era tare încruntat. N-am avut curaj să mă arăt şi am stat acolo cam cât este de când începui să povestesc. Slugerul s-a îndreptat apoi către poarta din dos a curţii şi a pornit-o spre pădure, la râu. Nu ştiam ce să fac şi, aşa, fără să mă gândesc, am pornit şi eu tiptil prin pădure. Când a ajuns la râu a lăsat arma jos. Eu m-am pitulat după un copac, să nu mă dau de gol şi am aşteptat să văd ce se întâmplă. Slugerul s-a dezbrăcat şi a început să se scalde în râu. Am vrut să plec şi să-l las în pace, dar nu ştiu cum s-a întâmplat că a simţit mişcare în pădure. M-am pomenit că a strigat la mine să stau. Când m-am uitat înapoi, era deja pe mal, cu puşca în mână. M-a chemat la el. Atunci am văzut mai bine semnul pe care din pădure nu-l desluşisem. De la umărul stâng, pe tot pieptul, avea o vargă roşie de forma unei săbii. "Tu eşti singurul de pe aici care a văzut acest semn", mi-a zis. N-am răspuns nimic, iar el, în timp ce se îmbrăca, a continuat să vorbească. „S-ar putea să fie semnul că viaţa mea va fi

curmată de sabie, dar poate fi şi acela că sub sabia mea se va ridica poporul pentru dreptatea sa“. Am încuviinţat atunci din cap, însă tot n-am zis nimic. “Jură că nu vei spune nimic despre acest semn, până în ziua când voi muri ori voi ridica la luptă poporul !“. “Jur că nu voi spune nimănui şi că taina aceasta va fi închisă în sufletul meu !“, am răspuns.

– Şi iată că semnul a fost adevărat, zise ciovârnăşeanul cel bătrân. Poporul se ridică la luptă, iar sabia lui se află în frunte. Cu el nu putem merge decât la izbândă.

– Să te audă Dumnezeu ! vorbi Ion Talaman, căruia cei din preajmă îi dădeau ascultare.

Oamenii aşteptară în Câmpia Padeşului, privind drumul spre Tismana, de unde ştiu că slugerul şi oamenii care îl însoţesc trebuie să se ivească din clipă în clipă.

Şi când Tudor apare în câmpia de la Padeş, mulţimea izbucneşte în strigăte, iar el înaintează până în mijlocu-i, dominând adunarea şi împrejurimile cu chip dârz şi hotărât, cu fruntea cutată de frământările îndelungi, cu ochii aruncând lumină peste spaţii şi peste timp.

Oamenii îl privesc cu luare-aminte, îl sorb parcă din ochi, cum se spune prin partea locului. Chipul şi îmbrăcămintea, statura dârză şi ridicătura pe şaua calului îi fascinează parcă şi li se fixează în memorie, încât, peste mulţi ani, vor povesti unuia dintre istoricii revoluţiei.

> Tudor era un om de statură mijlocie, dar bine legat şi robust. Culoarea părului şi a mustăţilor era galben-castanie. Părul capului, dat pe spate în formă de chică scurtă, lăsa să i se vadă ceafa. Fruntea era lată şi încreţită, sprâncenele groase şi cam lăsate pe ochii căprui, cu o căutătură cruntă, care semăna respect şi chiar frică. Faţa-i era smeadă, cam lungă şi cam grăsulie, nasul drept şi potrivit, gura bine făcută, mustaţa groasă şi tunsă, lăsată pe buze, bărbia rotundă şi un neg pe umărul stâng al obrazului.
>
> Era totdeauna serios şi gânditor, om energic şi drept. Vorbea puţin şi gândul îi era mai mult la fapte. “Scurt la vorbă şi bogat la minte“ - şi-l amintea un pandur. Uneori crud şi chiar răzbunător. Nimeni nu-l văzuse vreodată râzând.
>
> Pe cap purta căciulă dreaptă şi înaltă, de hârşie neagră, în formă de stup, cu fundul de postav alb. Peste cămaşă purta pieptar

cu şireturi negre, iar pe deasupra pieptarului dulamă încopciată de culoare negru-verde şi lungă până sub genunchi. Peste dulamă îmbrăca un chepchen (un fel de scurteică) până la brâu. Gambele erau acoperite cu poturi strâmţi, cu copci şi găitane. În picioare purta cizme lungi, la drum, iar în oraş iminei. Iarna, pe deasupra veşmintelor avea o "tătarcă" (un fel de bundă), lungă şi îmblănită, strânsă la spate, cu gulerul scurt şi ridicat, cu puţină blană la capul mânecilor şi prinprejur, cusută cu găitan de mătase - roşu, negru şi albastru - împletit cu fir, cu mâneci lungi şi strâmte şi cu un găitan gros atârnând la spate, în formă de unghi, având în vârf doi ciucuri de mătase.

Vechii panduri, care-l cunosc bine pe Tudor, îşi dau seama cum din toate fibrele fiinţei lui dau năvală vechi patimi; îl simt pe sluger clocotind ca un vulcan, gata să izbucnească.

Şi, din şaua calului, puternic, sacadat, ca într-o fierbere la foc de lemne tari, cu reverberaţii în aerul dens al iernii, glasul lui Tudor se revarsă peste câmpie şi peste ţară, în numele "Adunării celei orânduite pentru binele întregului norod".

– Multă sănătate, fraţilor locuitori ai Ţării Româneşti!...

Mulţimea nu se clinteşte, totul pare încremenit, deşi ochii care clipesc des, spre a înnăbuşi emoţia, trădează creşterea tensiunii interioare, clocotul tot mai puternic al sângelui stârnit.

– ...Nici o pravilă nu opreşte de a întâmpina răul cu rău...

Adunarea se mişcă, murmurând "Aşa-i!", apoi freamătul se stinge şi ochii sunt din nou aţinţiţi către Tudor.

– ...Şi ceea ce vă vor povăţui mai marii adunării, căpeteniile ce vi se pun, aceea să urmaţi, şi unde vă vor chema ei acolo să mergeţi, că ne ajunge fraţilor atâta vreme de când lăcrimile noastre, de pe obrazele noastre, nu s-au mai uscat.

"Lacrămile" curg din nou pe obraji, cu toată încercarea de a le stăvili. Sunt lacrimile care le plâng pe celelalte, pe toate cele vărsate până acum, lacrimile unui început al izbânzii întrezărite dincolo de chipul şi cuvintele pandurului-pandurilor.

Când Tudor Vladimirescu termină de citit Proclamaţia, inimile bat în piepturi parcă ar vrea să se sloboadă şi să alerge undeva. Adunarea se agită mai tare, deasupra capetelor au fost ridicate sânețe, furci, topoare şi coase, armele cu care oamenii au

venit de pe la casele lor. Şi, deodată, întreaga mulţime izbucneşte în urale şi în strigăte :

– Să trăiască Dreptatea! Să trăiască Domnul Tudor! "Dreptatea". Şi "Domnul Tudor". Nu există asociere mai potrivită, nu există cuvinte care, alăturate, să exprime mai clar şi mai adevărat esenţa unei lupte şi a unui moment istoric. Aşa a rămas Vladimirescu în memoria celor ce l-au cunoscut şi în conştiinţa celor ce au urmat prin veacuri: Domnul Tudor, domnul Dreptăţii. Aşa îl ştiu toate povestirile, toate cântecele populare, toate baladele şi legendele. Şi sunt multe acestea, enorm de multe.

Dar nu numai legendele şi tradiţia îl atestă pe sluger ca "Domnul Tudor", ci şi documentele vremii. Redăm un fragment care îl înfăţişează pe Tudor în conştiinţa pandurilor lui.

> Un negustor grec din Sibiu povesteşte, într-o scrisoare datată 17 Martie 1821, discuţia dintre Constantin Samurcaş şi câţiva dintre oamenii lui Tudor.
>
> *Ieri s-a auzit că între Tudor şi Samurcaş a avut loc un incident şi că din oastea lui Tudor au fost arestaţi trei, care au fost transportaţi la Craiova. Ei au fost întrebaţi cine le-a dat dreptul şi poruncile cui îndeplinesc ca să tulbure liniştea ţării.*
>
> *- Din porunca lui Vodă Tudor, au răspuns.*
>
> *- Cum îndrăzniţi, au întrebat boierii, să numiţi vodă pe un bandit? Nu ştiţi că avem puterea să vă condamnăm la moarte ?*
>
> *Atunci unul din cei trei a răspuns :*
>
> *- Cine va îndrăzni să pună mâna pe noi este pierdut şi nu numai unul, ci toţi boierii ţării.*
>
> *Atunci i-a întrebat locţiitorul caimacamului:*
>
> *- Cine sunteţi voi, de vorbiţi cu atâta obrăznicie în faţa atâtor boieri? Ce putere aveţi voi faţă de noi?*
>
> *- Puterea noastră e mare, le-au răspuns, dar nu vrem să v-o dezvăluim.*

Tudor şi pandurii săi au rămas la Padeş trei zile, timp în care a fost definitivat programul revoluţiei, au fost scrise proclamaţii către popor şi scrisori prin care scopul ridicării la luptă era explicat împărăţiilor vecine. Apoi au pornit pe drumul Craiovei şi al Bucureştiului, iar după două luni, la 21 Martie 1821, intrau în capitala ţării. Alte aproape două luni, Vladimirescu a condus ţara în

numele "Adunării norodului", veritabilă instituţie politică. La Padeş şi la Cloşani, pe îndrăgitele locuri ale tinereţii lui, slugerul n-a mai ajuns însă niciodată. Firul vieţii sale era curmat în cetatea de scaun a Târgovişteі. Să fi voit destinul ca locul său de pe urmă să fie acela unde mulţi dintre boierii cei mai mari ai ţării şi-au dat obştescul sfârşit ? Poate, cine ştie ...

Când revoluţia fusese înfrântă, pandurii, câţi mai rămăseseră, s-au întors obidiţi, ascunzându-se prin codri, la casele lor.

Cei din Cloşani şi Orzeşti, spune o legendă, s-au retras pe Valea Motrului, unii prin păduri umbroase şi de nepătruns, alţii prin peşterile munţilor. Turcii îi urmăreau şi unde îi găseau îi ucideau prin tăierea capului, fără nici o judecată. Un pandur mergea mai în urmă. Luase rachiu într-o ploscă, băuse şi se îmbătase. Ţinea plosca pe ţeava puştii, puşca pe umăr şi mergea cântând în urma celorlalţi. La locul numit Fântânele l-au ajuns turcii şi, din fugă, i-au tăiat capul. Plosca a sărit într-o parte şi capul în cealaltă. El a scos sabia şi a început aşa, fără cap, s-o vâjâie prin aer, atingându-l mortal pe turcul care îl ucisese, după care trupul i s-a prăvălit în apă.

Turcii au străbătut multă vreme satele, căutându-l pe unul din cheierii lui Tudor Vladimirescu, pandurul Mălăieş, rămas în viaţă, pentru a le spune unde îşi avea slugerul ascunse comorile. Au pus până la urmă mâna pe el, prin vicleşug, şi l-au supus la mari chinuri pentru a afla ceea ce voiau.

– Lăsaţi-mă, le-a strigat la un moment dat pandurul, nu mă mai osândiţi, că vă spun tot ce ştiu.

L-au dezlegat din lanţuri şi l-au dus în faţa mai marelui lor, care îşi alesese adăpost chiar casa vătăşiei din Cloşani, acolo unde, nu cu mult timp în urmă, Tudor împărţise dreptate săracilor. Lui Mălăieş i s-a posomorât sufletul, dar nu s-a arătat în faţa păgânilor necăjit, pentru a găsi crezare la ei şi a nu-l pune din nou la cazne.

– Te-ai hotărât, în sfârşit, să vorbeşti? îl întrebă turcul, după ce aruncă rotocoale fumul tras dintr-o narghilea.

– M-am hotărât, Luminăţia-Ta, altfel oamenii dumitale mi-ar fi scos sufletul.

– De ce nu ne-ai spus de la început, ai fi scăpat de toate chinurile, nimeni nu te-ar fi atins nici măcar cu un deget.

Mălăieş ştia că turcul minte, cum ar fi găsit comoara, dacă ar fi existat o asemenea comoară, i-ar fi tăiat capul, tot aşa cum era

sigur că şi acum îl minte, că nu aşteaptă decât să afle ceea ce bănuiesc că numai el ştie, apoi va împărtăşi soarta celorlalţi.

– Mă gândeam că o să renunţaţi până la urmă, o să plecaţi, iar eu o să mă duc să dezgrop comorile şi să devin cel mai bogat om din ţara aceasta, îl incită pandurul pe turc.

Şi, într-adevăr, ochii acestuia sclipiră lacom. Se şi vedea, poate, îngropându-şi mâinile în galbeni, în bijuterii şi în alte giuvaericale cât adunase omul despre care se vorbea atâta. Se ridică de pe jilţul în care stătuse cu picioarele sub el şi veni în faţa lui Mălăieş.

– Avea aşa de multe comori răzvrătitul ?

– Multe, Luminăţia-Ta, cred că nici el nu le mai ştia bine socoteala. A fost negustor mare, de vite şi de grâne, a fost arendaş, a avut şi moşiile lui, başca veniturile pe care i le aducea vătăşia, pe care a ţinut-o cincisprezece ani. A tot strâns mereu, pentru că voia să ajungă domn şi să fie bogat.

– Şi dacă noi am fi plecat, ai fi rămas tu stăpân pe toate. Cum de te-ai hotărât să vorbeşti? se încruntă, bănuitor, turcul.

– M-am tot gândit eu la asta, răspunse Mălăieş repede, pentru a spulbera îndoielile celui în mâna căruia i se afla viaţa, dar dacă am văzut că nu mai plecaţi, iar caznele se îngreunează şi se înmulţesc... Am zis că mai bine viu şi cu comori puţine, decât eu îngropat într-o parte şi comorile într-alta.

– Cum adică, viu şi cu comori mai puţine ? ridică iarăşi turcul din sprâncene.

– Pentru că, Luminăţia-Ta, trebuie să fii om cinstit şi drept în faţa lui Alah. Dacă rămân fără comoara cea mare, n-o să mă laşi să-mi duc viaţa ca un calic. Ceva-ceva poate îmi mai laşi şi mie. De pildă, dacă mi-ai da mie un sfert, sub jurământ că mă laşi viu şi nevătămat, mai mult decât sunt, aş putea fi mulţumit.

– Îndrăzneşti să te tocmeşti cu mine? se înfurie turcul. Şi încă să mai ceri şi atât de mult? Meriţi să fii pus din nou în lanţuri. Luaţi-l, porunci el celor doi turci care-l aduseseră.

– Luminăţia-Ta, nu uita că pot să mă ucidă şi nimeni altcineva nu mai ştie locul comorilor.

– Mda! făcu slujitorul lui Alah, calmându-se dintr-o dată, şi făcu semn oştenilor să-l lase. Ai dreptate. Jur că te las viu şi

nevătămat şi să-ţi dau un sfert din tot ce vom găsi, cu condiţia să ne duci imediat la locul comorii.

Turcul ştia că nu-l obligă nici o lege să-şi ţină jurămintele faţă de acest păcătos, dar şi Mălăieş cunoştea lipsa de valoare a vorbelor unui păgân.

– Bine, veniţi după mine ! le zise.

Au pornit pe un drum, pe Motru în sus, apoi pe o potecă au luat pieptiş muntele. Curând au ajuns la gura unei peşteri pe care localnicii o numesc Peştera Răcoroasă sau Peştera lui Noajbă. Atunci intrarea în peşteră era grea, pe nişte lespezi ce stăteau parcă să se prăvălească. Doi turci au primit poruncă să intre împreună cu Mălăieş, ca nu cumva acesta să aducă doar o parte a comorilor. Ceilalţi au rămas la gura peşterii, împreună cu mai-marele lor, aşteptând curioşi şi lacomi sosirea celor intraţi înăuntru. Trei zile au stat acolo, dar nimeni n-a mai ieşit. Când alţi câţiva turci au intrat în peşteră, i-au găsit pe cei doi într-o prăpastie din adânc, unul mort, celălalt rău rănit în cădere. Cu frânghii şi cu făclii, au intrat după ei şi i-au scos afară. Cel viu le-a povestit că Mălăieş le-a arătat un loc în prăpastie, spunând că acolo e comoara, iar când ei s-au uitat, i-a îmbrâncit şi au căzut. Pe loc, însuşi mai-marele turcilor a tăiat capul nevrednicului său supus. A coborât apoi, legat cu frânghii, în prăpastie, dar nici urmă de comoară. Au încercat să-l găsească pe Mălăieş, însă peştera era adâncă şi întunecoasă, cu galerii care se ramificau, cum nici nu bănuiseră, încât şi-au dat seama că n-au cum să-l mai găsească.

În acest timp, Mălăieş trecuse deja munţii, pe "Drumul sării", care ajungea uşor dincolo, în Ardeal. Turcii n-aveau de unde să ştie că Peştera lui Noajbă comunica, printr-o galerie, cu Peştera Vacilor, la câteva sute de metri mai departe. Au mai cotrobăit prin peşteră, s-au interesat prin sate dacă mai există vreun tăinuitor al comorilor Vladimirescului şi, neajungând la nici un rezultat, au pus foc la câteva case şi au plecat.

Mălăieş s-a întors în sat târziu, după vreo douăzeci de ani, când îmbătrânise şi nu mai putea fi recunoscut de turci, pentru că aceştia tot mai trimiteau din când în când câte o ceată să afle dacă n-a apărut în sat păcălitorul lor şi să-l tortureze până mărturiseşte ascunzişul.

Cât despre comoară, nimeni nu poate şti dacă a existat vreodată. Mulţi bănuiau că da, au existat chiar căutători localnici ai ei, dar nimeni n-a descoperit nimic. Tot ce s-a aflat a fost o parte din ceea ce Vladimirescu avea în timpul revoluţiei, un "tezaur", îngropat de câţiva panduri credincioşi după înfrângere, dar în altă parte, pe plaiurile Vâlcii şi cu altă poveste.

Aici, la Padeş, s-a întâmplat altceva.

Într-o vară, la mai bine de un veac după revoluţie, bărbaţii Gorjului şi ai Mehedinţiului, care-l însoţiseră pe Tudor, s-au ridicat care de pe unde căzuseră, şi-au trecut straiţele pe după gât, şi-au îndesat bine căciulile peste urechi, chiar dacă era vară, iar în mâini uneltele muncii lor de fiecare zi – topoare, coase, furci – au devenit arme. Au urcat, într-o noapte, treptele de piatră ale unui soclu de monument şi s-au aşezat toţi într-un basorelief de bronz, care unde-şi ştia locul.

Se disting bine chipurile pandurilor din prim-planul reliefului, până către mijlocul adunării, de unde se contopesc într-o mare de capete, prelungită până sub poala dealului din apropiere. Sunt între ei tineri care de-abia acum încep să afle rosturile lumii, oameni în puterea vârstei, în stare să răstoarne şi munţii din preajmă, dacă ar fi nevoie, şi bătrâni moşneni, învăţaţi din străbuni că nimic nu-i mai scump în lume decât libertatea, pletele ninse şi anii adunaţi în trupurile osoase neîmpiedicându-i să vină alături de ceilalţi.

Într-un colţ, un bătrân şi-a lăsat coasa pe zăpadă şi s-a aplecat către jăratecul unuia dintre focurile care ard, din loc în loc, în tabără.

Alături, într-o altă placă de bronz, s-a aşezat, singur, Tudor Vladimirescu.

Ca un voievod priveşte locul adunării pandurilor şi ne priveşte, peste timp, pe noi.

Ca un voievod-ţăran, care peste cămaşa cusută cu fir de suflet gorjenesc a îmbrăcat un suman de dimie bătută la pivele Jaleşului.

Ca un voievod-ţăran, dârz, pătrunzător şi hotărât, aşa cum spun şi cronicile că a fost Tudor, aşa cum a trecut din amintirile contemporanilor lui în conştiinţa neamului.

Inscripţia încrustată în bronz, de o parte şi de alta a chipului său în relief, îl numeşte pe voievodul-ţăran cu cuvintele cu

care l-au numit cei ce i se aflau în preajmă şi întreg poporul ale cărui speranţe numai către el se îndreptau: DOMNUL TUDOR.

Şi, întregind ideea, două medalioane încadrează chipul slugerului, reprezentând elemente din stemele Olteniei şi Munteniei, respectiv Leul şi Vulturul.

Tudor.

Domnul Tudor.

Voievodul-Ţăran.

Când veniţi la Padeş, păşiţi cu grijă! În acest templu înalt cât infinitul, unde istoria nu are margini, legenda a coborât în bronz, iar eroii se odihnesc o clipă la umbra timpului.

O dramă la Glogova

"Şi jupâneasa Neaga l-a plâns în disperare pe Basarab Ţepeluş" (din tradiţia păstrată la Glogova)

Pe apa Motrului, mai jos de Baia de Aramă, exista, acum o jumătate de mileniu, o tumultuoasă viaţă a curţilor boiereşti, locurile acestea fiind aşezate pe drumul dintre Tismana şi Strehaia, amândouă reşedinţe ale Băniei oltene, înainte ca această instituţie administrativă să fie mutată la Craiova. Mulţi boieri şi multe jupânese, chiar şi domnitori au trecut pe aici, multe întâmplări s-au petrecut de-a lungul timpului, dar tradiţia istorică a păstrat cel mai bine o dramă petrecută în cula de la Glogova. Era în primăvara anului 1482, o primăvară ploioasă, cu câmpurile desfundate şi apele Motrului umflate peste măsură, gata să înnece satele din apropiere.

Basarab cel Tânăr Ţepeluş a fost alungat de pe tronul domnesc de Vlad Călugărul, cel care mai încercase o dată să vină prin forţă la domnie, în toamna anului precedent. Atunci, Ţepeluş dăduse veste în Oltenia, la Glogova, şi, cu ajutorul cumnatului său Stanciu şi al boierilor Craioveşti, reuşise să strângă oaste şi să-l alunge pe rival.

Acum, se află din nou în cula de la Glogova, unde cumnatul său stă singur şi necăjit, gândindu-se la soţia care de doi ani a fost răpită de propriul lui socru, Basarab Laiotă cel Bătrân şi predată mai apoi lui Vlad Călugărul, împreună cu soţia şi mama lui Ţepeluş.

– Va trebui să strâng din nou oaste şi să-l alung pe câinele ăsta de călugăr, îi zise Ţepeluş lui Stanciu, făcând aluzie la faptul că douăzeci şi cinci de ani duşmanul său purtase rasa călugărească, apoi, reamintindu-şi că este fiul natural al lui Vlad Dracul, începuse să umble pentru a căpăta domnia.

– Eu zic să vorbim cu jupan Barbu, să vedem ce hotărăşte el. Ar putea, singur, să strângă oaste mai multă decât noi şi tot el ar putea vorbi şi cu begul de la Vidin, pentru a ne da ajutor.

– Turcii au uitat că eu am luptat pentru ei şi că din cauza asta mi-am pierdut şi familia. Ştii bine că atunci când a venit Laiotă Vodă, tatăl meu, de a prădat visteria şi a răpit pe mama şi pe soţia mea, doamna Maria, şi pe soţia ta, jupâneasa Anca, eu mă aflam în Ardeal, la Câmpul Pâinei, luptând împreună cu Ali-beg şi Skender-beg. Apoi, anul trecut, am fost cu ei în Moldova şi am ajuns până sub lunca cea mare a Siretului. Le-am spus să nu mergem mai departe, pentru că Ştefan-Vodă nu stătea cu mâinile încrucişate. A venit ca un fulger cu oaste şi ne-a împins la Râmnic. Iar acum, cu ce m-am ales? Sunt două luni de când Ştefan a ocupat cetatea Crăciuna şi nu mi-a dat nimeni o mână de ajutor. Se zvoneşte că Ali-beg s-a dat de partea călugărului şi că a pus vorbă bună pentru el la sultan.

– Lasă, aici poţi să stai liniştit, iar mâine eu am să trimit veste lui jupan Barbu, la Strehaia. Hai mai bine să bem un pahar de vin din strugurii după dealul Rătez. Acum e numai bun, s-a limpezit după fiertul al doilea.

– Da, aici, în culă, suntem în siguranţă. Chiar dacă vor veni duşmanii, uşile sunt bine ferecate, iar la nevoie putem ieşi prin tunel.

> Pe atunci cula era altfel decât cea de astăzi, pe care o vedem aşa cum a fost refăcută de boierii Glogoveni, cam cu două veacuri şi jumătate în urmă. Din cula cea veche se mai păstrează, după afirmaţiile specialiştilor, zidăria masivă a pivniţei, aripa dinspre biserică, cu aşa-zisa bucătărie interioară, de unde se spune că se putea coborî spre tunelul boltit care mergea către apa Motrului. Uşa masivă de la intrare este şi ea rămasă de la vechea culă. A fost cioplită dintr-o singură bucată, într-un imens trunchi de stejar, care trebuie să fi fost bătrân de peste cinci sute de ani, cum erau mulţi prin preajmă în acel timp. Grosimea uşii este de o palmă, iar de tocul încastrat în zid este prinsă cu balamale imense de fier şi piroane. Pentru o mai mare siguranţă, se zăvora sus şi jos cu doi drugi de stejar masiv. Aceştia se trăgeau din zid, pe lângă balamale, şi se introduceau cu un capăt în partea opusă a zidului. La fel de masivă era şi uşa prin care se intra din cerdac în hol, iar în interior se aflau numeroase încăperi cu ferestre mici, crenelate, astfel încât să poată fi folosite şi pentru apărare.

În noaptea aceea, domnitorul fugar şi cumnatul său stăteau în odăiţa cea mică, unde era intrarea în ascunzătoarea culei. Basarab Ţepeluş ştia la fel de bine ca şi stăpânul casei că soba aceea de bucătărie era construită de formă şi că se putea dărâma cu uşurinţă, spre a da la iveală o scară cu trepte înguste de stejar, ce cobora în pivniţă prin zidul dublu, îngust. Se îndemnau la băut vin rubiniu, care devenea parcă din ce în ce mai bun după fiecare pahar.

– Nu te-am întrebat dacă jupâneasa Neaga ţi-a mai trimis vreo vorbă, îl întrebă Ţepeluş pe cumnatul său.

– A şi fost pe aici, cam acum o lună. A trecut împreună cu jupâneasa Neguţa, dinspre Tismana, şi au făcut un scurt popas la noi. Mi s-a părut că nu se simţea prea bine.

– De ce ?

– Ei, ca femeile. Nu peste mult timp s-ar putea să se mai mărească familia Craioveştilor.

– Cumnate Stanciule, i se adresă domnitorul apropiindu-se de el şi coborând vocea, dacă mie mi se va întâmpla ceva în vremurile astea tulburi şi nesigure, adu-i aminte Neagăi de o taină a noastră. Nu e nevoie să-i spui despre ce este vorba, ştie ea bine.

– Cred că nu numai ea ştie, ci şi alţii mai bănuiesc această taină. Prea v-aţi căutat mult unul pe altul în anii din urmă pentru ca lumea să nu fi băgat de seamă.

– Crezi că ştie ceva şi bărbatul ei ?

– Nu, el nu ştie. Iar dacă cineva îi spune, precis n-o să creadă.

Încă au mai discutat în seara aceea cei doi cumnaţi, despre fel şi fel de lucruri, mai mult ca pretext pentru a-şi trece timpul şi pentru a mai gusta vinul din carafă. Cula era cufundată în întuneric şi într-o linişte adâncă, iar ei nu bănuiau că în apropiere se aflau totuşi trimişi ai duşmanului, care le urzeau planuri de pierzanie.

Doi mehedinţeni – nu ştim ce rang vor fi avut, Vlad Călugărul îi numeşte, într-o scrisoare către braşoveni, "slugile mele" – Danciu şi Florea, se îndreptau spre Glogova cu o ceată de oşteni înarmaţi, plătiţi de noul domnitor, iar în apropiere îi aşteptase un rob fugit din serviciul lui Stanciu, care cunoştea ascunzătorile şi ieşirile secrete din culă.

– Nu e greu, le zisese el, trebuie doar să puneţi oameni la ieşirea către iaz şi la cea către Motru. Aceasta este puţin mai la vale de o salcie bătrână şi scorburoasă, am să vă arăt eu.

Basarab Ţepeluş se retrăsese singur în iatacul său şi se pregătea de culcare, după ce băuse cam mult din vinul rubiniu din strugurii de pe Dealul Rătez. Când auzi glasuri străine în curte şi zgomot de o parte şi de alta a crenelurilor, crezu că i se pare, dar când începură loviturile în uşa masivă de la intrare se trezi de-a binelea. Încercă să-şi aducă aminte dacă uşile erau bine închise. Da, mai devreme le verificase împreună cu Stanciu. Dar, deşi ştia că zăvoarele au fost bine puse, la amândouă uşile, o spaimă teribilă îl cuprinse când auzi cum se înteţesc loviturile în uşa de jos. Se îmbrăcă în grabă şi, prin întuneric, alergă către falsa bucătărie unde ştia că se află intrarea spre tunelurile subterane. Părea că se învârteşte casa cu el şi nu ştia dacă senzaţia era din cauza vinului sau a fricii. Reuşi să găsească scara tăinuită a pivniţei şi, de aici, încercă să fugă prin ramificaţia care ducea la iazul din vecinătatea culei. Auzi însă paşi şi glasuri afară şi atunci o coti pe galeria din dreapta, aceea care îl putea duce departe de culă, pe malul Motrului. Acolo părea să fie linişte, era sigur că s-a salvat, dar, de cum ieşi, se trezi în mâinile câtorva dintre trimişii duşmanului său. N-avu timp să se împotrivească în nici un fel, dar nici n-avea rost s-o facă. Era singur, fără nici o armă şi, pe deasupra, ameţit de vinul băut peste măsură. Nu-l întrebă nimeni de nimic, n-avu loc nici un fel de judecată. Se auzi doar ţipătul sfâşietor care săgetă liniştea nopţii în momentul înjunghierii. Asasinii îl aruncară în apa învolburată a Motrului şi avură timp, până în zorii zilei, să se retragă liniştiţi, grăbindu-se poate să-şi primească răsplata pentru fapta săvârşită.

Trupul domnitorului a fost găsit mai târziu, departe pe râu în jos, lângă nişte sălcii. Paşnicii boieri de pe Valea Motrului l-au adus în culă şi, spune legenda, în disperarea Neagăi, l-au înmormântat cu alaiul cuvenit unui domn.

> Ce este însă cu acea „taină" între Basarab cel Tânăr Ţepeluş şi jupâneasa Neaga, soţia lui Pârvu Craiovescu? Domnitorul Neagoe Basarab se intitulează, el însuşi, "Fiu al lui Basarab cel Tânăr", într-o inscripţie pe un taler. Dar, o fi adevărată aceasta? Istoriografia mai nouă, pe baza unor izvoare

contemporane sau apropiate de epocă – Viaţa patriarhului Nifon, un raport al beglerbegului Rumeliei, un memoriu al unor boieri pribegi adresat Porţii, un document de la Mihnea Turcitul, din 1589, precum şi Letopiseţul cantacuzinesc – înclină să considere că genealogia lui Neagoe este falsă şi că ea este doar o legendă creată de puternicii boieri Craioveşti, pentru a aduce la tron un reprezentant al familiei lor, şi anume pe tânărul Neagoe, fiul lui Pârvu Craiovescu.

Este, într-adevăr, posibil să ne aflăm în faţa roadelor abilităţii diplomatice a boierilor din dreapta Oltului. Ei nu îl impun pe Neagoe la tron înainte de a-şi pregăti şi argumentele de ordin genealogic, de a găsi calea prin care să săvârşească acest fapt fără a se spune că au încălcat tradiţia domniei ereditare, ci că lui Neagoe tronul i se cuvenea de drept. Anume, dându-l pe tânărul Neagoe Craiovescu drept fiu al lui Basarab Ţepeluş şi al Neagăi, soţia marelui vornic Pârvu. În ce măsură va fi fost adevărată această poveste sentimentală cu implicaţii în lupta pentru ocuparea tronului ţării, nu se ştie precis. Este posibil ca domnitorul, mai ales că familia îi era dezorganizată prin răpirea de către Basarab Laiotă cel Bătrân, să fi fost atras de soţia Pârvului-vornic, pentru că aceasta, ca şi celelalte soţii de Craioveşti, era, la vremea aceea, una dintre cele mai destinse femei din Muntenia, iar legăturile familiei, inclusiv comerciale, de la Sibiu până în Italia, făceau probabil ca eleganţa ei să se distanţeze chiar faţă de a doamnelor de la curte. Tot aşa cum este posibil ca interesele politice ale Craioveştilor să fi fost mai mari decât grija faţă de onoarea Neagăi, într-o vreme când legăturile extraconjugale ale domnitorilor, regilor şi principilor nici nu erau considerate totdeauna dezonorante, dimpotrivă, adesea erau regizate cu tact şi conduse spre rezolvarea anumitor interese.

Adevărată sau neadevărată, povestea idilei Neagăi Craiovescu cu domnitorul Basarab cel Tânăr Ţepeluş şi-a atins scopul, Neagoe, fiul Neagăi, fiind ridicat pe tron, unde, cu de la sine putere, s-a intitulat Basarab, iar urmaşii Craioveştilor s-au numit ori s-au considerat tot Basarabi, până la Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu.

Lacrimile lui Zamolxis
şi alte legende la Polovragi

La ieşirea din munţi, Olteţul este un firişor de apă, cât să-l cuprinzi în pumn, încât este aproape de mirare cum a reuşit să ferestruiască masivul de piatră şi să sape o vale îngustă, adâncă, adesea comparată de geografi cu vestitele chei ale Bicazului. Şoseaua care urcă pe firul apei este, de fapt, un dificil drum forestier, abia strecurat printre peretele abrupt şi prăpastia pe fundul căreia, la mai bine de douăzeci de metri, râul îşi poartă zgomotos valurile. Drumul ca atare este o creaţie a generaţiilor târzii, el nu există decât de câteva decenii, croit din motive economice, pentru exploatarea pădurilor, pe locul unei vechi dar abia accesibile poteci. Era greu de pătruns pe această vale acum o jumătate de veac, ca să nu vorbim de vremuri mai îndepărtate, despre care povestesc nenumărate legende. Poate tocmai pentru sălbăticia ei, pentru dificultăţile ce trebuiau învinse spre a o străbate, Valea Olteţului a rămas multă vreme învăluită în legendă.

În chei se pătrunde brusc, chiar dincolo de gardul mănăstirii Polovragi, remarcabil monument de arhitectură, începută pe la 1643 de postelnicul Barbu Pârâianu şi terminată abia după vreo şaptezeci de ani, de Constantin Brâncoveanu. După numai câteva sute de metri, pe partea dreaptă, se află intrarea în peştera Polovragi, care începe cu o boltă imensă şi se continuă cu o galerie de dimensiuni mai mici.

Legenda spune că peştera sparge două şiruri de munţi şi că răspunde undeva în Transilvania. Galeriile ei se ramifică, au grote şi ascunzişuri, dar şi numeroase capcane în care pot să cadă cei ce nu-i cunosc tainele. Se crede că se poate merge prin întunecimea ei zile

întregi, dar asta nu i-a împiedicat pe vitejii şi curajoşii daci ai lui Decebal să o străbată într-o parte şi într-alta mai ales în timpul războaielor pentru apărarea ţării împotriva romanilor conduşi de Traian. De altfel, aceeaşi legendă spune că, după înfrângerea dacilor, zeul lor, Zamolxis, a hotărât să nu mai vadă în nici un fel lumea, şi a căutat un loc unde să se ascundă pentru totdeauna. S-a decis, până la urmă, să se retragă în peştera aceasta, supărat că zeii romanilor fuseseră mai norocoşi, iar supuşii lui pierduseră războiul şi ţara le încăpuse pe mâini străine. Multă vreme a stat zeul în peşteră, plângând de durere, iar cu timpul trupul lui întreg s-a prefăcut în lacrimi reci ca gheaţa, care se mai preling, şi acum, de pe tavanul umed al peşterii.

Cât de greu sau cât de uşor se poate trece din Oltenia în Ardeal, pe sub munte, nu putem şti şi nici dacă, într-adevăr, galeriile peşterii au o lungime atât de mare. Sigur însă se putea trece dintr-o parte în alta urmând firul văii, până la cumpăna apelor, apoi, mai departe, pe văile apelor din nord. De oameni curajoşi, care să străbată galeriile peşterilor, să ia în piept muntele sau istoria, n-au dus însă niciodată lipsă aceste locuri şi multe alte legende s-au mai ţesut în jurul enigmaticei peşteri şi al cheilor de nepătruns din Valea Olteţului.

*

Se întunecase demult, parcă mai devreme ca niciodată, aşa cum se întunecă totdeauna în miezul iernii, la Anul Nou, mai ales când norii de zăpadă, vineţi-negricioşi, coboară până aproape de pământ, prevestitori de vreme rea. Haiducul Iancu Jianu nu-şi găsea astâmpăr în casele de la Caracal, i se părea că din toamnă parcă a îmbătrânit cu câţiva ani şi că nu mai vine primăvara. Mai treceau pe la el oameni de încredere, tovarăşi de haiducie, pe care-i omenea cu un pahar de vin şi o mâncare, mai schimbau câteva vorbe, iar dacă aveau treabă mai multă pe la prefectura de Romanaţi, pe la târg sau prin alte părţi, îi oprea la el peste noapte. Tot aşa se întâmplase şi acum, îi veniseră nişte prieteni de la Vişina, dinspre Corabia, şi, mai vorbind despre una şi alta, nici nu băgaseră de seamă când trecuse timpul.

Auziră afară zgomot, la porţile cele mari, apoi lătratul furios al unor câini şi curând unul dintre oamenii de casă ai Jianului veni

să-i spună că în drum se află un om care zice că aduce o scrisoare din partea unuia Tudor.

– Adu-l imediat aici! porunci Iancu Jianu slujitorului său, ştiind că acel om nu putea fi decât din partea lui Tudor din Vladimiri, vătaful de plai de la Cloşani, cu care era de multă vreme prieten, iar ultima dată se întâlniseră astă toamnă, în Cheile Olteţului, la Peştera Polovragilor.

– Bine v-am găsit sănătoşi! ură noul venit, cătând iscoditor cu privirea către toţi cei aflaţi în cameră.

– Bine ai venit, Talamane! îi răspunse Iancu, recunoscându-l pe omul de încredere al lui Tudor, care fusese de faţă şi la întâlnirea lor de pe Olteţ. Fii liniştit, îi mai zise, văzându-i căutătura curioasă a ochilor, aici sunt numai oameni de-ai mei, care ştiu să ţină o taină şi care, la nevoie, pot să iasă cu plugurile la arat de ţară, ştii tu vorba mea cu Tudor. Dar leapădă-ţi dulama asta, ia o ulcică de vin şi spune-ne cu ce veşti ai venit.

– Apăi, oi face şi asta, că timpul nu ne mai zoreşte, acum, dar mai întâi trimite domnia ta pe cineva la poartă, că se mai află acolo un flăcău de-al meu. Să-l aducă şi pe el la căldură şi să grijească de cai.

- Păi bine, Talamane, tu laşi un om, şi încă pe fiul tău, să aştepte la poarta mea? De ce n-aţi intrat împreună?

- Am văzut cam multă lumină, jupâne Iancule, iar din casă se auzeau până în uliţă glasurile şi n-am ştiut cine este pe la domnia ta.

Iancu trimise un om care îl aduse pe flăcău. Talaman puse dulama într-un cuier şi se aşeză pe unul din scaunele goale înşirate pe lângă masa din mijlocul odăii. Iancu îi turnă vin, ciocniră, şi prima ulcică o bău pe nerăsuflate.

- Ei, ia zii, Talamane, cu ce veşti vii de la prietenul meu?

- Cu veşti bune, jupâne Iancule. Cum ziseşi domnia ta mai adineauri, că oamenii care sunt aici de faţă sunt de încredere şi că pot ieşi, la nevoie, cu plugurile.

- A venit vremea, Talamane?

- Slugerul zice că se apropie. Mi-a dat şi un bilet către dumneata.

Scoase de la chimir un portofel de piele, în care se aflau bani şi hârtii, îl puse pe masă şi începu să desfacă o cusătură cu vârful cuţitului. Ceilalţi îşi dădură seama despre ce era vorba şi aşteptară,

până când noul venit scoase biletul din ascunzătoare. Îl întinse lui Iancu şi acesta mai întâi îl privi aşa, nedesfăcut, se uită cu atenţie la urma lăsată de inelul cu sigiliu în ceara roşie, mai mult pentru a o studia decât pentru a se încredinţa de vreun adevăr, ştiind bine că biletul venea de acolo de unde i se spusese. Când îl deschise, citi cu voce tare :

> – "Prietene Jiene, pune degrabă la cale treaba ştiută, adună-ţi oamenii. Peste o lună de zile scoatem plugurile. Al dumitale, gata ca un frate, Tudor".

– Aşadar, peste o lună de zile scoatem plugurile, repetă Iancu Jianu, apoi se cufundă într-o tăcere adâncă, privind vinul din ulcica pe care o tot rotea în mână, dar gândindu-se cine ştie unde.

– Dumitre, îi zise la un moment dat unuia din cei patru bărbaţi pe care Talaman îi găsise acolo, de mâine vei face un ocol prin câteva sate dinspre Corabia, iar tu, Stancule, te vei duce spre Amărăşti şi veţi vorbi cu oamenii pe care îi ştiţi. Nu mai avem vreme multă. Dacă Tudor ne scrie aşa, înseamnă că timpul se apropie.

– Dar n-am înţeles prea bine despre ce ar fi vorba, nu te supăra pe noi, îi zise cel pe care îl chema Dumitru, un om bine legat, cu mustaţă bogată, care să tot fi avut ca la vreo patruzeci de ani.

– N-ai auzit? Peste o lună scoatem plugurile.

– D-apăi, mă gândesc că o fi cam devreme. Eu n-am mai arat niciodată la începutul lui februarie. Am aşteptat să înflorească porumbarul.

– Ei, anul ăsta nu vei mai aştepta. Vom porni mai devreme. Să vă spună Talaman despre ce este vorba, eu mă duc să rânduiesc ceva pentru musafiri, ştiţi că slugi nu prea am, iar nevasta...

Ieşi fără să-şi termine vorba, dar nici ceilalţi nu băgară în seamă, ştiau ei bine că Iancu se împărţea cum putea între boieroaica aceea, ce îl scăpase de la ocnă, şi tovarăşii de haiducie, obicei de care nu reuşiseră să-l dezveţe nici cu binele nici cu răul. Se întoarseră către noii veniţi, aşteptând ca aceştia să-i lămurească.

– Tudor, dacă nu ştiţi, începu să povestească Talaman, este vătaful nostru de plai de la Cloşani, peste toate satele ce se înşiră pe Valea Motrului, de la Apa Neagră în sus, către munţi. E un om învăţat, care a fost negustor prin ţările apusului şi tare dibaci la arme.

Când au avut ruşii război cu turcii, Tudor a luptat la ei şi l-au decorat. El e prieten cu Iancu demult, se socotesc fraţi, pentru că, poate nu ştiţi dumneavoastră, Iancu a vrut să se însoare cu o soră de-a lui. A fost de multe ori Iancu la Vladimiri, acolo de unde e şi slugerul nostru, şi a fost în vorbă cu fata până când au hotărât să facă nunta. Se zice că tare mult se plăceau unul pe altul, că fata era tânără şi frumoasă. I-au trimis vorbă şi lui Tudor, care era plecat cu treburile lui de negustorie, să vină la nuntă şi Tudor a venit neîntârziat, pentru că ţinea mult la soră-sa. Dar, până la urmă, nunta nu s-a mai întâmplat. Când tocmai sosise Tudor şi stătea de vorbă cu Iancu, cum ar veni cu viitorul lui cumnat, în curte, soră-sa a plecat să aducă apă, de la o fântână care era ceva mai îndepărtată, pe o vâlcea. Atunci a trecut pe acolo o ceată de greci, care au răpit-o pe fată. La ţipetele ei, cei doi au sărit pe cai şi i-au ajuns din urmă. A început o luptă crâncenă între ei, şi Tudor cu Iancu i-au tăiat pe toţi grecii. Dar în această încăierare unul din greci a atins-o cu sabia pe sora lui Tudor şi n-a mai putut fi salvată. După moartea ei, cei doi tineri au jurat să rămână fraţi. "Eu mă fac hoţ, unde oi prinde greci, îi omor", se zice că ar fi spus Iancu. "Nu, eu mă duc la Rusia, să lupt", a fost răspunsul lui Tudor. De atunci drumurile lor s-au despărţit, fiecare a mers acolo unde l-a mânat soarta, dar uneori s-au mai întâlnit şi s-au sfătuit ca doi cumnaţi ce ar fi trebuit să fie.

Talaman îşi mai turnă vin în ulcica de pământ, ceilalţi făcură la fel, ciocniră iarăşi şi băură, după care îşi continuă firul povestirii.

– În anii din urmă, Tudor nu l-a întâlnit prea des pe Jianu, dar ştia că are loc de haiducie pe drumul Vâlcii şi că oamenii lui se adunau în peştera cea mare de la Polovragi. Mai vara trecută, pe la sfârşit, m-am pomenit cu el că îmi zice să mă pregătesc de drum, cam pentru vreo două-trei zile. Nu l-am întrebat unde ne ducem, pentru că nu-i place slugerului să-l baţi la cap cu treburile plănuite de el, dar, după ce am plecat, mi-a spus. Am ajuns la Polovragi, cam pe seară, unde Tudor avea un prieten. De la acela am aflat că Iancu nu era la peşteră. Îl văzuse el mai pe la chindie cum plecase cu doi haiduci de-ai săi pe drumul Novacilor, apucând o scurtătură prin păduri. Se duceau acolo din când în când şi se întorceau cu desagii încărcaţi cu de-ale mâncării. Iancu nu lua niciodată nimic de la săteni fără să plătească, ba uneori plătea mai mult decât trebuie. Prietenul ne-a spus că se întoarce de obicei către seară şi ne-a arătat

poteca pe care trebuiau să apară. Aşa a şi fost şi mult s-au bucurat ei când s-au întâlnit. Ne-am dus împreună la peşteră, unde mai erau alţi câţiva haiduci. N-am mai plecat în seara aceea. După ce ne-au ospătat cu ce au avut, Tudor şi Iancu s-au tras mai deoparte şi i-am auzit vorbind până târziu. N-am desluşit chiar toate câte au vorbit, dar am înţeles că Tudor e din ce în ce mai supărat pentru cârmuirea grecească a ţării, că în multe procese pe care el le-a avut la Divan nu s-a făcut dreptate şi că trebuie, neapărat, ridicat poporul la luptă, pentru a scăpa ţara de greci şi de boieri. Iancu zicea şi el că boierii s-au făcut din ce în ce mai răi şi că, dacă Tudor va ridica pandurii din Gorj şi din Mehedinţi, atunci va aduna şi el oamenii lui şi îi va veni în ajutor. "Când îţi voi trimite eu vorbă că a venit vremea să scoatem plugurile, atunci tu să începi să aduni oamenii", i-a mai spus Tudor, iar Iancu a promis că aşa va face.

– Deci, asta era, se dumiri Dumitru, iar ceilalţi dădură şi ei din cap, în semn că au înţeles rostul venirii lui Talaman şi al biletului primit de Iancu.

Când se întoarse Jianu în odaie, musafirii lui se împrieteniseră, beau vin şi spărgeau nuci, dar el le spuse să-şi ridice ulcelele în mâini, pentru ca femeia cu care venise să poată curăţi masa şi să aducă de mâncare.

– Ţii minte, Talamane, ce-a spus Tudor acolo, în peştera de la Polovragi? "Eu, numai cu pandurii mei, voi face de nu se va clinti un fir de iarbă în ţara aceasta" – aşa a zis. Spune-i că vor fi alături de el şi haiducii mei şi că, poate, împreună, vom face de nu se va mişca nici frunza copacilor fără voia noastră. Să ne trimită vorbă numai, când să ne ridicăm şi unde să ne întâlnim, iar de restul voi purta eu grijă.

S-au ospătat, împreună, apoi, a doua zi dimineaţa, Talaman pornea pe drumul de întoarcere către Cloşani, iar oamenii Jianului către satele unde el le spusese. Omul lui Tudor nu mai avea cu el nici un bileţel, purta doar în memorie spusele Jianului, iar asta, ştiindu-se încrederea pe care o avea slugerul în el, era mai mult decât destul.

*

Peste o lună şi ceva Tudor şi Iancu se întâlneau din nou, la Slatina. Era în plină revoluţie şi oamenii haiducului de Romanaţi se alăturau oştirii celei mari de panduri, pornind împreună către capitală, spre „a scăpa ţara de venetici şi de jefuitori".

La Măldăreşti, povestea viteazului căpitan şi a frumoasei tătăroaice

Măldăreşti.

Un sat în nordul Olteniei, nu departe de legendara vatră a Hurezului.

Pentru răscolitorul în labirinturile timpului, un spaţiu ceva mai comprimat, în jurul unei construcţii ridicată cu aproape o jumătate de mileniu în urmă - cula de la Măldăreşti.

Dominând de pe un platou întreaga vale a Luncavăţului, cula aceasta, peste care secolele au trecut fără a lăsa nici o urmă, simbolizează parcă însăşi veşnicia.

Dar, să pătrundem în interior, dincolo de zidurile masive şi uşile grele de stejar, unde ştim că liniştea deplină este doar starea sub care se păstrează poveştile unor vremuri îndepărtate.

Urcăm tăcuţi în odaia mare de la catul al doilea, unde pictoriţa Olga Greceanu, una dintre descendentele stăpânilor culei, a împodobit un perete cu fresce aparţinând strămoşilor ei ce au vieţuit între aceste ziduri. Sunt mai multe portrete, fiecare cu trăsături distincte şi voind să înfăţişeze anume caracteristici ale celor pe care îi înfăţişează, dar noi căutăm unul anume.

Da! Iată-l! O femeie tânără şi frumoasă ne priveşte cu ochi limpezi, dar parcă mustrători că am pătruns în această odaie, unde se află tainele vieţii ei, îndepărtate taine pe care mulţi le-au tulburat încercând să le dezlege, dar nimeni nu le-a înţeles şi nu le va înţelege pe de-a întregul niciodată. Poartă pe cap o maramă ţărănească, ţesută din borangic într-un sat de munte, dar ochii ei migdalaţi au parcă adâncimi necuprinse şi în ei se oglindesc

nesfârşite stepe, cu dor de cântec sfâşietor şi cu herghelii de cai sălbatici gata să spintece văzduhul.

Viaţa ei, în cea mai mare parte, este legată de zidurile între care se află tăcutul portret, dar povestea începe demult şi departe, în locuri care nici pentru ea nu mai erau, într-o vreme, decât umbra unor vagi amintiri.

> În vara anului 1602, Radu Şerban - ales domn al Munteniei de către oastea lui Mihai Viteaul în toamna precedentă, la 20 octombrie - ducea lupte crâncene pentru a-şi recâştiga tronul, uzurpat vremelnic de Simion Movilă cu ajutor tătar. În lunile iulie-august, duşmanul fusese alungat definitiv şi Radu Şerban trecuse chiar hotarul Moldovei, incendiind oraşul Tecuci. Dar, din oastea sa fuseseră făcuţi mai mulţi prizionieri, între care şi viteazul căpitan Tudor Maldăr, din ţinutul Horezului.

Hanul tătar era om crud şi răzbunător, dar, ca unul care crescuse şi trăise mai mult pe şaua calului, cu sabia în mână, fiind aproape tot timpul în lupte, ştia să trateze cum se cuvenea prizonierii de război. De aceea, căpitanul Tudor Maldăr era ţinut singur într-un cort, fiind socotit prizonier şi ostatic de mare preţ, iar în jurul cortului ziua şi noaptea făceau de pază câte doi oşteni tătari, gata să-l prindă în cazul când ar fi încercat să fugă. N-avea însă cum s-o facă, pentru că şi acolo, în cort, picioarele îi erau prinse în lanţuri, e drept nu prea strânse, încât se putea mişca în voie câţiva paşi, dar de fugit în nici un caz nu putea fi vorba. Mai în fiecare zi, alţi doi oşteni îl duceau în cortul hanului şi acesta tot încerca să-l descoase despre oastea lui Radu Şerban, despre căpitanii ei, dacă mai sunt aceiaşi din timpul lui Mihai-Vodă, unde îşi au taberele şi cum au de gând să atace. Tudor Maldăr nu zicea însă nimic sau, atunci când vorbea, spunea cu totul altceva decât adevărul, dar nici hanul nu era uşor de păcălit şi simţea totdeauna când tânărul căpitan încerca să-l ducă în eroare.

– Dacă mai încerci aşa ceva, îi zise într-o zi hanul, s-ar putea să-ţi pierzi viaţa, căpitane, şi e păcat de tinereţea pe care o văd şi de vitejia despre care mi s-a spus. Un singur semn aş putea face şi totul s-ar încheia, dar te las să te mai gândeşti la cele ce te-am întrebat.

Tudor Maldăr se prefăcuse smerit, lăsând să se înţeleagă că da, se va mai gândi, dar înfăţişarea lui dârză nu pierduse nimic din

semeţie. Chiar în aceea zi, la ieşirea din cortul hanului, privirea i s-a întâlnit o clipă cu a unei tinere care venea spre acelaşi cort, aducând în mână o carafă cu apă. Fata s-a împiedicat chiar în faţa lui şi Tudor a reuşit să întindă o mână şi să prindă trupul subţire şi mlădios în cădere. Totul s-a petrecut atât de repede, încât cei doi oşteni care-l escortau n-au avut timp să intervină decât când totul se terminase, luând carafa din mâna căpitanului şi întinzând-o, cu plecăciuni, fetei. Ea a înclinat, la rându-i, capul în faţa lui Tudor, în semn de mulţumire, fără a scoate nici un cuvânt, iar cei doi l-au împins brutal pe ostatic spre cortul lui.

Viteazul căpitan de la Măldăreşti s-a perpelit toată ziua în cort, cu picioarele legate în lanţuri, iar noaptea abia dacă a pus geană peste geană. A doua zi hanul nu l-a mai chemat şi seara l-a găsit cu sufletul obidit şi mintea obosită, făcându-şi fel şi fel de planuri, cum să scape din mâna duşmanului.

Spre miezul nopţii se hotărâse să adoarmă şi se întinsese pe cele două piei de oaie care îi fuseseră date drept aşternut, când văzu cum cineva dă la o parte pânza de cort ce închipuia uşa, iar în deschizătură apăru silueta fetei, slab desenată în întunericul nopţii. Crezu că este o nălucire, că gândurile prea mult muncite îi joacă o festă, dar când ea mai înaintă câţiva paşi spre el îşi dădu seama că n-are vedenii şi că fata se afla, într-adevăr, în cortul lui. Vru să se ridice, să-i iese în întâmpinare, dar ea, cu o mişcare rapidă, fu într-o clipă lângă el şi, punându-i mâna pe umăr, îl sili să stea locului.

– Stai nemişcat, căpitane, îi şopti, e noapte şi zornăitul lanţurilor se aude în toată tabăra.

Tudor Maldăr făcu aşa cum i se poruncise, pentru că, deşi şoptită şi caldă, vocea fetei exprima totuşi o poruncă şi rămase câteva clipe nemişcat. Nici n-o privi, dar simţea cum îl arde privirea ei.

– Poate vrei să mă întrebi cine sunt şi de ce am venit aici, îi zise, dar nu trebuie să pui prea multe întrebări. Tu eşti ostaticul măritului han şi, dacă află că am fost în cortul tău, nu va fi bine de nici unul.

– Dar, cum ai intrat? o întrebă. Ştiu că afară stau tot timpul doi oşteni care au ordin să mă păzească. Grija lor cea mare este să nu fug, dar cred că tot ei se îngrijesc şi să nu intre cineva la mine.

– Dumneata m-ai văzut ieri întâia oară, dar eu te-am mai văzut o dată, acum câteva zile. Auzisem că între prizionerii tatălui meu se află un căpitan...

– Între prizionerii tatălui dumitale? o întrerupse Tudor. Eşti fiica hanului?

– N-am avut de gând să-ţi spun asta, deocamdată cel puţin, dar, dacă tot am zis-o, poţi să ştii că aşa-i. Da, sunt fiica hanului.

– Să te întreb cum ai ajuns aici? Şi pentru ce? În vocea lui Tudor Maldăr era o undă de supărare pe care fata o simţi, dar n-o înţelese.

– Am aşteptat până când a intrat de pază unul dintre oamenii mei de încredere. Altfel, aş fi venit din noaptea trecută, dar dacă tatăl meu află de această vizită, nici nu ştiu cum m-ar pedepsi. Mă întrebi de ce am venit? Pentru că viaţa dumitale se află în pericol şi eşti prea tânăr ca s-o pierzi. Măritul han nu glumeşte niciodată, iar răbdarea lui, oricât ar fi de mare, are totuşi nişte margini. Te-am privit ieri, atât cât mi-a îngăduit timpul. Eşti omul care-l poate aduce la marginile răbdării. Ştiu de ce este în stare atunci, n-are milă de nimeni. N-aş vrea să ajungi acolo.

– Destul, îi zise Tudor Maldăr cam tare, uitând porunca ei de a vorbi în şoaptă. Eram sigur că hanul va căuta altă cale prin care să mă înspăimânte şi să mă facă să vorbesc. Nu mă aşteptam însă la aceasta. Şi n-ai venit aici pe ascuns, ci trimisă chiar de han. Poţi să te întorci şi să-i spui...

Simţi cum o mână catifelată, blândă dar sigură, îi apasă gura şi nu mai putu rosti nici un cuvânt. Fata îl ţinu aşa preţ de câteva clipe, până simţi că încordarea din el piere, apoi îi dădu drumul.

– Nu-l cunoşti pe han, căpitane, îi zise. Metodele lui nu pot fi din acestea. Nu ţi-aş dori să le cunoşti pe acelea prin care îşi face duşmanii să vorbească. Dacă vrei, te priveşte, dar să ştii că eu n-am venit trimisă de nimeni, ci pentru că doresc binele dumitale.

Câtva timp nici unul nu mai spuse vreun cuvânt. Nu se vedeau, în interiorul cortului, dar fiecare simţea că inima îi bate mai tare, ştiindu-l pe celălalt alături. Tudor îşi aminti privirea ei când îi mulţumise pentru că nu o lăsase să cadă, iar ea se gândea la semeţia cu care păşea el la ieşirea din cortul hanului, de acolo de unde toţi ies cu capetele plecate.

– Te rog să mă ierţi dacă am greşit cu ceva, frumoasă fată, îşi schimbă Tudor Maldăr vorbele şi glasul. Dar eu ştiu că nu am aici nici un prieten, nu pot să mă încred în nimeni. Toţi în jur sunt duşmanii mei.

– Poate că nu chiar toţi, căpitane. Eu ştiu mai bine decât alţii ce te aşteaptă şi, dacă ţi-aş fi duşman, nu m-aş afla în cortul dumitale, riscând să fiu şi eu pedepsită. Vreau să te ajut, căpitane, nu trebuie să te temi de mine.

– Şi ce ar trebui să fac? o întrebă Tudor.

– Acum, nici eu nu ştiu. Dar am să mă gândesc. Important este să nu-l mânii pe han şi să reuşeşti să-l mai duci cu vorba. Fii foarte atent, însă, e mult prea priceput la oameni ca să-l poţi juca cum vrei.

– La urma urmelor, tot omul e dator cu o moarte, încercă Tudor s-o vadă ce zice. Acolo, în luptă, de sabie sau aici, de paloşul călăului, tot una-i.

– Dar tot omul e dator să-şi apere viaţa, căpitane. Acolo, în luptă, cu propria-i sabie, aici, acum, cu propria-i inteligenţă. Nu eşti trădător, am citit asta pe chipul tău din prima clipă. Iar hanul nu cunoaşte cale de mijloc. Când nu există motivele iertării, nu-ţi dă drumul decât pe calea care duce la paloşul călăului.

– Atunci?

– Ţi-am spus. Fii ager şi nu cădea în capcane, dar nici să nu întinzi prea mult coarda. Voi încerca să mai vin şi mâine noapte. Până atunci, ne vom mai gândi.

Se îndreptă către locul unde cortul se putea deschide, trase puţin, prevăzătoare, pânza, pentru a cerceta locul, şi cortul se închise în urmă-i, lăsându-l iarăşi pradă singurătăţii şi gândurilor, dar, deja, o rază de speranţă îi încolţise în suflet.

Fiica hanului venise şi în noaptea următoare, apoi în a treia, şi în a patra, o săptămână la rând. De fiecare dată îl încuraja şi îi cerea să reziste în înfruntările cu hanul, care devenea din ce în ce mai ameninţător. După ce-a de-a şaptea noapte, dimineaţa, hanul ceru din nou să-i fie adus căpitanul muntean. Îi puse întrebări, fel şi fel, dar Tudor Maldăr, ca de obicei, ocolea răspunsurile sau se prefăcea că nu ştie ce să spună. Atunci hanul porunci să fie dus la locul unde se fac execuţiile. Inima îi îngheţase şi poate că pentru o clipă se schimbase şi la faţă, dar apoi plecase la fel de semeţ ca totdeauna, gândind că nu

se va întâmpla nimic altceva decât ceea ce aşteptase de când căzuse în mâinile hanului. Îşi aminti de fată şi parcă îi fu necaz că putuse să-şi pună atâtea speranţe în ea. Mergea liniştit şi senin către locul execuţiilor, unde deja se adunase multă lume. "Deci totul era pregătit, gândi, hanul nu se aştepta să afle ceva de la mine". Acolo însă cei doi oşteni îl opriră mai la distanţă şi curând avu să se dumirească despre ce era vorba. Nu pentru el era pregătită ceremonia, ci pentru un alt pedepsit, unul din ai lor, un tătar, care trădase şi fusese prins. De fapt, nici nu avu loc o ceremonie, totul se petrecu în câteva minute, sub privirile lui şi ale mulţimii adunate. De ce îl adusese hanul aici?, se întreba în timp ce îl duceau înapoi spre cort. Ce voia să-l facă să înţeleagă? Că şi trădarea şi virtutea se pedepsesc la fel? Măcar o mai zărise, ziua, pe fata hanului. Era, într-adevăr, de o frumuseţe fără seamăn şi părea să aibă sufletul bun, dar la ce folos? Nu-l putea ajuta cu nimic şi simţea că se apropie clipa când va avea soarta nefericitului al cărui cap căzuse azi. "Oare, în noaptea aceasta va mai veni? Dacă o va bănui hanul sau dacă o va prinde cineva, ce se va întâmpla? ".

Îşi imagină că ar putea să-i omoare pe amândoi şi atunci poate că i s-ar fi părut pedeapsa mai uşoară. Îl frământa soarta ce-l aştepta, apoi se gândi la plaiurile copilăriei sale, la casa din Măldăreşti şi la apa Lucavăţului. Parcă ar fi vrut ca imaginile ultime să fie cele mai frumoase pe care le-a văzut vreodată. Aşa îi trecu ziua, iar către seară începu să plouă. Mai întâi în ropote, apoi potolit, ca toamna. Rămase treaz până târziu, aşteptând fata, dar trecuse timpul când venea de obicei. Aproape că îşi pierduse speranţele şi gândurile îl năpădeau din ce în ce mai negre, când o văzu apărând în deschizătura cortului. Veni spre el grăbită, îi făcu semn să tacă, apoi scoase o cheie de metal şi desfăcu încuietorile lanţurilor. Tudor înţelese totul.

– Dacă află ai tăi că mi-ai dat drumul, ce vei păţi? Nu vreau să ţi se întâmple ceva din cauza mea.

– Nu-mi vor face nimic, pentru că nu vor avea cum. Nu mai vorbi şi vino cu mine.

Ieşiră amândoi din cort, în ploaie, şi Tudor văzu că tabăra era pustie. Cei doi oşteni care îl păzeau nu erau acolo. Coborâră strecurându-se printre corturi, către o vâlcea, ocoliră nişte tufişuri de rugi şi porumbari şi nu mică fu mirarea lui Tudor Maldăr când văzu

că în apropiere îi aşteptau doi cai înşăuaţi, legaţi fiecare de câte un pom.

– Încalecă unul şi te ţii după mine, îi zise fata, în timp ce ea sărise cu uşurinţă în şa şi pornise către o cărăruie.

Mergea când la pas, când într-un galop uşor sau în trap, după cum erau locurile, iar lui Tudor nu-i era prea greu s-o urmeze, pentru că murgul lui făcea exact ce făcea şi celălalt, fără ca el să-l îndemne ori să-l strunească. Merseră aşa câteva ceasuri bune, prin ploaie, dar apa încă nu-l udase, datorită hainei aceleia groase, din lână şi păr de cămilă, ţesută la fel ca şi pânza cortului. Tătăroaica alesese când drumuri bătute, când cărări şi pâlcuri de pădure, în aşa fel încât să nu le poată fi descoperite urmele. Curând apărură primele semne ale zorilor şi atunci ea îndemnă din nou calul, în galop, până când, în depărtare, se zări conturul unui conac. Trecură printr-un lan de porumb, apoi printr-o livadă şi ieşiră undeva în spatele conacului, la o poartă mică. Acolo fata descălecă şi acelaşi lucru îl făcu şi Tudor Maldăr. Nu-şi dădu seama de unde apăru o altă fată, care strigă uşor pe cineva, un slujitor, căruia îi încredinţă caii. Tudor şi tătăroaica porniră alături de fata care-i întâmpinase, către o uşă dosnică a conacului, apoi merseră pe o sală lungă, urcară o scăriţă şi intrară într-o odaie aflată parcă mai mult în pod decât la etajul clădirii.

– Aici puteţi să staţi liniştiţi, nu dă nimeni de voi. Dar nici n-o să vă caute, pentru că tata e prieten cu hanul şi nu va îndrăzni nimeni să se apropie de casa noastră. Acolo, pe laviţă, mai zise fata, sunt haine uscate pentru amândoi, de-ale mele şi de-ale lui frate-meu, iar curând am să vă aduc ceva de mâncare.

Tudor Maldăr înţelegea din ce în ce mai puţin din cele ce se petreceau, dar nici nu voia să înţeleagă, oricum faţă de ceea ce îl aştepta în tabăra hanului nu i se putea întâmpla nimic mai rău. Poate doar dacă i-ar prinde... Dar şi în acest caz simţea că nu mai este singur, că are un complice, pe cineva care poate împărţi la o adică chiar şi moartea, iar complicele acesta este frumoasa fată a temutului său duşman. Ea îi ceru să se întoarcă cu spatele, să-şi schimbe hainele, apoi îmbrăcă şi el hainele uscate aflate pe laviţă. Abia acum o privi atent pe fata care-l salvase. Nopţile abia putuse să-i desluşească chipul, iar ziua o văzuse în fugă şi pe furiş. Era într-adevăr, neasemuit de frumoasă. O privi în ochi, ea făcu acelaşi lucru

şi când întinse braţele spre ea, se lăsă prinsă, moale şi uşoară ca un fulg.

– Cum te-ai hotărât să faci asta? o întrebă într-un târziu.

– Era singura cale prin care te puteam salva. Chiar acesta este ceasul la care, dacă n-am fi fugit, se pregătea locul pentru execuţie. Mi-a fost milă de tine, deşi, voi recunoaşte, n-am făcut-o numai din milă.

– Şi aici? Mi s-a părut că eram aşteptaţi.

– Am fost aici ieri. Stăpânul conacului este, mai de mult timp, prieten cu tatăl meu, iar eu m-am împrietenit cu fata lui. Ieri i-am spus că vreau să fug cu un tânăr pe care mi l-am ales de soţ şi pe care tatăl meu nu-l vrea. S-a învoit să ne ascundă până ce vor trece cei ce ne vor căuta...

– Apoi?

– Apoi, unde e casa ta va fi şi a mea.

Tudor Maldăr întinse braţele spre ea şi o cuprinse acaparator, ca un stăpân. Era, de acum, soţia lui. Curând se întoarse Anica, aşa o chema pe fata de la conac, şi le aduse mâncare. Trei zile au rămas în casa prietenilor lor, ascunşi în cămăruţa aceea din pod şi îngrijiţi de Anica. Între timp, oameni ai hanului au trecut în două rânduri, întrebând peste tot dacă n-a întâlnit cineva doi fugari, un tânăr şi o tânără, dar nimeni nu-i văzuse în noaptea aceea ploioasă, conacul fiind o ascunzătoare bună.

– Poate ai crezut sau crezi că sunt puţin nebună, nu-i aşa? l-a întrebat într-o zi tânăra tătăroaică.

– Nu, de ce să fii puţin nebună. Şi în neamul meu femeile au făcut tot ce le-a trecut prin cap.

– Da? Povesteşte-mi despre ai tăi, până am să ajung să-i văd.

– Am să-ţi spun mai întâi despre o străbunică de-a mea, prima despre care ştiu ceva. Cam acum un veac şi jumătate, doi copii orfani, un băiat şi o fată, îşi găsiseră adăpost la una din ctitoriile noastre, se numeşte Cozia şi este aşezată pe malul unui râu frumos. Nu peste multă vreme am să ţi-o arăt. Când au mai crescut, stareţul mânăstirii, adică şeful ei, îi trimitea prin sate cu căruţa, să vândă oale făcute de meşterii lăcaşului. Odată au întâlnit o ceată de turci care i-au prădat. Le-au luat banii şi au spart oalele. Când au văzut-o pe fată, au vrut s-o ia şi pe ea, s-o ducă în haremul sultanului. Au încercat să

lupte cu turcii, fata a scăpat, fugind şi ascunzându-se prin pădurea deasă care începea chiar de lângă drum, dar pe băiat l-au luat rob. După această întâmplare, fata a jurat să se răzbune. Când domnitorul de atunci,Vlad Ţepeş, a chemat ţara la război, ea a luat suliţa, arcul şi tolba cu săgeţile, a îmbrăcat haine bărbăteşti şi s-a dus alături de bărbaţi. Multă vreme nimeni n-a ştiut-o şi ea a luptat vitejeşte, uneori chiar alături de domnitor, în suita căruia a şi ajuns până la urmă. După o bătălie victorioasă, în care fata luptase pe viaţă şi pe moarte, ucigând mulţi turci, astfel răzbunându-şi şi fratele, domnitorul a răsplătit-o cu o întinsă moşie. După aceea, i-a spus lui Vlad Ţepeş toată povestea şi s-a măritat cu cel mai chipeş flăcău din oastea voievodului, care se numea Stroie Maldăr şi este străbunicul meu.

– Oho, şi mie mi-ar fi plăcut să lupt pentru cineva!

– Dar ai şi luptat.

– Nu, eu n-am luptat. Eu mai mult te-am răpit.

Când oamenii hanului au mai domolit căutările, cei doi tineri au pornit din nou la drum. Mergeau tot seara şi noaptea, pentru a nu se întâlni cu pâlcuri răzleţe de tătari, care se retrăgeau, după ce Radu Şerban îi învinsese la Ogretin şi la Teiuşani. Ziua se opreau în câte o poiană retrasă de pădure, pe atunci pădurile fiind dese şi mari, lăsau caii să pască, iar ei se odihneau.

Merinde aveau dindestul, puse de prietena lor, Anica, şi cum priveau mai tot timpul unul la altul, furaţi de dragoste, nici nu şi-au dat seama când au trecut vreo cinci-şase zile şi au ajuns la Olt. Au trecut cu un pod plutitor, la Râmnic, iar aici au mers şi s-au odihnit în casele unuia dintre prietenii lui Tudor. De acum nu mai era nevoie să meargă noaptea, pe ascuns. Ziua, când treceau prin sate, mulţi îl salutau de la porţi pe Tudor Maldăr, sub a cărui comandă unii luptaseră de curând. Nu-l întrebau nimic, priveau pe tânăra fată şi poate bănuiau ei ceva, dar povestea lor n-aveau de unde s-o ştie.

Spre seară au ajuns la cula din Măldăreşti. Fata a rămas uimită de frumuseţea casei şi a împrejurimilor, dar şi mai uimită a fost când Tudor i-a arătat cula în interior. Abia acum îşi dădea seama de ce se întorceau oameni destoinici ai tatălui ei şi spuneau că n-au putut să prade avuţia boierilor olteni care locuiau în cule.

Uşile mari, de la intrare, care atrăgeau în primul rând atenţia asediatorilor, erau masive şi greu de deschis, iar după ce atacatorii îşi măcinau forţele încercând să le forţeze sau să le spargă, căpeau buluc

într-un beci adânc, pentru că în spatele lor nu era nimic altceva. În schimb, o uşă mai mică, dosnică, din stejar lat cam de o palmă, cu drugi de lemn care intrau dintr-un perete în celălalt, imposibil de spart, asigura legătura cu încăperile de la etaj. Chiar dacă ar fi trecut de această uşă, duşmanii ar fi fost ucişi pe scăriţa îngustă, întunecoasă, de oamenii ce puteau sta ascunşi de o parte şi de alta. Dar, de regulă, nu puteau nici să se apropie de culă pentru că toţi pereţii aveau creneluri înguste, doar cât încăpea ţeava puştii, de unde se putea ţine sub supraveghere întreaga curte, fără ca duşmanul să poată ucide pe cei din interior.

Tânăra tătăroaică era uimită de tot ce vedea şi i-a spus lui Tudor, fără ocolişuri :

- Nu mi-am închipuit că poate exista aşa ceva. Eu m-am născut în cort şi tot în cort mi-am dus şi toată viaţa. Niciodată n-am stat prea mult într-un loc şi n-am ştiut ce este liniştea. Uneori ne sculam în miez de noapte, strângeam cortul, îl aruncam în căruţe şi plecam pe drumuri necunoscute. Se spune că aşa i-a fost scris neamului meu, să n-aibă o vatră a lui şi nici odihnă să n-aibă niciodată. Dar eu nu voi mai pleca de aici. Te voi iubi pe tine şi îţi voi face băieţi frumoşi şi viteji.

Vorbea sincer ca un copil, iar Tudor Maldăr simţea că inima i se aprinde din ce în ce mai tare. Până şi soacra, mama lui Tudor, bătrâna şi pretenţioasa boieroaică, s-a înmuiat repede şi a început să o iubească pe tânăra noră. La început s-a uitat la ea numai în treacăt, cam cu coada ochiului, iar fiului i-a spus că erau atâtea fete de mari boieri olteni care nu aşteptau decât să se ducă să le peţească, pentru ce a adus el în casă o venetică fără nici o avere... Apoi, când a văzut cât de frumoasă era fata şi când a aflat cum plecase dintre ai săi pentru a-l salva pe Tudor, nu numai că nu i-a mai purtat pică, dar chiar a iubit-o cu adevărat.

Dragostea fiicei hanului tătar pentru Tudor Maldăr a rămas neştirbită şi statornică întreaga viaţă. Rodul acestei dragoste au fost şapte copii, unul mai frumos şi mai viteaz decât celălalt. Ioniţă Maldăr s-a bucurat de cea mai mare autoritate în rândul contemporanilor lui, fiind poreclit "Turbatul", pentru dârzenia cu care se arunca în luptă. Şi astăzi, o placă săpată pe soclul unei fântâni din Râmnicu -Vâlcea aminteşte de faptele lui de vitejie, iar cula de la

Măldăreşti a fost pe drept numită de urmaşi "cuibul de şoimi vâlceni".

Tânăra tătăroaică a trecut demult în legendă, ca şi străbunica soţului ei, fata de la Cozia. Dar amintirea lor n-a pierit încă. Oamenii mai povestesc întâmplări petrecute demult, iar cula cea veche şi încă una, mai nouă, care n-a împlinit încă două veacuri, stau neclintite, ca nişte turnuri de veghe peste timp, ca nişte semne durabile şi statornice ale istoriei.

În fresca pictată de Olga Greceanu, tătăroaica poartă pe cap o maramă de ţărancă româncă, dar în ochii ei aleargă herghelii de cai sălbatici, pe nesfârşite stepe. Poate că sângele ei năvalnic a împrospătat pe cel al vechilor boieri Măldăreşti şi de aceea urmaşii n-au dezminţit tradiţiile de vitejie.

Încercăm să mai distingem, în frescă, pe unii dintre cei ce au fost floarea acestui neam. Nu-i cunoaştem pe toţi, aşa cum nici pictoriţa nu i-a cunoscut. Unii nici nu şi-au găsit locul în tablou, pentru că multe din vechile cronici şi documente s-au pierdut, iar timpul a aşternut, nemilos, uitarea.

La începutul secolului al XVI -lea Măldăreştii erau unii dintre cei mai bogaţi boieri din ţară, ei având moşii care se întindeau din vârful munţilor şi până la Dunăre. Cula cea veche a fost construită de Nan paharnicul, tatăl lui Tudor Maldăr, înaintea domniei lui Mihai Viteazul, când cete tot mai numeroase de turci ajunseseră să prade ţinuturile dinspre munte. Ea a fost un adevărat bastion de apărare al familiei, iar urmele gloanţelor pe ziduri sunt şi astăzi dovada crâncenelor încleştări ale veacurilor trecute. Fii şi nepoţii lui Tudor şi ai tătăroaicei au păstrat cula până în 1830, când s-a petrecut cel mai dramatic episod din istoria ei. Ultima descendentă a familiei Măldăreştilor, Eva, a fost atacată prin şiretlic şi prădată de toate averile strânse de ea şi de înaintaşi. Fiul ei cel mare nu locuia acolo, îşi construise o altă culă, tot la Măldăreşti, prin 1821. Eva Măldărăscu n-a putut rezista durerii pricinuite de acest necaz şi a murit, la numai câteva zile după jaf.

Cula a trecut după aceea în proprietatea lui Costache Greceanu, care se însurase, mai demult, cu Maria Măldărescu. Pe lângă aceasta, i-au mai revenit boierului Greceanu moşiile Măldăreşti, cu doi munţi, Livezeni şi Cârstăneşti, o sută de cai, tot

atâţia boi, două mii de oi, trăsuri, carete, robi ţigani, buţi cu vin şi tot ce era în case – o imensă avere. Dar tradiţia familiei Măldăreştilor era atât de puternică, încât niciodată cula n-a fost numită altfel decât cula Măldărescu, iar vechile legende au străbătut timpul proaspete, ca şi cum întâmplările pe care le povestesc s-ar fi petrecut ieri.

...În frescă, frumoasa tătăroaică poartă pe cap o maramă de borangic, ca o ţărancă la sărbători. Dar în ochii ei mai aleargă herghelii de cai sălbatici, pe necuprinse stepe, la chemarea unui cântec prelung, sfâşietor.

Noapte de taină la Hurez

Deşi oboseala drumului de peste zi i se simţea în tot trupul, ca o furnicătură în muşchi şi oase, domnitorul nu reuşea să adoarmă. Ceva mai devreme, poate înainte de miezul nopţii, fusese afară, în curte, unde totul mirosea a var proaspăt, şi se întorsese în odaie inundat de aceeaşi bucurie care îl copleşise şi înainte de scapătul soarelui, când trecuse pârâul Romanilor şi construcţia cea nouă i se arătase deodată în faţă. Îi făcuse atunci înconjurul, împreună cu câţiva boieri şi cu armaşul Cernica Ştirbei, cel căruia îi încredinţase conducerea lucrărilor după moartea lui Pârvu Cantacuzino. Privise locul, zidurile şi construcţiile de incintă şi se arătase mulţumit. Deşi mai avea încă multe planuri, iar domnia îi era abia în al cincelea an, Constantin Brâncoveanu îşi dădea seama că aceasta va rămâne ctitoria inimii sale, ridicată acolo unde şi cum dorise. Nu era încă gata totul, meşterii mai aveau mult de pictat, dar construcţia trebuia târnosită, de aceea puţin înainte de venirea lui dinspre Brâncoveni – satul de baştină de pe Oltul de Jos, unde mai erau multe de orânduit la curtea părintească –, sosiseră doamna Maria, marii dregători şi boieri. "E frumoasă şi bine aşezată", zisese pentru sine voievodul, apoi se întinsese pe divanul cu aşternutul proaspăt, încercând să adoarmă. Dar nu reuşea să aţipească şi auzi o bătaie în uşă, apoi, în lumina palidă a razei de lună ce se strecura prin fereastră, desluşi în prag chipul Doamnei Maria, care, de cu seară, se culcase în odaia ei.

– Maria, nu dormi? o mustră blând domnitorul, cu aceeaşi voce care rămânea la fel de caldă când certa pe cineva ca şi atunci când rostea vorbe duioase. Te ştiam obosită, după trei zile de drum...

– De aseară tot încerc să adorm şi nu pot nici măcar să aţipesc, îi răspunse.

– De ce? Nu te simţi bine? o întrebă îngrijorat Brâncoveanu, care ştia că sănătatea soţiei sale nu este prea bună şi că drumurile lungi o obosesc peste măsură.

– Ba da, mă simt bine, fii liniştit. Numai că...

– Numai că?

– Parcă am, aşa, un fel de spaimă în mine.

– Spaimă? De ce spaimă? se arătă nedumerit domnitorul.

– Mă înspăimântă ţipetele acestea care se aud în pădure.

Urmă o clipă de linişte în care amândoi ascultară ţipetele ascuţite care se auzeau, într-adevăr, dinspre desişurile codrilor, dar pe care el nu le băgase în seamă. Zâmbi, apoi întinse mâna către mâna doamnei, aşezată acum alături de el, pe divan.

– Dar astea sunt strigătele huhurezilor, Maria, e plină pădurea de păsări care ziua stau pitulate prin scorburi, iar noaptea nu-şi găsesc astâmpărul şi scot aceste sunete, e drept, cam ciudate.

– Ştiu că sunt păsări, dar cântecul lor nu mă lasă să dorm şi îmi dă un fel de nelinişte. Adineauri, când cred că aţipisem, o pasăre a ţipat chiar sub fereastra mea şi m-am speriat groaznic. E mult prea departe şi sălbatic locul acesta, cred că voi avea nevoie de mult timp pentru a mă putea obişnui cu el.

– Maria, acesta este ce mai bun loc din câte am văzut şi din câte mi-au arătat sfetnicii mei. Vremurile sunt tulburi, Maria, şi turcii nu ne vor da pace. Acum îi ţin departe pungile cu galbeni pe care li le-am dat, dar, dacă vor cere tot aşa, va veni o zi când visteria noastră şi a ţării vor fi secătuite. Ştii bine că nu cu voia mea am devenit domn, iar de atunci grijile ce ne apasă s-au înzecit şi s-au însutit. Avem nevoie de un loc liniştit, bine apărat, unde să ne retragem când vom lăsa jilţul domnesc şi sceptrul în alte mâini. Locurile acestea eu le-am văzut demult, când eram mare spătar şi mi-au rămas la inimă. De aceea le-am şi cumpărat.

> Moşia pe care Constantin Brâncoveanu a înălţat atunci ctitoria numită mai târziu Hurez a fost cumpărată de domnitor pe la 1685, când era mare spătar, de la o anume Stanca, văduva lui Dima şi de la fiul ei, Matei. Se pare că a avut de la început gândul construcţiei, pentru că de cum preia domnia îşi îndreptă atenţia către aceasta şi la puţină vreme meşterii deja începuseră lucrul.

– Locurile îmi plac şi mie, Măria-Ta-Costandine, ziua e atâta linişte şi atâta frumuseţe că ţi se odihneşte sufletul mai bine decât oriunde. Numai noaptea îmi este mie spaimă. Acum, dacă nu auzeam paşii cum ai venit de afară şi nu te-aş fi ştiut treaz, chemam o slujnică să stea cu mine.

– Lasă, Maria, dacă va fi nevoie, voi pune să fie vânaţi toţi huhurezii, iar tu te vei odihni în linişte. Acum, mai rămâi aici şi spune-mi cum ai călătorit.

Maria Brâncoveanu începu să-i povestească soţului ei întâmplările care se petrecuseră în curtea domnească după ce el plecase la Brâncoveni, în general lucruri mărunte şi fără însemnătate, apoi pe cele din timpul călătoriei, de asemenea banale şi neinteresante pentru domnitor. Avea însă darul povestirii doamna Maria, iar domnitorul o asculta cu atenţie sau poate doar prefăcându-se atent, ştiind că ea trebuie să-şi treacă timpul acestei nopţi şi să scape de spaima ţipătului huhurezilor.

– Lângă Ocnele de la Râmnic am făcut popas pentru odihnă şi masă, ieri pe la chindie. Este un loc umbros şi răcoros acolo, numai bun pentru odihnă, iar alături de drum se află un lac frumos şi limpede. Am vrut să-i văd pietrele din adâncuri, dar s-a întâmplat nenorocirea că s-a desfăcut legătura colierului de aur pe care-l aveam la gât şi a căzut în apă. Au încercat vizitii să-l găsească, cu nişte prăjini, dar truda lor a fost zadarnică.

Doamna povestea cu părere de rău întâmplarea, chiar dacă pentru bogăţia familiei ei pierderea unui colier nu însemna, practic, mare lucru.

> Şi astăzi, bătrânii din zona Ocnelor Mari mai povestesc legenda "Lacului Doamnei". Şi nu spun numai de un colier, ci de o comoară de mari proporţii, o casetă întreagă cu bijuterii care s-au risipit pe fundul lacului. De găsit nu le-a găsit nimeni niciodată, dar mulţi cred că ele există acolo şi că pot fi văzute. Asta se întâmplă numai în anumite zile de toamnă, spre asfinţitul soarelui şi nimeni nu ştie dacă pe fundul lacului sclipesc bijuteriile Mariei Brâncoveanu sau dacă este doar culoarea aurie a pădurilor reflectată în adâncuri.

– Mi se pare mie sau gândurile Domniei tale sunt cutreierate de alte griji? îl întrebă Maria pe domnitor, întrerupând povestirea.

– Nu, nu de griji, Maria. Mă gândeam doar la ctitoria aceasta şi la începutul ei. Nu ştiu cum, dar mi-am adus aminte de vărul meu, Pârvu Cantacuzino. Cât de mult i-au plăcut lui dealurile acestea şi cu câtă dragoste a ales locul, apoi a început construcţia. Parcă abia acum îi simt lipsa, mai mult decât atunci când ne-a părăsit.

– Ooo, stăpâne al meu, nu vorbi acum, te rog, despre morţi. Şi-aşa ţipătul huhurezilor parcă mă săgeată. Şi încă nu se liniştesc, deşi parcă au mai contenit. Despre altceva aş fi vrut eu să vorbim, pentru că în lipsă-ţi, la Bucureşti, am făcut fel şi fel de planuri.

– Dacă tot nu ne este somn, putem vorbi, doamna mea. Numai să-mi spui despre ce anume este vorba.

– Despre nunta fetei noastre.

– Aha, eram sigur că asta te frământă. Vom face aşa cum te-ai gândit, doamnă Maria. Ştii că domnul Moldovei, Vodă Constantin Duca, este un om pe placul Domniei Mele. Cum va fi nunta, este mai mult treaba Domniei Sale, pentru că, după obicei, noi nu vom merge.

– Tocmai despre asta voiam să vorbim. Cu cine o trimitem... ce daruri îi pregătim...

– Nici două luni nu mai sunt până la 5 noiembrie, iar rădvanele vor trebui să plece cam la 20 octombrie. E toamnă, cine ştie, se pot strica drumurile, poate veni frigul...

– Deja, eu m-am gândit la nişte boieri care să meargă, dacă va fi şi cu voia dumitale. Iar din partea familiei, fata vrea să meargă buna ei, mama Domniei Tale, jupâneasa Stanca.

– Aşa cum ai gândit tu e bine, doamnă. Apoi, vom chibzui şi asupra darurilor de nuntă, vreme mai este.

– Mă gândeam să-i dăm bijuteriile ce le-am adus de la Viena, acum trei ani. Maria e fată bună, le merită.

Domnitorul rămase câteva clipe pe gânduri, apoi repetă că el este de acord să facă totul aşa cum chibzuise ea, doamna Maria, pe care o ştia femeie cu judecată şi, mai ales, pricepută să împartă dreptatea atunci când era vorba de copiii lor.

Nunta a avut loc la Iaşi, cu mare fast, fără participarea părinţilor fetii, aşa cum era obiceiul vremii. În cronică se scrie: "În anul acesta a trimis domnul Costandin-Vodă Brâncoveanul pre fii-

sa Maria cu jupâneasa Stanca, muma domnului, şi cu boieri mulţi în Moldova de o au măritat după Constantin-Vodă Duca, domnul Ţării Moldovei, petrecând-o domnul şi doamna, părinţii ei, până la Afumaţi, a căror jale de despărţire nimeni nu poate povesti, iar şi veselie ce s-au făcut la Iaşi, la Moldova, cum spun cei ce-au fost (...) cu anevoie este a să povesti".

Dintre boierii cei mari ai ţării s-au aflat la Iaşi unchiul domnitorului biv-vel-stolnicul Constantin Cantacuzino, vel-paharnicul Cornea Brăiloiu, vel-stolnicul Mihalcea, stolnicul Matei Filipescu. Din păcate, tânăra fată a Brâncoveanului n-a avut o soartă prea fericită. După mai puţin de patru ani, domnitorul moldovean era mazil la Constantinopol, iar ea se stingea, tot acolo, de ciumă. Fiul lor, Şerban, a fost adus spre a fi crescut în familia bunicilor Brâncoveni. Dar aceste lucruri nu puteau să le ştie, în acea noapte de 7 spre 8 septembrie 1693, Maria şi Constantin Brâncoveanu care, aşteptând ziua următoare, n-aveau somn.

– Să ştii, doamna mea, zise la un moment dat domnitorul, că eu am visat mereu construcţia aceasta. Am visat-o noaptea, în somn, şi am visat-o ziua, cu ochii deschişi, când parcă o vedeam aievea în faţă-mi. Şi mă bucur acum că este pe atât de frumoasă pe cât mi-am închipuit-o.

– Eşti un om învăţat, stăpâne al meu. Ai văzut multe şi încă multe altele ştii din cărţi. Tu singur poţi spune dacă a fost săvârşită lucrarea aşa cum doreai sau altfel. Iar eu mă bucur de bucuria ta.

– Am văzut toate câte au fost ridicate de înaintaşii mei. Pe multe le ştii, le-ai văzut şi tu. Am vrut ca aceasta să nu semene cu niciuna dintre ele. Şi nu seamănă. Ştii Bistriţa şi ştii Cozia. Sunt măreţe, dar parcă au o anume răceală în zidurile lor. Ştii Argeşul, care este cea mai frumoasă. Încântă ochiul de la prima privire, pare o bijuterie, o jucărie pe care îţi vine să o iei în pumn şi să te joci cu ea. Te atrage când o priveşti, dar îţi cere şi s-o respecţi. Te ţine parcă la o anume distanţă, ca şi când nu te-ar lăsa nici să te apropii, nici să te depărtezi de ea.

– Mă bucur că îţi place ce au lucrat meşterii aici. Ai dorit un loc liniştit, pentru odihnă, iar de acum îl avem.

– E un loc pentru odihna sufletelor noastre, Maria. Când vom avea tihnă şi pace, câştigate sau cumpărate, asta n-are importanţă, numai să le avem, vom veni aici şi ne vom desfăta în voie. De acum,

suntem oameni care au nevoie şi de odihnă, pentru că au mai trecut ceva ani, iar copii noştri sunt, deja, oameni în toată legea.

– Vorbeşti de parcă am fi nişte bătrâni, Costandine.

– Ei, nişte bătrâni nu suntem, dar şi tinereţea s-a cam dus. Uită-te numai la copii cât au crescut, eu după ei îmi dau seama.

– Copii sunt cu viaţa lor, Costandine. Curând ni se vor înmulţi şi nepoţii. Dar asta nu înseamnă că noi am îmbătrânit. Tu eşti un înţelept, ai mintea luminată de slova atâtor cărţi, ştii mai bine că multe avem de făptuit până ne va veni sorocul.

Domnul se ridică şi se îndreptă, cu paşi înceţi, către fereastră. Luna coborâse peste vârfurile copacilor, iar în curte umbrele se prelungiseră ca nişte conuri de întuneric răsărite la rădăcina zidurilor. Huhurezii se liniştiseră, semn că se apropiau zorile. Doar undeva, departe, una din aceste păsări mai spinteca liniştea nopţii, la intervale din ce în ce mai mari.

– Aici, Maria, vom aduce biblioteca şi ne vom petrece bătrâneţele. Vom sta ziua în foişor, vara, şi vom merge în pădurile din apropiere. E mult vânat prin preajmă, iar la anul voi pune să facă un iaz pe pârâiaşul care curge în vale. Abia aştept vremuri mai de tihnă, Maria.

Constantin Brâncoveanu şi-a pregătit, într-adevăr, la Hurez, loc liniştit pentru zilele lui de odihnă şi, mai ales, pentru studiu. Făcea parte dintre oamenii luminaţi ai timpului şi tovărăşia cărţilor era una dintre marile lui plăceri. O încăpere a fost amenajată ca bibliotecă, iar pe uşa acesteia domnitorul a pus mai târziu, prin 1708, să fie săpată o inscripţie sugestivă : "Bibliotecă de hrană dorită sufletească, această casă a cărţilor îmbie preaînţeleaptă îmbelşugare". A adus aici multe cărţi, toate valoroase, unele foarte rare. Se aflau în bibliotecă, între altele, *Odiseea* lui Homer, tipărită în 1541 la Basel, *Tragediile* lui Euripide, apărută în aceeaşi localitate cu un deceniu mai târziu, *Novelele* împăratului Iustinian, tipăritură pariziană de la 1568. Nu lipseau lucrarea marelui istoric al antichităţii, Herodot, tipărită în 1502 la Venezia sau cea a lui Aristotel, apărută la Basel în 1544. Domnitorul român îi citea şi pe istoricii bizantini - Ana Comnena, Laonic, Ioan Zonaras, Constantin Manasses -, ca şi pe Socrate, Diofante din Alexandria, Vasile Macedoneanul. Biblioteca n-a scăpat jafurilor de după moartea domnitorului, dar în 1791, când s-a întocmit un catalog al

lucrărilor de la Hurez, mai existau aici 382 de volume tipărite şi 46 de manuscrise. Încă era, pentru vremea aceea, o mare bibliotecă. Între acestea se aflau 115 tipărituri în limba română, 110 greceşti, 87 greco-latine, 39 slavone, 13 greco-arabe, 4 latine - demonstrând largul orizont cultural al ultimului domn pământean de la cumpăna dintre veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Doamna Maria Brâncoveanu se ridică şi ea, păşind în urma domnitorului şi ascultând atentă. Nu se mai aude nimic, nici un zgomot, nici un umblet de om sau de altă vietate. Au tăcut şi huhurezii, care poate că acum, în zori, încep să-şi caute odihna.

– E târziu, Costandine, şi nu ţi-am lăsat nici ţie timp de somn. Peste puţin se va lumina şi sunt atâtea de făcut. Bine măcar că au tăcut păsările astea blestemate.

– Fii liniştită, Maria, voi pune să fie vânaţi toţi huhurezii din pădurile apropiate şi atunci vei putea să stai aici în linişte.

– Nu e nevoie, stăpâne al meu. Mai întâi voi încerca să mă obişnuiesc. Poate că până la urmă am să ascult cu plăcere cântecul acestor păsări de noapte, care, cine ştie, vor fi având tainele lor. Iar locul am să-l numesc *La huhurezi,* în amintirea acestei nopţi.

Maria Brâncoveanu îi ură lui Vodă somn uşor, apoi se îndreptă spre uşă, părând o umbră în întunericul odăii, şi trecu în încăperea vecină, unde mai devreme se străduise zadarnic să adoarmă.

Nu era atunci întru-totul terminat edificiul, care a rămas după mai mult de trei secole un reprezentativ monument de arhitectură brâncovenească.

Pictura a fost încheiată abia un an mai târziu, în septembrie 1694, şi este o adevărată capodoperă a meşterilor locali, o filă semnificativă de istorie imortalizată pentru generaţiile următoare prin puterea magică a penelului.

În fresca votivă, Constantin Brâncoveanu şi Doamna Maria sunt reprezentaţi după obicei, ţinând în mâini, împreună, construcţia. În dreapta voievodului se află cei patru fii –Constantin, Matei, Radu şi Ştefan –, iar în stânga doamnei cele şapte fiice: Ancuţa, Bălaşa, Ilinca, Maria, Safta, Smaranda şi Stanca. Apoi, "floarea ţării" – Basarabii şi Cantacuzinii. Matei Voievod, Neagoe

Voievod şi Ioan arhimandritul sunt unul lângă altul, gata de sfat. Pe peretele dinspre apus – David biv vel voinic, jupâniţa Stanca Canatacuzino, jupâniţa Ilinca, Drăghici, Mihai şi Iordache Cantacuzino, Ancuţa şi Maria Cantacuzino, iar mai departe alţi Basarabi şi alţi Cantacuzini, cu ranguri mai mari sau mai mici, trecuţi mai demult ori mai de curând în lumea umbrelor. Meşterii zugravi i-au aşezat pe toţi în fresca nemuritoare, apoi, într-un colţ, afară, în pridvorul deschis, au pictat şi portretele celor ce au trudit la ridicarea lăcaşului. Trei bătrâni, cu înfăţişare de ţărani ai locului: Istrate lemnarul, cu părul şi barba albite, Caragea pietrarul şi Manea zidarul. "Zugravul i-a înfăţişat – scrie Nicolae Iorga – pe peretele din stânga pridvorului, ţinând fiecare în mână o unealtă deosebitoare a meseriei, adică securea, ciocanul şi mistria".

Hurez a devenit ctitoria cea mai îndrăgită a Brâncoveanului. Documentele şi cronicile vremii consemnează adesea prezenţa domnitorului aici. În anul 1694 a stat mai multă vreme, în miezul verii, petrecând în linişte. În 1696, cronica menţionează sosirea domnitorului la Hurez în ziua de 18 septembrie, adăugând că se afla aici, mai demult, şi doamna.

La Hureaz au adus Brâncovenii unele dintre cele mai preţioase averi şi tot aici şi-au pregătit, din timp, locurile de veci. Nu le-a fost însă dat să se bucure de cele agonisite în timpul vieţii şi nici să aibă linişte după moarte.

Este cunoscută tragica poveste a sfârşitului Brâncovenilor, una dintre cele mai dureroase clipe ale istoriei noastre. După ce vreme de două decenii a condus ţara într-o relativă linişte, înălţând palate şi ctitorii, încurajând şi sprijinind efectiv arta şi cultura, în 1711 a izbucnit un nou război între cele două mari imperii vecine, cel rus şi cel otoman. Constantin Brâncoveanu nu s-a amestecat. Un dregător de-al său însă, spătarul Toma Cantacuzino, care-i era şi rudă, a trecut cu un corp de călăreţi de partea ruşilor şi i-a ajutat să recucerească Brăila. Învingători n-au fost însă ruşii, ci turcii, care au început să-l bănuiască de necredinţă pe domnitorul muntean. În anii următori s-au înteţit şi intrigile rivalilor, care i-au spus sultanului până şi faptul că Brâncoveanu dăduse să i se bată în Transilvania monezi şi medalie de aur cu chipul său, ceea ce putea fi considerat ca un semn al lipsei de supunere, dar care, de fapt, făcea

parte din pregătirile pentru sărbătorirea vârstei de 60 de ani a domnitorului.

În primăvara anului 1714 a sosit la Bucureşti un trimis al sultanului. Constantin Brâncoveanu l-a primit în divan, cu toată cinstea, ca pe un oaspete de seamă, dar acesta i-a pus pe umăr năframa de mătase neagră, semnul maziliei. Domnitorul n-a schiţat nici un gest de împotrivire, crezând poate în puterea pungilor cu galbeni care aveau atâta trecere la Înalta Poartă. A pornit împreună cu familia şi cu o bună parte din averi spre Constantinopol, unde a fost închis în temniţa "Şapte turnuri". Averile i-au fost confiscate, iar el dus desculţ, în ziua de 15 august, când împlinea 60 de ani, la locul de osândă. Înainte-i se aflau Ienache Văcărescu, sfetnicul său de încredere şi cei patru fii. I s-a cerut ca împreună cu aceştia să se lepede de credinţa creştină şi să treacă la cea mahomedeană. Brâncoveanu însă, chiar când se apropia călăul, şi-a încurajat fiii. Cronicarul Del Chiaro redă spusele domnitorului: "Copiii mei, fiţi cu curaj: am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puţin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!". Cu inima împietrită de durere a privit cum îi sunt ucişi fiii, apoi a păşit şi el, demn, spre călău.

Prieteni apropiaţi au pescuit pe ascuns trupurile aruncate în mare şi le-au dus la Halchi, pe una din insulele de pe Marea Marmara. Mai târziu, la 1720, cu ştirea lui Vodă Mavrocordat, nu se ştie dacă şi a sultanului, trupul Brâncoveanului a fost adus în ţară de către doamna Maria şi înmormântat la Bucureşti, într-o ctitorie a familiei. Mormântul nu avea pisanie, ceea ce înseamnă că totul s-a făcut în mare taină, dar motivele ornamentale sugerau legătura cu Brâncoveanu.

Domnitorul a trecut din realitate în legendă şi doar inscripţia descoperită la mormânt aruncă o rază de lumină asupra necunoscutului. Pe lampa descoperită în 1914 scrie: "Aceasta (...) luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod şi iaste făcută de doamna măriei sale Maria, carea şi măria sa nădăjdueşte (...) iarăşi aice să i se odihnească oasele, iulie în 12 zile 7228".

Aşa se încheia viaţa unuia dintre cei mai luminaţi domnitori români.

...La Hurez, de peste trei veacuri, mormântul rămâne gol şi pustiu, într-o fără de sfârşit aşteptare.

Nouăzeci de care cu podoabe şi aur spune legenda că au fost încărcate de turci de la Hurez şi vândute pe pieţele Europei sau duse la Constantinopol.

Zidurile au rămas însă şi vor rămâne încă multe veacuri ca o filă de istorie şi de legendă peste care timpul nu poate aşterne niciodată uitarea.

Stroe Buzescu,
marele prieten al voievodului Mihai

> "...Gonind turcii şi răsimpindu-i în toate părţile, iar o ceată de turci dacă văzură peirea s-au întors cu mare hărăboire asupra lui Mihai Vodă şi atunce s-au ales unul din turci cu suliţa de o împoncişă asupra pântecului lui Mihai Vodă şi o înfipse în pântece. Iar Mihai vodă văzând că va să piară au apucat suliţa cu amândouă mâinile de hier şi căuta în toate părţile ca să vie cineva din boieri ajutor, să-l izbăvească de pieire. Şi alţii mai aproape nu să aflară, fără numai doi boiari, Preda postelnicul Buzăscul şi frate-său Stroe stolnicul. Ei grăbiră şi tăiară capul turcului şi pe alte soţii ale lui şi izbăviră pre Mihai Vodă din mâna turcului". (*Cronica Buzeştilor).*

Vestea că stolnicul Stroe s-a întors acasă făcuse repede înconjurul satelor din apropierea Stăneştilor, ajungând până la urechile oamenilor din cele mai ascunse cătune, ca un vânt care se furişează peste tot, şiret şi de nestăvilit. Boierii din împrejurimi, care nu fuseseră la războiul cu tătarii, aflară că stolnicul s-a bătut singur acolo cu cel mai viteaz dintre vitejii poporului aceluia de stepă născut în şaua calului, că buzduganul lui a răpus pe tătarul ce se încumetase să primească provocarea la o luptă dreaptă, cavalerească, dar că şi el, Stroe, avea o tăietură adâncă pe obrazul drept, tăietură care s-a obrintit din cauza prafului multelor şi lungilor drumuri străbătute şi a răcorii nopţilor de toamnă. Aproape o săptămână mersese de acolo, de la gura Teleajenului, tot pe sub poala muntelui, printre livezi cu arome ameţitoare şi lanuri de porumb foşnind uscat, însoţit de o ceată de oşteni destoinici, tineri voinici plesnind de sănătate, pe care-i învăţase, ani de-a rândul, în multele şi grelele războaie, cum să se ferească de arma duşmanului şi cum să atace ca

să fie cât mai feriţi de pericol. Când trecuseră pe drumul Câmpulungului, străbătând dealurile păduroase ce coboară spre Râmnicu-Vâlcea, începuse să plouă mărunt şi rece, o ploaie de început de toamnă, nesfârşită, hăituită de un vânt în rafale, şi aşa merseră până la Stăneşti, două zile şi o noapte, oprindu-se doar cât să se odihnească şi să mănânce caii. Stolnicul îi îndemnase mereu la drum, vrând să ajungă cât mai repede acasă, cum nu mai făcuse până acum, şi doar nu era prima dată când se întorcea de la război însemnat de paloşul ori de suliţa duşmanului. Îi grăbea de parcă şi pe el l-ar fi împins cineva de la spate, fără să-i pese de şfichiuirile ploii, şi abia când se apropiaseră de Stăneşti pusese să lase caii încet, se ridicase în capul oaselor în căruţa cu aşternut de fân – ceea ce îi provoca ameţeală, din cauza sângelui piedut – şi privise lung dealurile, şi valea, şi casele, apoi, în depărtare, biserica zidită de bunicul său dinspre mamă, banul Mogoş.

Aproape că trecuse tot o săptămână şi de când venise acasă, liniştea în acest timp îi fusese destul de puţină şi neîntreagă, tulburată când de cei ce veneau să-l vadă şi să-l întrebe cum s-a întâmplat acolo, în luptă, aceştia fiind mai ales bătrânii boieri care nu mai avuseseră curajul şi puterea să plece spre câmpurile de bătaie, când de frigurile care-i cutremurau din ce în ce mai des şi mai puternic trupul vlăguit.

Jupâneasa Sima slăbise în această săptămână mai mult ca niciodată, stând aproape tot timpul, ziua şi noaptea, la căpătâiul bolnavului. Îl privea şi parcă nu-i venea să creadă că omul acesta întins pe pat este bărbatul său, pe care atât de bine îl cunoscuse altfel: neclintit ca o stâncă, puternic ca un leu, plin de ambiţii şi curajos ca un vultur. Aşa îl cunoscuse, îl slujise şi îl iubise din tot sufletul încă plin de candorile tinereţii, deschis cândva spre poezie şi spre visare, ca şi al fratelui său, Theodosie Rudeanu, asprit întrucâtva de singurătatea timpului cât Stroe Buzescu se afla plecat la război – timp lung şi, mai ales, lungit de dorurile şi de grijile care o mistuiau ca o flacără chinuitoare. Şi cu toate că el se afla acum în faţă-i, slab şi neputincios, abia ridicându-se din pat pentru câteva clipe, mintea şi inima ei refuzau să primească realitatea aceasta dură, căzută ca un trăznet într-o zi ploioasă de toamnă. Noile imagini se loveau de sufletul ei ca de un zid întărit de cetate, căutau zadarnic să pătrundă înăuntru, lovind dureros din toate părţile, încercând să găsească

punctele cu apărare mai slabă. Nu. Peste tot stăteau de veghe, apărându-şi cuibul statornicit în atâta şi atâta vreme, imaginile cele vechi, frumoase şi încărcate de lumină, nepătate de nici o umbră, neîntinate de nici o idee. Era de ajuns să închidă ochii, când adormea el, şi imaginile acelea veneau nechemate, mai limpezi şi mai clare decât chiar ce vedea în clipa când îi deschidea.

– Să-ţi aduc nişte plăcintă cu dovleac turcesc, o făcu Aniţa acuşica, e caldă – îl îmbie.

– Adă! îi răspunse cu voce înceată. Sau, lasă, mai bine mai târziu, acum n-am poftă – mai zise, vorbele întorcând-o pe Sima din drum.

– Poate că vrei un pahar de must, a început să capere, e numai bun de băut, mai încercă ea să redeştepte în Stroe o cât de mică dorinţă de a vrea ceva, de a face ceva, pentru a-l scoate din letargia care-l cuprinsese.

– Bine, dacă zici tu ...

Nu era ce voia ea, jupâneasa Sima. Cândva, cu ani în urmă, se simţea uneori umilită în faţa muntelui de voinţă care era bărbatul ei, i se părea că este un fulg neînsemnat pe care-l topeşte căldura unei suflări şi aproape totdeauna l-a urmat fără să-l întrebe de ceva. Acela şi era datul femeii, să fie supusă bărbatului, dar în ea se mai trezea uneori lumina şi ambiţia neamului Rudenilor. Asta atunci, în tinereţe. Mai pe urmă se obişnuise să fie nevastă de dregător domnesc, aflat mai tot timpul plecat pe drumurile unde-i poruncea stăpânul lui ori, mai rău, în luptele din care se întorcea mai totdeauna cu câte o rană sângerândă. Acum, însă ... Acum ar fi vrut ca el să fie măcar o parte din cel de atunci, barem să spună vreau asta sau ailaltă, nu să facă, de făcut ar fi făcut ea totul, din el doar să fi izvorât firul acela de voinţă, de viaţă care să-i dea speranţă.

– Ce-ai băut, nici măcar n-ai gustat ca lumea ...

– Lasă, am să beau mai târziu, îi zise şi ei i se păru că aţipeşte din nou.

El însă nu-şi dădea seama dacă adormise sau dacă se cufundase într-un fel de leşin. La fel cu nu ştia dacă visa ori dacă, treaz, mintea îi era cutreierată fără voia lui de nişte imagini ale unor alte timpuri.

Drumurile Transilvaniei erau mai puţin cunoscute tânărului ban Mihai, dar ele erau bine ştiute de ceilalţi boieri care se aflau cu el, din multele şi grelele pribegii ce le încercaseră viaţa de-a lungul anilor, după cum veniseră la domnie prieteni ori neprieteni de-ai lor. Miezul de vară se simţea aici mai puţin decât în locurile de unde porniseră, pârjolite de vipia soarelui, cu ierburile uscate înainte de vreme şi pomii chirciţi în ei de căldură. Aici iarba era de un verde sănătos, pomii străjuiau maiestuos drumurile şi dealurile, iar soarele se revărsa limpede şi prietenos peste tot, cu o lumină mai clară şi mai pură. "Peste pământul acesta şi-a revărsat Dumnezeu harurile" – îl auzi Stroe murmurând alături pe tânărul ban, pe fostul ban, de altfel, aflat acum, ca şi el, ca şi fraţii lui, Radu şi Preda, ca şi ceilalţi boieri, în surghiun.

Ridicarea contra lui Alexandru cel Rău n-avusese sorţi de izbândă şi singura cale, pentru a nu ajunge şi capetele lor în ţărână, fusese aceasta, a fugit. Mai ales împotriva lui Mihai se îndârjise domnitorul, de când aflase că acesta, os domnesc, i-ar putea primejdui tronul. Oamenii pe lângă care treceau le dădeau bineţe, cu plecăciuni, ca unor boieri ce erau, întrebându-i uneori, în aceeaşi limbă cu a lor, dacă au trebuinţă de ceva. Mihai se uita la ei lung, cu ochii aceia pătrunzători ale căror priviri, după împrejurări, când fulgerau, când învăluiau blând pe cei ce se aflau în preajmă-i. Şi locurilor le făcea adesea înconjurul cu privirea, cât putea cuprinde, până la coama câte unui deal şi până unde vreo vale se topea, îngustându-se, în depărtare.

După mai multe săptămâni de stat în preajma Bălgradului, Mihai îl chemă la el într-o seară pe Stroe Buzescu, şi, după ce vorbiră fel şi fel, banul îi zise :

"Va trebui să plec la Stambul, Stroe. Am tot stat şi am chibzuit. Altă cale nu există. Nici pentru mine şi nici pentru noi toţi, câţi ne aflăm aici. Eu, fiul lui Pătraşcu Vodă, nu pot avea altă soartă decât să pier, să fug ori să învinge. Am ales-o pe această din urmă, chiar dacă ar fi ca, din cauza ei, să ajung tot la vreuna din primele".

Stroe nu cuteză să răspundă nimic, decât ridică întrebător din sprâncene şi fostul mare ban al Craiovei îşi continuă gândurile :

"Am primit un înscris de la Bathory Sigismund către Barton, agentul englez al cărui cuvânt poate avea greutate în faţa sultanului.

Apoi, se află acolo unchiul meu Iane-banul, care ne mai poate ajuta şi cu vorba şi cu niscaiva bani de trebuinţă".

Banul tăcu şi, o vreme, în jurul lor se aşternu o linişte aproape nefirească. După un timp, Stroe găsi cu cale să spună ceva, mai mult pentru a curma tăcerea, pentru că altfel i se păru că nu se cade să-i dea el sfaturi ori să-l contrazică pe binefăcătorul lui.

"Eu zic că lucrul acesta e bine gândit, mărite ban, dar să nu uiţi că drumul până la Stambul e lung şi primejdiile multe. Oameni de-ai lui Alexandru Vodă sunt peste tot, chiar şi acolo, la Poartă".

"Tocmai de aceea şi eu m-am gândit că nu e bine să plec singur, ci cu nişte oameni de încredere şi câţiva oşteni. Iar unul dintre oamenii mei aş vrea să fii tu!".

Stroe se simţi copleşit de ceea ce îi propunea banul Mihai, tocmai lui, aproape cel mai tânăr dintre câţi i se aflau atunci în preajmă. Uite, deci, că sângele apă nu se face şi chiar dacă Mihai îi este rudă prin Doamna Stanca, vară cu Maria, mama lui, a lui Stroe şi a celorlalţi doi boieri Buzeşti, tot rudă se cheamă că îi este. Altfel, ar fi fost aici boieri mai cu trecere şi mai de încredere, cu putere, trecuţi prin divanul ţării şi prin războaie, oameni cu experienţă, care ar fi ştiut să se descurce în orice împrejurare. Banul Mihai îi citi în ochi amestecul de uluire şi de mulţumire şi fu el însuşi mulţumit de asta.

...Stroe simţi că pluteşte ca un fulg, zburând parcă pe deasupra calului care alerga nebuneşte pe dumuri nesfârşite. Peste câmpii şi ape, peste izlazuri, livezi de pomi şi pâlcuri de păduri, până când văzu, în depărtare, turnurile înfipte în cer ale moscheilor din Istanbul. Apoi, chipuri de oameni, multe chipuri, cu ochi mari, rotunzi ori mai migdalaţi, unele cu bărbi încărunţite ori albite de-a binelea, cu turbane şi fără turbane. Vorbeau cu toţii, mai ales banul Mihai era cel care vorbea. Printre ei – Iane banul, negustorul putred de bogat, Andronic Cantacuzino şi mai mulţi dintre boierii care, fugind din calea lui Alexandru, se îndreptaseră nu spre Transilvania, ci spre Stanbul. Şi bănet. Mult bănet. Pungi peste pungi de galbeni, monezi strălucitoare care se adunau în grămezi imense, luminând şi făcând să strălucească feţele turcilor ce se apropiau. Şi, în sfârşit, Mihai bucuros, foarte bucuros, venind către el şi către Radu Florescu.

"Am izbândit, le zise. Greu, dar am izbândit. Iane şi Andronic au reuşit să strângă o jumătate de milion de galbeni, cu care am stâmpărat poftele nesătuilor. Le-am mai promis că voi plăti tot ce a rămas datorie de la cei de dinaintea mea şi asta a înfrânt ultimele lor împotriviri".

Se văzu pe sine şi pe Radu Florescu îngenunchind în faţa noului şi tânărului domn, jurându-i, primii, credinţă, dar amândoi erau nedumeriţi şi neliniştiţi de poverile pe care Mihai le aruncase, cu bună ştiinţă, pe umerii lui şi ai ţării. În colţul gurii acestuia înflori însă un zâmbet tainic, din care nici unul nu înţelese nimic, dar care avu darul să-l liniştească.

Apoi, altă plutire, peste aceleaşi câmpii şi ape, aceleaşi izlazuri, livezi de pomi şi pâlcuri de păduri. Aduce în ţară marea veste, domnitorul mai rămânând în ţara turcească, să-şi orânduiască cele ce ştia el că trebuie. Aleargă, zboară, pluteşte – fără nici un efort, fără să simtă nici cea mai mică urmă de oboseală. În urechi parcă aude mereu vorbele domnitorului :

"Te duci în ţară şi spui fraţilor tăi şi boierilor de încredere ce am dobândit noi aici. Apoi, până mă întorc eu, vă îngrijiţi ca rosturile domniei şi ale ţării să nu fie stricate de niscaiva oameni nevolnici".

Fraţii săi, întorşi de peste munţi, îl aşteptară nerăbdători şi vestea-i bucură. Timpul până la venirea domnitorului e scurt şi treburile de orânduit sunt multe. Dar ei îi pregătesc primirea şi înscăunarea. Sosirea se petrece cu alai mare, Mihai este însoţit de ieniceri, de spahii şi de un emir care să ia parte la înscăunare. Turcii erau mulţumiţi de banii pe care-i primiseră, iar gândul lor zămislea alte grămezi de galbeni, ce urmau să le umple pungile mai târziu.

...Alaiul înscăunării se transformă dintr-o dată în oaste, palatul într-o casă cuprinsă de flăcări, casa vistierului Dan. Cămătari şi ieniceri încasatori de biruri fură trecuţi prin sabie până la unul, după ce Mihai le ceruse registrele cu socoteli sub cuvânt că vrea să verifice şi să plătească datoriile. Stroe lovi cu sabia în dreapta şi-n stânga, cu sete şi dor de răzbunare, abia acum înţelegând zâmbetul ce înflorise în colţul gurii lui Mihai acolo, la

Stanbul. Lupta era crâncenă şi neîndurătoare, iar Stroe simţi, la un moment dat, o înţepătură la mâna stângă.

– Ce face, jupâneasă, stolnicul ? – o întrebară pe Sima cei câţiva boieri care se aşezară la taină sub umbra bătrânului nuc ce cuprindea aproape jumătate din curte.

– Nu face prea bine, l-au apucat iară fierbinţelile şi vorbeşte ceva fără şir şi fără înţeles, cum n-a făcut-o el niciodată. Când zicea ceva de Bălgrad, când de Stanbul, de banul Iane şi de vistierul Dan, dar, mai ales, la fiecare trei-patru vorbe spune numele răposatului domn Mihai, fie-i ţărâna uşoară! Acum parcă s-a liniştit puţin, după ce a strigat că să ardă toate înscrisurile datoriilor şi a ţipat că-l frige mâna stângă. A sărit din somnul şi-aşa agitat, fruntea i s-a îmbrobonit dintr-o dată de sudoare, s-a uitat lung la mine, mi-a căutat mâna cu mâna lui, apoi a adormit mai liniştit.

– S-au întors într-însul amintirile cele vechi, ale multelor locuri pe unde a umblat în tinereţe, şi ale nenumăratelor lucruri pe care le-a făcut, zise un boier bătrân, cu barbă, care purta mereu alături un baston pentru sprijin la mers.

– Ei, cred că se gândea la ziua aceea de toamnă – oare câţi ani s-au făcut? da, da, opt, acum, în noiembrie! – când Vodă Mihai s-a hotărât să scape ţara de datorii. Am fost de faţă, am luptat alături de Stroe şi de ceilalţi boieri împotriva cămătarilor turci, greci şi din alte neamuri, care, când Mihai le-a dat de ştire că vrea să le plătească toate datoriile au alergat la casa vistierului Dan. Acolo, după ce le-a cerut toate cărţile unde se aflau însemnate sumele, a pus să fie atacaţi cu tunurile. Casa a căzut sub loviturile ghiulelelor sau a fost mistuită de flăcări, cei ce încercau să fugă erau opriţi de oştenii de sub comanda Buzeştilor, dar nici unul dintre cei adunaţi n-a mai scăpat viu. Atunci, un turc, care încercase să scape, l-a atacat pe stolnicul Stroe şi l-a rănit în mâna stângă. Era prima lui rană în luptele pentru Mihai-Vodă.

– Stăpânul nostru Mihai-Vodă gândise mai de multă vreme treaba aceasta, interveni un alt boier, ceva mai tânăr, cu părul încă negru, dar cu faţa brăzdată de chinurile unei boli care se simţea că-l rodea dinăuntru-i.

– Jupân Stroe a fost între oamenii cei mai dragi ai lui Mihai-Vodă, zise din nou boierul cel bătrân, dar şi domnia sa l-a iubit ca

nimeni altul pe domnitor. L-a iubit şi l-a ajutat cu toată fiinţa lui, când era pus de domnitor să facă o treabă n-avea linişte şi n-avea somn până n-o izbăvea. A alergat în patru zări şi a învârtit sabia în toate părţile, fără vreo clipă de odihnă. Încă înainte de lupta aceasta, de la casa vistierului Dan, despre care povestiţi domniile voastre, eu am fost împreună cu jupân Stroe la Iaşi, la Vodă Aron, trimişi de Măria sa Mihai-Vodă. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată că jupân Stroe avea darul vorbelor meşteşugite, de care îl crezusem în stare doar pe domnia sa Preda-banul, ca unul mai umblat prin ţări streine. Cu mare cinste am fost primiţi la curtea domnitorului moldav, cu care jupân Stroe a vorbit de mai multe ori, o dată întâmplându-se să fiu şi eu de faţă. Domnitorul l-a ascultat răbdător pe jupân Stroe, care i-a spus ceea ce îi poruncise Măria sa Mihai-Vodă, despre noi că suntem toţi dintr-un neam şi că trebuie să ridicăm împreună sabia împotriva păgânilor, altfel sorţi de izbândă nu vom avea. Erau vremuri tulburi atunci, la începutul domniei lui Mihai-Vodă şi Sfânta Ligă, care pornise să lupte împotriva turcilor, pe el îl lăsase deoparte, pentru că părea prea legat de păgâni, după promisiunile pe care le făcuse şi banii pe care îi risipise pentru a se înălţa în scaunul domnesc. Dar Mihai-Vodă, văzând atâta răutate şi nevoe, nu a mai putut răbda, ci a strâns boierii toţi, mari şi mici, să se sfătuiască cum vor face să izbăvească ţara. Şi văzând că într-alt chip nu se vor putea izbăvi, au zis cu toţii: numai cu bărbăţia, să ridice sabia asupra vrăjmaşilor turci. Şi despre asta jupân Stroe a povestit Măriei sale Aron-Vodă aşa cum dincolo, în ţara Ardealului, fratele său Radu i-a povestit lui Bathory Sigismund. Şi l-a ascultat, cum spuneam, Aron-Vodă şi amândoi au fost bucuroşi şi gata pe răul turcilor; îndată a trimis Aron-Vodă pe un boier al lui, anume Cărstea vornic, dând jurământ lui Mihai-Vodă ca să-şi fie întru-ajutor unul altuia.

Boierul cel bătrân tăcu o clipă, trăgând aer în piept şi lovind de câteva ori cu vârful bastonului în pământ, apoi îşi continuă povestirea.

– Bathory Sigismund trimisese în Ţara Românească două mii de oameni, comandaţi de Horvath, căpitanul Făgăraşului, dar tocmai atunci sultanul vrea să pedepsească pe Bathory Sigismund, pentru că se legase cu regele Rudolf şi cu Liga Sfântă, şi îi scrisese lui Mihai:

„Mihai-Vodă, ai să ştii că îţi poruncesc că trebuie să te orânduieşti cu toţi oamenii din ţara ta, laolaltă cu mari şi mici şi cu toţi turcii ce se află acum în ţara ta şi că încă trebui să dau poruncă sangeacilor din Vidin şi Nicopol şi paşei de Silistra şi lui Mihailoglu, care e capul acângiilor cu toţi ceilalţi turci şi tătari care sunt în Dobrogea, că trebuie să se unească cu mine pentru a merge împotriva Ardealului, şi că Aron din Moldova trebuie să intre şi el din partea lui ca să nimicească acea provincie, aşa încât să nu mai rămână piatră pe piatră".

– Când a auzit Mihai-Vodă ce îi scria sultanul, a clătinat amărât din cap, parcă mai amărât de cum era când veneau în jurul curţii puhoi de turci cărora le datora bani. Atunci s-a hotărât el să-i cheme pe toţi la casa vistierului Dan şi să-i nimicească. După aceea turcii au înţeles că se înşelaseră asupra lui Mihai, poporul şi-a dat seama că se liberează de poverile care-i apăsau umerii, iar creştinătatea că are aici unul dintre marii ei aliaţi.

– Se vede, vere – zise boierul cu faţa bolnăvicioasă – că ai stat atâta timp lângă voievodul nostru. Le-ai ştiut şi le-ai ţinut minte pe toate.

– Le-am ştiut pentru că, atâta cât am fost în putere, mereu eram în preajma domnitorului. Nu eram prea mulţi noi, cei pe care ne păstrase din vechiul sfat domnesc, dar eu eram singurul care am fost alături şi de tatăl său, de Pătraşcu-Vodă, Dumnezeu să-i ierte pe amândoi. Iar de ţinut mine le-am ţinut, pentru că le-am însămnat cum se cuvine.

Boierul cel bătrân mai povesti fel şi fel, ceilalţi ascultau atenţi lucruri pe care nu le ştiuseră, el fiind singurul, dintre cei de faţă, în afară de jupân Stroe, adormit pe patul din odaia cea mare, care mai toţi anii, de la începutul domniei lui Mihai-Vodă, se aflase în apropierea acestuia.

Jupâneasa Sima intra şi ieşea din casă, se îndrepta către bucătăria pitită sub o perdea, spunea ceva unor servitoare, ca femeia care, pe lângă grijile ce le poartă bărbatului ei bolnav, o mai are şi pe aceea de a cinsti cum se cuvine musafirii veniţi în vizită. Se apropie de ei şi aşează pe masa foişorului de sub nuc o ploscă cu ţuică şi nişte ceşti mici de pământ ars.

– Rogu-vă să vă cinstiţi cu nişte ţuică veche, de la prunele din ălan, până când e gata ceva de mâncare, şi rugaţi-vă pentru sănătatea bărbatului meu.

N-aşteptă să-i răspundă cineva, se întoarse la bucătărie, apoi, după câtva timp, intră din nou în casă. Boierii îşi reluară discuţiile lor, aproape în şoaptă, să nu-l trezească pe bolnav, după ce băuseră câte o ceaşcă de ţuică în sănătatea lui. Abia mai târziu, jupâneasa Sima veni cu ochii umezi lângă boierul cel bătrân. Acesta o întrebă din priviri căror motive se datorează îngrijorarea şi tristeţea ei.

– E tot rău unchiule. Nu-l lasă fierbinţeala, cu toate oblojelile pe care i le-am făcut. I-am spus de dumneata, că eşti aici, şi te pofteşte să vii să vorbiţi. Dar, să nu-ţi fie cu supărare, când oi vedea că începe să vorbească rar ori să nu mai lege vorbele, să-l laşi să se odihnească.

În odaie mirosea a busuioc şi a flori tomnatice de grădină, pe care boierul cel bătrân le şi descoperi repede, lângă fereastră, aşezate într-o ulcică. Jupân Stroe stătea întins pe pat, cu capul ridicat pe două perne puse una peste alta, galben la faţă şi slab, cu ochii duşi în fundul capului. La intrarea lui păru că vrea să se ridice, dar n-o făcu decât pentru a se sprijini într-un cot, gest care voia să exprime voinţa de a-l întâmpina pe unchiul său. Înlăuntru-i parcă se frânse ceva, o grimasă păru să i se înfiripe pe chip, dar în locul ei un zâmbet apăru în colţul gurii.

– Fii binevenit, unchiule, abia acum mi-a spus jupâneasa Sima că te afli în curte. Îţi mulţumesc că ţi-ai dat osteneala să ajungi până aici, când aflasem că n-o duci prea bine cu sănătatea.

– Ei, cu sănătatea, de la o vârstă, nu mai poţi să spui că o duci bine. Şi când nu te doare nimic, parcă tot te supără ceva. Dar când am auzit că te-ai întors de la bătaie, şi că acolo l-ai căsăpit pe tătar, musai era să vin şi eu şi să vorbesc cu dumneata şi să aflu cum a fost – zise boierul cel bătrân, ocolind să-i spună că, de fapt, el venise pentru că auzise de rana ce dobândise acesta în luptă şi că rana aceea îl pusese la pat.

– De bătut aşa-i, unchiule, m-am bătut cu Mârza-tătar ca să scap gloatele de măcel şi de vărsare de sânge. Dar uite că rana pe care am dobândit-o la luptă e mai rea decât altele. Am pierdut mult sânge şi nici nu vrea să se vindece de fel.

– Las-că se vindecă ea. Acum eşti acasă, capeţi îngrijire şi trebuie să-ţi treacă curând.

Bolnavul se uită lung la boierul cel bătrân, apoi privirea lui căută către fereastră. În sobă pocni un vreasc, lucru neobişnuit pentru vremea aceea, dar după zilele ploioase se cam lăsase frig, iar Stroe ceruse să se facă foc în soba din odaie.

– Iar dacă n-o să se vindece, o să mă duc după voievodul nostru. Poate că el are nevoie de mine acolo unde este.

– Nu vorbi aşa, stolnice Stroe. Un om ca dumneata nu se duce aşa, cu una cu două. Ai scăpat din lucruri mai grele, dar-mi-te dintr-un fleac de rană. Iar pe voievod lasă-l în pace, el se odihneşte ca vai de sufletul lui, cu trupul într-o parte şi capul în alta.

– Acum, când dormeam, l-am visat pe Mihai-Vodă. Nu ştiu dacă l-am visat ori numai mi l-am adus aminte, pentru că parcă am văzut tot războiul pe care l-am făcut acum patru ani dincolo de Dunăre. Se făcea că eram la Nicopole, unde am început lupta cu oastea cea mare pe care o conduceau Hafâz-Paşa, domnia ta îl ştii, şi Paşa de la Silistra, ginerele hanului. Erau mai mulţi decât noi, dar mai risipiţi şi mai neorânduiţi şi am putut, rând pe rând, să batem cetele lor şi să le luăm steagurile. Pe urmă o apucarăm peste câmpurile acelea către muntele din sud şi ajunserăm, ca şi atunci, până departe, dând foc la sate, ucigând tot ce ieşea turc în calea noastră şi ocrotindu-i pe creştinii care, cei mai mulţi, ni se alăturară nouă şi se întoarseră cu noi. Apoi se făcu că eram în lupta aceea pe care am dat-o la cetatea Diiului, unde turcii începuseră să strângă oşti şi Mihai-Vodă se gândise să le nimicească. Am căzut asupra lor ca un trăznet, când nici nu se aşteptau şi i-am căsăpit până la unul. Dar către locul acela tot veneau alte şi alte cete de turci, pentru că acolo era locul lor de adunare şi deodată se întâmplă că unii ajunseră chiar de-l înconjurară pe voievodul nostru şi îndreptară către el suliţele. Şi unul dintre turci îşi împoncişă suliţa chiar către burta sa, dar el prinse cu amândouă mâinile suliţa şi turcul nu putu să-l străpungă. Şi atunci îl văzui pe voievod cu amândouă mâinile pe hier şi căuta în toate părţile să vie cineva din boieri în ajutor şi să-l izbăvească de la pieire. Şi alţii mai pe aproape de el nu se aflară, afară numai de fratele meu Preda-postelnicul şi de mine şi ne grăbirăm de tăiarăm capul turcului şi pe ale celorlalţi ai lui şi-l izbăvirăm pe Vodă din mâna

vrăjmaşului. Totul se petrecu la fel cum ar fi fost atunci şi acum parcă mă simt obosit după lupta aceea.

– Atunci, dacă n-ai fi fost dumneata şi cu jupân Preda-postelnicul, poate că Mihai ar fi pierit.

– N-ar fi pierit, că tot l-ar fi văzut cineva din ai noştri. Iar turcul acela nu mai putea să-l străpungă cu suliţa, aşa de strâns o ţinea Vodă. Până să-l lovească alţi turci, s-ar fi găsit cineva să-l apere.

– Eu socotesc, jupâne Stroe, că nimeni nu l-a iubit pe voievodul nostru ca dumneata. Ai bătut cu el drumurile către mărire, apoi toate drumurile unde te-a trimis să-i cauţi prietenii şi ajutoare, te-ai aruncat totdeauna unde a fost mai mare focul luptelor.

– Dar şi dumneata, unchiule, l-ai iubit şi l-ai ajutat, până ce beteşugul căpătat în luptă şi anii nu te-au mai lăsat să fii printre noi la greu. El a făcut ce nimeni n-a îndrăznit şi, dacă n-ar fi avut atâţia potrivnici, ţara ar fi mare şi puternică, cu toţi fraţii noştri între hotarele ei.

– Vezi dumneata, stolnice – zise după câteva clipe de tăcere boierul cel bătrân – eu n-am înţeles de ce când nici nu trecuse anul de când dumneata şi fratele dumitale îl scăpaseţi de la moarte, el v-a închis şi v-a ocărât, dimpreună cu alţi boieri credincioşi, cum n-am înţeles nici de ce trimiseseţi scrisoarea aceea unor nevolnici trădători.

> La 5 septembrie 1599, dregători dintre cei mai de seamă ai lui Mihai, în frunte cu boierimea olteană, trimit o scrisoare boierilor pribegi din Moldova, înlăturaţi aproape de la începutul domniei din sfatul domnesc ori care trădaseră pe parcurs, în diferite împrejurări - Dan vistier, Vintilă clucer, Ioan aga, Preda postelnic, Jipa portar, Stanciu logofăt şi Mihai logofăt. Aceştia erau ocrotiţi de noul domnitor moldovean, Ieremia Movilă, filopolon, adversar al lui Mihai Viteazul, pentru că râvnea tronul Ţării Româneşti pentru fratele său Simion. Boierii care trimit scrisoarea nu sunt oarecare, ci, unii dintre ei, se aflau printre cei mai de încredere ai domnitorului: ”Kir Eftimie ot Târgovişte şi toţi egumenii de la toate ctitoriile, Dumitru mare vornic, Theodosie Rudeanul mare logofăt, Fraţii Buzeşti câteştrei, Udrea banul, Calotă banul”. Scrisoarea - dublată de o alta adresată cancelarului polon Zamoyski, cu rugămintea de a interveni pe lângă regele său - arată că ţara este slăbită şi pustiită, că Mihai a luat bir până ”au perit ţara

de tot şi se-au pustiitu", că Mihai a slobozit în ţară mercenari neplătiţi, care "acum ne-au mâncat şi poama viilor de tot şi ne iau muierile şi fetele de le ruşinează", că "voru trece turcii acumu aicea în ţara noastră", iar Mihai "dec-au spartu ţeara, elu acumu va să fugă cu acei hoţi ci ţine". Se mai plâng boierii că domnitorul muntean "acum au pre oarecăţi boieri: Dumitru dvornicul şi pre Buzeşti, câte 3 fraţii, şi pre Mihalcea banul şi pre Bărcan logofăt, şi pre Leca aga şi pre Miruslavu logofet şi pre Radul postelnicul şi pre aceşti boiari i-au băgat în temniţă". Tot acest tablou sumbru asupra situaţiei din ţară şi sorţii lor este făcut cu dorinţa declarată de a primi ajutor pentru alungarea lui Mihai de pe tron şi înlocuirea lui cu Simion Movilă.

Scrisoarea este unul dintre documentele mult discutate de istoriografia noastră, fiind de neînţeles cum a putut fi scrisă de boieri atât de credincioşi domnitorului, care şi înainte de scrisoare şi după aceea - au dovedit un ataşament total faţă de el, prin actele de vitejie de pe câmpul de luptă. Multă vreme scrisoarea a fost considerată chiar un fals, dar, în istoriografia mai nouă, îşi face loc o altă opinie, interesantă şi plauzibilă.

– Scrisoarea aceea de acum trei ani? întrebă Stroe, căutându-l cu privirea pe boierul cel bătrân. Ei, unchiule, cu acea scrisoare e o taină pe care nimeni dintre noi n-a dezvăluit-o.

– O taină? Cum o taină, când voi aţi trimis-o iscălită, aşa încât voievodul v-a aflat pe toţi şi v-a aruncat în temniţă?

– Da, da o taină. De aceea am îndurat fără să ne doară caznele la care ne-a pus Mihai-Vodă, iar în beci am stat fără să ne pară rău.

Nedumirirea boierului cel bătrân creştea, se mişcă în scaun şi îşi trecu dintr-o mână în cealaltă bastonul pe care se sprijinea tot timpul.

– Ştii bine cum o ducea atunci domnitorul şi ce planuri avea el. Tot ce pusese la cale, tot gândul lui de a uni Transilvania cu Moldova era pe cale să se năruiască, din cauza intrigilor ce se urziseră împotrivă-i. Nici într-o ţară, nici în cealaltă nu mai erau domnitori prieteni. Locul lui Sigismund Bathory fusese luat de vărul-său, cardinalul Andrei, iar pe scaunul lui Aron vodă venise Ieremia Movilă. Cardinalul uneltise la curtea de la Praga, la împăratul Rudolf, pentru că voia să fie el stăpân peste ţara noastră, iar

împăratul făcuse înţelegere cu polonii, cu moldovenii şi cu păgânii de turci. Din toate părţile, voievodul nostru era împrejmuit de duşmanii domniei sale şi toţi voiau să-l scoată din domnie. Solii după solii au venit la Vodă Mihai şi i-au spus că aşa este voia împăratului, ca el să plece din ţară şi să lase tronul în alte mâini. Când a fost sol Toma Cosmortany, trimis de cardinalul Andrei Bathory, acesta a spus vorbe grele voievodului nostru, că el aşa poruncă a primit, ca să-i spună lui Mihai să-şi ia familia şi să se ducă într-un loc pe care-l va da împăratul. "Bine, i-a spus atunci Mihai, dar cum rămâne cu slujbele pe care eu le-am făcut creştinităţii şi împăratului, ele nu cântăresc nimic? Eu mi-am apărat şi ţara mea, dar am apărat şi Transilvania, care datorită mie n-a fost călcată nici de turci, nici de tătari. Şi jurămintele ce au fost între noi, pentru ce le calcă? ". "Altfel nu este, nici nu poate fi, numai cât domnia ta să pleci din ţară" – a ţinut-o solul pe-a lui, după porunca primită. Mihai a stat puţin pe gânduri, apoi l-a întrebat : "Şi încotro să mă duc, dacă plec din ţară?" "Craiul vă va da o cetate – a zis solul –, mai de o margine a ţării, şi vei locui acolo, iar dacă de bună voie nu vrei să pleci, cum îţi spune craiul, apoi să ştii că este poruncă împărătească către crai ca el să vină asupra domniei tale, iar Ghiuzeldi-paşa cu turcii de dincoace, ca să prindă viu pe domnia ta şi să fii dat turcilor". Vodă Mihai, când a aflat toate astea, tare s-a mâhnit, pentru că simţea peste puterile lui să ţină piept la atâţia vrămjaşi. A stat şi s-a gândit, cine ştie ce s-o fi frământat în mintea lui, că i-a spus solului vorbele ce-i conveneau. "Dacă este vorba craiului ca să plec – a zis voievodul nostru –, mă voiu duce, numai să-mi arate timpul şi ziua ca să mă pregătesc pentru aceasta şi să-mi dea un castel ca să locuiesc". Trebuie să-ţi spun că venise tot atunci un sol moldovean care-i zisese lui Mihai că dacă nu va pleca singur îl vor prinde ei şi îl vor da în mâna turcilor, iar oamenii trimişi de domnitor în ţările vecine aduceau veşti proaste despre pregătirile ce se făceau spre a veni împotrivă-i.

Planul pe care l-a făcut atunci voievodul nostru a fost singurul care îl putea salva. Lui nu-i trebuia altceva decât să câştige timp, iar duşmanii lui să-l creadă atât de nevolnic încât să nu se mai grăbească să-l atace. Solii şi iscoadele care au venit au aflat că Mihai Vodă este la mare ananghie, că din cauza lipsei de bani el a slobozit toţi mercenarii, că nu mai are oaste cu ce să se apere şi că sunt împotrivă-i chiar cei mai credincioşi boieri ai lui. Când a vorbit cu

Csomortany, trecuse o lună de când Voievodul ne pusese să trimitem scrisoarea aceea, iar noi ne aflam în temniţă.

– Cum ai zis?

– Cum ai auzit. Voievodul ne-a pus să trimitem scrisoarea, iar asta nu în ascuns, ci să se afle cât mai repede că noi suntem împotriva lui şi dorim să vină la cârma ţării chiar fratele domnitorului moldovean. Scrisoarea aceasta avea darul să liniştească spiritele aprinse ale vrăjmaşilor, să-i domolească şi să-i lase lui Mihai Vodă timp să se organizeze pentru lovitura cea mare. Cine se mai temea de un domnitor fără oaste şi fără sfat domnesc, care a închis şi surghiuneşte pe oamenii lui cei mai apropiaţi, de teamă ca aceştia să nu-l prindă şi să-l omoare ori să-l dea turcilor ? Nimeni nu se mai temea şi nu-l mai băga în seamă.

Boierul cel bătrân stătea nemişcat în scaunul pe care se aşezase, ascultându-l pe stolnicul Stroe. Acesta nu se clintea în patul unde-l ţintuise boala, mişcând doar buzele, din ce în ce mai greu.

– Ei, rău este să fii bătrân şi bolnav şi să stai pustnic la moşie, departe de treburile ţării – oftă boierul.

– Domnul nostru a trimis soli peste Dunăre, la Mahmud-paşa, cu daruri care să-l împace pe acesta şi să spună vorbe bune sultanului. El ştia că turcii slobod oastea la Sfîntul Dumitru şi nu mai au cum să-l atace, iar la jumătatea lui octombrie, când Mihai-Vodă a început să-şi adune oştile pe care numai el le ştiuse cum fuseseră risipite, un sol a ajuns la Andrei Bathory şi i-a spus că voievodul nostru se pregăteşte pentru un atac peste Dunăre. Mihai aflase însă că între timp Ieremia Movilă se şi pregătise să treacă în Transilvania, iar de acolo să vină împreună cu Andrei Bathory şi să ocupe Ţara Românească. N-au mai avut însă răgaz, pentru că Mihai-Vodă a pornit în fruntea oştirii de la Floreşti, către Braşov, iar noi, cu Udrea banul, am alergat din închisoare peste Olt, am strâns oştile Jiului şi ale Craiovei, pe care le-am repezit, la semnul domnitorului, pe Olt în sus.

Stroe pierdu şirul vorbelor, abia se deslușea când pronunţa numele voievodului lângă care se aflase aproape tot timpul sau când încerca un îndemn şoptit ce poate va fi fost cândva un strigăt de chemare la luptă. Apoi scoase un oftat prelung. Începu să-şi mişte capul pe pernă şi fruntea i se broboni iarăşi de sudoare.

Era, din nou, alături de Mihai Vodă. Dealurile fremătau de mulţimea oştilor, iar în depărtare se zăreau zidurile cetăţii Sibiului. În apropierea lor îşi orânduise oştile, luat pe nepregătite, cardinalul Andrei Bathory. Aşteptau semnalul de atac. Şi el veni deodată din flancul stâng, unde se afla şi domnitorul, prin vijelia haiducilor lui Baba Novac. Intră în luptă şi restul trupelor, nu toate, voievodul poruncind să mai rămână unele în rezervă. Într-un loc, oastea transilvană este pusă pe fugă, dar aceasta se regrupează şi respinge atacul în altă parte. Mihai trece către oştile din centrul câmpului de bătaie, unde atacă el, seamănă groază în juru-i, şi curând drapelul cel mare al principelui flutură în mâinile muntenilor. Atac-contraatac, atac-contraatac, cu îneverşunare, toată ziua. Către seară, Mihai-Vodă, în fruntea oştilor sale de rezervă. Un zeu alergând către focul primejdiei. Oşti atacând la comandă şi oşti fugind în dezordine. Apoi, o imagine zguduitoare: un grup de secui aduce capul cardinalului Andrei Bathory. Câteva zile de drum, printre dealurile ştiute din vremea aceea când domnitorul nu urcase încă pe tronul ţării şi când el, Stroe, îi fusese alături. O lumină. Porţile mari ale cetăţii Alba Iulia se deschid, tobe şi trâmbiţe acoperă tot ce s-ar mai putea auzi împrejur, iar voievodul pătrunde semeţ în cetate, călare, în uralele mulţimii. Iarăşi drumuri, în fruntea oştilor. Spre munţii către Moldova şi în Moldova. Apoi, peste toate, Mihai-Vodă. Spune ceva: "Şi hotaru Ardealului. Pohta ce-am pohtit, Moldova şi Ţara Românească". Linişte şi întuneric. Apoi un punct de lumină, către care pluteşte uşor ca un fulg, fără nici un gând şi fără nici o durere.

– Jupânească Sima, adu rogu-te o lumânare – strigă boierul cel bătrân către stăpâna casei, care intră în odaie ţipând, dimpreună cu alte femei, şi greu reuşi să aprindă lumina şi s-o aşeze în mâna bărbatului ei.

*

Jupâneasa Sima priveşte cu ochii stinşi, sprijinită de trupul unei sălcii, chipurile ieşite de sub dalta meşterului. De câteva săptămâni, acesta ciopleşte de dimineaţa până noaptea, în marmura găsită cu greu şi în piatră, o scenă pe care cei ce i-au fost aproape o

povestesc din lupta stolnicului Stroe cu Mârza, nepotul hanului tătar. Doi călăreţi au ajuns unul în faţa celuilalt, din fuga cailor care, struniţi brusc, se află ridicaţi în două picioare. Stroe îşi păstrează echilibrul aplecat în faţă, peste coama calului. Spada din mâna dreaptă se află deja împlântată în pieptul tătarului, care, străpuns, se prăvăleşte pe spate. Iataganul i-a scăpat din mână şi parcă pluteşte în aer. Meşterul se gândeşte că drept ar fi să cioplească cu dalta şi rana de pe obrazul stolnicului, din pricina căreia i-a venit pieirea, dar jupâneasa Sima nu-i mai lăsă răgaz.

– Scrie acum aici, pe piatra mormântului:

> „Această piatră pre groapa jupânului lui Stroe Buzescu, ce-au fostu stolnic la Mihai Vodă, şi au fost la toate războaiele dimpreună cu domnul său, şi la războiul dintâi dobândi rană la mâna stângă de turci, şi la războiul de la Giurgiu, când se loviră cu hanul, se răni în ochiul stâng de săgeată. Şi au slujit Stroe lui Mihai Vodă până pieri în Ţara Ungurească. Dacă se sculară boierii ţerii şi cu Buzeştii, ridicară pe Radu Vodă, iară Simion Voievod, cu turci, tătari, moldoveni, leşi mulţi fără seamă, veniră în Ţara Moldovei de scoase pe Radu Vodă şi pe Buzeşti din ţara lor la Ţara Ungurească. Iar atunci merse jupânul Stroe la împăratul nemţesc ca să ceară ajutor, de ieşiră la Ţara Românească cu Radu Vodă; şi nu-l aşteptă pe Simion Vodă. Deci s-au ridicat cu leşii şi moldovenii şi hanul, cu mare oaste de tătari şi ieşiră de se loviră în gura Teleajenului, la Teiuşani, în luna lui septemvrie 14 zile, şi vleat 7110, şi făcură năvală marţi dimineţă de trei ori de toate părţile; iar văzând jupânul Stroe atâta nevoie pe creştini, stătu împotriva tătarilor, de se lovi cu Mârza, nepotul hanului, şi-l junghie pre tătar. Şi dintr-acel războiu se răni la obraz, în luna lui octomvrie 2 zile, vleat 7110. Şi nu fu pre voia câinilor de tătari. Dumnezăul erte. Scrie eu, jupâneasa Sima a stolnicului Stroe: dacă voi muri, să mă îngropaţi lângă dumnealui aicea”.

Jupâneasa Sima privea cum ies literele de sub dalta meşterului şi gândurile ei se plimbau când către anii de tinereţe, când îl cunoscuse pe stolnicul Stroe, când spre închipuitele câmpuri de bătaie, unde luptase acesta. Crengile copacilor începuseră să se golească de frunze, dar soarele unei toamne lungi mai arunca încă lumină şi căldură peste Valea Stăneştilor.

Bistriţa,
unde boierii Craioveşti puneau la cale istoria ţării

O legendă spune că aici, înainte de 1490, ar fi existat o capelă, ridicată în cinstea Sfântului Procopiu. Fiind prins de turci, în tinereţe, banul Barbu Craiovescu a fost aruncat în temniţă şi nu la mult timp i s-a anunţat sentinţa, urmând ca a doua zi să fie executat. Tânărul Barbu şi-a petrecut întreaga noapte în rugăciuni adresate patronului său, Sfântul Procopiu, implorându-l să-l salveze, să-i fie milă de cei 18 ani ai săi şi de iubirea de viaţă. Dimineaţa, călăii, coborând în temniţă, mare le-a fost mirarea când n-au mai găsit pe nimeni acolo. Închisoarea era goală. În aceeaşi zi, intrând în capela de la Bistriţa, preotul a găsit pe tânărul Barbu, rugându-se, ferecat în obezi la mâini şi la picioare. Drept recunoştinţă pentru această minune, care l-a scăpat de la moarte, Barbu Craiovescu a clădit mai apoi mănăstirea Bistriţei pe locul capelei. (Legendă consemnată de învăţatul rus E. Kovalewski, care a vizitat mănăstirea în prima parte a secolului al XIX-lea şi a tipărit o lucrare la Petersburg, în 1845)

> "Bunilor şi credincioşilor şi preacinstiţilor, puternicilor jupan Barbului al Craiovei şi cu fraţii lui: jupan Pârvul şi Danciul şi Radul, care au rădicat din temelie întru tot cinstit ce iaste mai sus zis hramu..." (fragment dintr-un document dat de Vlad Călugărul, 1491-1492)

Am început să vorbim despre Bistriţa, vechea ctitorie a Craioveştilor, pornind de la legenda propriu-zisă, dar şi de la documentul dat de Vlad Călugărul în perioada 1 septembrie 1491 – 31 august 1492. Şi anume, am reţinut din acel document formularea

prin care însuşi domnul ţării vorbea despre boierii Craioveşti: "bunilor, şi credincioşilor, şi preacinstiţilor, puternicilor...". Fără îndoială, prezenţa acestei familii de boieri în istoria ţării, de la sfîrşitul veacului al XV-lea până în timpurile moderne, este ea însăşi legendară, iar documentele şi cronicarii au însemnat pe răbojul vremii faptele de glorie ale reprezentanţilor ei.

Când au ridicat Bistriţa, Craioveştii erau, deja, în plină glorie. Pe pământurile din dreapta Oltului, de la Dunăre şi până la munţi, existau acum o jumătate de mileniu sate bine întemeiate, cu harnici, gospodari şi viteji urmaşi ai lui Litovoi, ai lui Bărbat, Ioan sau Farcaş. Ogoarele dădeau grâne mai mult decât prin alte părţi, în bălţile de la Dunăre era peşte din belşug, iar către munte turmele şi cirezile aveau nenumărate vite. Încă de multă vreme, în timpul dominaţiei avare, se crease instituţia administrativă a Băniei, având în fruntea sa un ban, care se ocupa de strângerea tributului în hrană pe care-l pretindea hanul. Mai apoi, domniile autohtone au menţinut Bănia, cu aceleaşi scopuri, adăugându-se datoria banului de a strânge birul şi de a aduna oastea la nevoie. Cu mare rol, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, când banul ocupa primul loc în sfatul domnesc, Bănia decade cam vreme de o jumătate de secol, spre a fi revigorată la sfârşitul veacului al XV-lea, de către Craioveşti.

Prin crearea Marii Bănii, cu sediul la Craiova, prin construirea, la Bistriţa, a unui lăcaş de cult cum nu mai construise nici o familie de boieri până la vremea aceea, rivalizând cu cele înălţate de domnitori, prin sporirea pe toate căile a averilor, Craioveştii au ajuns, în perioada menţionată, cei mai mari proprietari din Oltenia şi din ţară. Documentele înregistrează ca aparţinându-le nu mai puţin de 100 de moşii, cu 182 de "bunuri funciare". Referindu-se la puterea pe care o căpătaseră banii de la Craiova, Nicolae Iorga scria că în măsurile de administraţie curentă competenţa banului e fără margini: de la Mehadia la Slatina, de la pasurile de munte la vadurile de Dunăre, el poate da orice fel de porunci, iar Ştefan Ştefănescu, care s-a ocupat în mod deosebit de instituţia Băniei în Muntenia, notează că "prin bogăţia, luxul, gustul artistic şi protecţia acordată culturii, această familie poate fi comparată, păstrând proporţiile, cu celebrele familii ale Europei din acea vreme".

Nici unul dintre domnitorii de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul celui de al XVI-lea n-a putut conduce ţara fără a se bucura de sprijinul acestor mari boieri, iar cei care au încercat să o facă au avut de pierdut, uneori chiar şi viaţa.

Craioveştii au fost, o vreme, domnitorii neîncoronaţi ai Ţării Româneşti, iar de la începutul secolului al XVI-lea au reuşit să rupă tradiţia moştenirii tronului de către urmaşii Basarabilor, impunând la domnie pe unul dintre reprezentanţii lor, Neagoe, fiul marelui vornic Pârvu, dat drept fiu natural al lui Basarab cel Tânăr Ţepeluş.

Cine au fost boierii aceştia, care s-au ridicat atât de dârz în lupta pentru putere? De unde a pornit ascensiunea lor, care i-a fost apogeul, ce rol au jucat în istoria ţării, când şi cum au intrat în eclipsă? Sunt întrebări asupra cărora merită stăruit îndelung, pe multe pagini şi dacă nu vom proceda aşa o facem doar din motive care ţin de structura lucrării de faţă.

> Inscripţia de pe piatra de mormânt a lui Vladislav al II-lea spune că acest domnitor (înainte de 1456, când a murit) "i-a ridicat vlasteli" pe boierii Craioveşti. Dând acestor cuvinte sensul de ridicare în rang, în rândul marilor boieri, istoricii consideră că Neagoe, "întemeietorul" familiei Craioveştilor, era deja la acea dată boier, stăpânitor de sate, şi că pentru "credincioasă slujbă" faţă de Vladislav ar fi fost "dăruit de acesta cu noi sate şi moşii".

Când a primit Neagoe dregătoria de ban, documentele nu precizează. Se pare însă că în intervalul domniei lui Basarab cel Tânăr Ţepeluş (1477-1482) şi este pusă în legătură cu politica de centralizare a puterii, dregătoria transformându-l pe puternicul boier oltean într-un reprezentant, dar, în acelaşi timp, un subordonat, un vasal al domnitorului. Din "jupan Neagoe de la Craiova" acesta devine "jupan Neagoe ban Strehăianul", dar adoptă această titulatură după locul unde se afla, atunci, sediul instituţiei Băniei şi, poate, sub impresia dregătoriei în care fusese ridicat. El va lupta – şi va reuşi – pentru a transforma Bănia într-o dregătorie de familie şi pentru a muta sediul ei pe cea mai puternică moşie a lor, cea de la Craiova, se pare că pe la 1491. Fiul său cel mare, Barbu, ban şi mare ban aproape neîntrerupt timp de un sfert de secol, din 1495 până la 1520, ţine să fie numit cu titlul de *Craiovescu,* din convingerea că nu Bănia, ca

dregătorie, dădea familiei lor importanţa pe care o avea, ci că ei, Craioveştii, împrumutau Băniei marea autoritate a familiei şi a numelui dat de principala lor proprietate.

Şi, la urma urmei, poate că există ceva adevăr în această convingere, cel puţin pentru anume etape.

În legătură directă cu Barbu Craiovescu este pusă şi construcţia mănăstirii Bistriţa, după legenda consemnată mai devreme.

Şi, sigur, legenda este legendă, dar cert este că lăcaşul de la Bistriţa s-a bucurat de mare atenţie din partea celor patru fraţi Craioveşti – Barbu, Pârvu, Danciu şi Radu –, ca şi din partea nevestelor lor, "cinstitele jupânese" Neguţa, Neaga, Hrusana şi Velica, menţionate într-un document din 24 ianuarie 1501.

Ridicată sub munţii Olteniei, nu departe de Cozia lui Mircea, într-un splendid decor, care prezenta şi avantajul de a fi fost destul de bine ascuns privirilor duşmane, mănăstirea de la Bistriţa a devenit un fel de copil al Craioveştilor, aceştia cheltuind enorm pentru a o înzestra cum nu mai era alta. Veneau aici destul de des, uneori câte unii dintre fraţi rămâneau pentru perioade mai îndelungate, iar principalii ctitori, marele ban Barbu şi soţia sa Neguţa, neavând copii, s-au retras aici pentru petrecerea bătrâneţelor.

Bistriţa a fost înzestrată, încă din primii ani de existenţă, cu sate, moşii şi bălţi, devenind bogată, asemeni familiei ctitorilor ei.

Răscolim câteva dintre documentele vremii, spre a ne da seama cât de multe bogăţii se vor fi adunat aici şi cât de tumultoasă va fi fost viaţa ctitoriei vâlcene.

Încă în 1491, Vlad Călugărul întăreşte o mai veche danie a Craioveştilor, care cuprindea "Plăvicenii şi Soaşul tot, Brâncovenii şi Grindenii şi Vădastra, ce iaste cumpărată de Vladul drept aspri 1500 şi Potelul cu Balta Albă şi pârâul tot şi Mălurenii". În timp, averea mănăstirii a sporit mereu, iar Craioveştii, mai ales după ce Barbu devine "mare ban", stăpân pe întreaga Oltenie, şi-au creat aici un veritabil loc de odihnă şi de apărare.

La curtea banului, apropiată prin fast celei domneşti, au existat, în diferite etape, diverşi dregători care făceau parte din "sfatul bănesc": comis, portar, stolnic, vornic, pârcălab, vistier, paharnic,

medelnicer, sluger, uneori în aceeaşi dregătorie figurând două-trei persoane.

> "Are şi alaiurile lui deosebite – scrie Nicolae Iorga – care pot fi, dacă banul e ambiţios (...) tot aşa de strălucitoare ca şi ale unui domn: cu slujitori, trâmbiţe, tobe, surle şi după dânsul destulă gloată şi câţiva copii de casă cu suliţe. Nu e puţin lucru a fi ban de Craiova".

Comentariul prestigiosului istoric are ca izvor cronica lui Radu Popescu, iar despre fastul de la curtea bănească aflase şi cronicarul moldovean Miron Costin. Iar Barbu, ctitorul de la Bistriţa, era ban – apoi "mare ban" – de Craiova.

> Din înscrisurile unui document, dat de Craioveşti chiar de la Bistriţa, la 16 august 1504, se desprinde clar puterea pe care o aveau şi atenţia cu care erau înconjuraţi. Documentul este prilejuit de cumpărarea, de către boierii Craioveşti, spre a dărui mănăstirii, a unei vii, cu livadă şi loc, de la Sasca Pârcălabul, pentru 400 de aspri. Până aici, nimic deosebit: un simplu act de vânzare-cumpărare. Ce ne reţine atenţia este altceva. Documentul, scris de grămăticul Stepan – probabil grămătic "bănesc", pentru că nu l-am găsit să fi redactat acte domneşti în aceeaşi perioadă –, cuprinde o lungă listă de martori, unii dintre ei fiind autorităţi marcante ale vieţii administrative şi religioase. Astfel, sunt prezenţi la Bistriţa, întâmpinându-i pe Craioveşti şi, probabil, aducându-le omagiul lor, "pârgarii din Râmnic, protopopul Dragomir şi popa Ştefan şi pârgarii Dănilă şi Stefina şi Toroc, Oprea lui Gheorghe, Stoica al lui Ştefania..." şi lista încă mai continuă.

Anul 1508 consemnează un episod întunecat în viaţa Bistriţei. În urma unui conflict între Mihnea cel Rău (care urcase de curând pe tron, chiar cu ajutorul Craioveştilor, şi dăduse, la 7 şi 10 septembrie, două hrisoave în favoarea Bistriţei) şi boierii Craioveşti – conflict asupra căruia vom reveni –, domnitorul a pus să se tragă cu tunuri asupra ctitoriei şi fortificaţiilor.

> " ... şi mănăstirea lor, care o făcuse ei pre râul Bistriţii den temelie, o au răsipit", scrie Letopiseţul Cantacuzinesc.

Câţiva ani, cât la domnia ţării au fost Mihnea cel Rău şi Vlad cel Tânăr, ambii, spre răul lor, în conflict cu boierii Craioveşti, viaţa Bistriţei este tot tulburată, dar urmează apoi o lungă perioadă fastă, inaugurată prin urcarea pe tron, la 23 ianuarie 1512, a lui Neagoe Craiovescu, nepot al lui Barbu Ban.

Un document din vara acelui an, 1512, readuce Bistriţa în atenţie. La 30 iulie, jupan Oancea pârcălab a cumpărat de la călugărița Magdalina Cârjoaviţa, o moşie la Mălureni, cu vaduri de moară şi luncă. Era vorba de vremuri mai grele, când averile se puteau risipi, din nevoia de bani? Credem că nu, ci, mai degrabă, de o reînflorire a vieţii Bistriţei, preţul moşiei fiind "4500 de aspri, 6 coţi de stofă de Londra şi 6 coţi de stofa de Mechlen". Ultima amintită era o localitate din Belgia. Este posibil ca moşia să fi fost dată în primul rând pentru stofele menţionate, foarte scumpe la vremea aceea, şi numai diferenţa de valoare să fi fost compensată prin cei 4500 de aspri. Viaţa la Bistriţa trebuia să fie din ce în ce mai fastuoasă, pentru că Barbul-ban era boierul cu cea mai bună situaţie din ţară, sfetnic al domnitorului Neagoe Basarab, nepotul său. Într-un document din primul an de domnie al acestuia (11 octombrie 1512), prin care banul primeşte ocină în Târsa, într-un schimb pentru care dăduse "Slătioara toată şi moara sa", găsim formularea: "Dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele cinstitului vlastelin al Domniei mele, întâiului sfetnic, lui jupan Barbul ban... ".

Din tradiție se știe că la Bistriţa a fost celebrată căsătoria lui Neagoe Basarab cu doamna Elena Despina, fiica despotului sârb Iovan Brancovici. Ajuns domn, gândul i se îndreaptă către ctitoria părintelui şi unchilor lui, dar şi locul unde petrecuse o mare parte din copilăria lui şi unde deprinsese multe din învăţături. Aceeaşi tradiţie bistriţeană a reținut faptul că Neagoe a venit la mănăstire la începutul domniei şi a fost mâhnit de urmele neşterse încă ale bombardamentului lui Mihnea cel Rău.

– Vei face această mănăstire a noastră mai frumoasă de cum a fost, i-a zis atunci tânărul domnitor unchiului său, banului Barbu. Dumneata ai destulă putere şi ai toată dezlegarea din partea domniei mele să faci cum vei crede de cuviinţă.

Se spune că atunci domnitorul a mai rămas câteva clipe pe gânduri, a privit încă o dată lăcaşul, apoi a împărtăşit lui Barbu Craiovescu ideea ce-i venise.

– Iar eu am să construiesc o altă mănăstire. O voi ridica la Argeş, în vechea capitală, şi o voi face frumoasă, cum nu mai este alta, întru pomenirea veşnică a neamului nostru.

Banul Barbu a avut atunci o tresărire de emoţie, doar el era cel ce luptase atât de mult pentru înscăunarea lui Neagoe, şi-a sărutat nepotul şi i-a dat binecuvântarea să termine cu bine ceea ce gândea.

Când să se fi petrecut aceasta, nu ştim precis. Vizitele lui Neagoe-Vodă la Bistriţa ar fi putut să fie destul de dese, pentru că el păstra nostalgia acestui liniştit loc de sub munte, în a cărui atmosferă de tihnă şi de activitate cărturărească îşi petrecuse copilăria. Prima vizită a sa, ca domn, o găsim consemnată documentar abia la 23 iulie 1514, când întărea nişte proprietăţi chiar de la Bistriţa, dar credem că a fost aici şi în cei doi ani anteriori.

Craioveştii au început refacerea mănăstirii şi câţiva ani această lucrare i-a preocupat îndeaproape, ţinându-i o bună parte din timp acolo. A fost pentru ei vremea cea mai liniştită, când nu-i munceau gândurile nici unui pericol, nici din ţară, nici de dincolo de hotarele ei. Odată încheiată lucrarea, mănăstirea a primit ca danii noi sate şi moşii, ceea ce face ca lista proprietăţilor menţionate într-un document dat de Neagoe Basarab la 10 aprilie 1520 (se pare că marele ban Barbu se stinsese din viaţă la începutul acelui an; ultimul document în care mai apare ca prim sfetnic este din 10 ianuarie, iar următorul, din 16 martie, nu-l mai menţionează) să fie destul de lungă. Iată proprietăţile consemnate în document:

> "Plăvicenii la Soaşa, cu tot hotarul şi viile şi cu zeciuiala din vinăriciul ce se cuvine şi cu viile de la Râmnic şi cu locul cât are şi Grindeni şi Vădastra şi Potelul cu Balta Albă şi jumătate din Celeiu, şi pârâul tot Tupşa şi iar Muscelul tot şi Răzlorul şi Obârşia Deşului şi Răchita şi Mălenii şi Gura Comăneştilor şi Mălurenii toţi şi Bogdăneştii de lângă Cotmeana toţi şi Milostea toată şi din Sârbeşti partea lui Dan şi jumătate din Băbeni şi jumătate din Tismana și Târsa cu tot hotarul... ".

Pe drept cuvânt, Bistriţa era socotit unul dintre cele mai bogate lăcaşuri de cult din ţară.

Interesant este faptul că nimeni au avea nici un amestec pe acele proprietăţi, "numai egumenul cu trimişii lui să se amestece în acele sate". Faţă de domnie erau obligaţi doar la bir şi oaste.

S-au stins, în 1520, banul Barbu şi, doar un an mai târziu, în 1521, nepotul lui, domnitorul Neagoe Basarab. Dar urmaşii lor au rămas suficient de puternici pentru a avea un cuvânt greu de spus în viaţa politică a ţării – din rândul lor vor face parte, mai târziu, Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu –, iar ctitoria de la Bistriţa destul de prestigioasă pentru a trezi respectul domnitorilor următori. În 1536, de exemplu, Radu Paisie judecă neînţelegerile dintre călugării de la Tismana şi cei de la Bistriţa. Cum am consemnat, Bistriţa primise jumătate din Tismana în timpul lui Neagoe Basarab. Dar şi de data aceasta are câştig de cauză (documentul este datat 18 aprilie 1536) şi primeşte, în pofida protestelor tismănenilor, "Tismana din amândouă părţile râului Tismana şi Pocruia cu tot hotarul". Dacă poziţia Bistriţei n-ar fi fost foarte bine consolidată şi dacă urmaşii Craioveştilor n-ar fi fost încă destul de puternici, domnitorul n-ar fi luat o asemenea hotărâre, de a da Bistriţei chiar hotarul în care se afla mănăstirea Tismana.

Dar să ne întoarcem pe firul timpului, între zidurile de incintă ale Bistriţei, sau, uneori, în casele băneşti de la Craiova şi să urmărim frământările boierilor Craioveşti, legendarele lor figuri, atât de puţin cunoscute, dar atât de mult implicate în istoria ţării, începând cu ultima parte a celui de al XV-lea veac.

Craioveştii erau conştienţi de forţa familiei lor, dincolo de prerogativele pe care li le dădea dregătoria de ban sau de mare ban. De aceea au luptat mereu pentru a se întări din punct de vedere economic şi tocmai de ceea ce se temea Basarab Tepeluş când dădea Bănia în mâinile lui Neagoe de la Craiova – descentralizarea puterii – n-au scăpat domnitorii următori, care au trebuit să se înfrunte adesea cu familia stăpânitoare în dreapta Oltului. Marii bani craioveni au devenit un fel de seniori locali, foarte activi atunci când domnia era slabă, mai ponderaţi când pe tronul ţării ajungea un domnitor autoritar. Niciodată însă nu se împăcau cu situaţia de a nu fi dregătorii cu cel mai mare rol, imediat după domnitor, şi când pierdeau această poziţie luptau până o recucereau. Vlad Călugărul, adversar al lor încă dinainte de urcarea pe tron, a încercat să-i ţină departe de dregătorii, dar n-a reuşit s-o facă decât patru ani.

– Numai cu forţa noastră, fără să avem, la nevoie, un loc de unde să primim ajutor, nu vom putea face faţă, a zis, la un sfat de taină pe care cei patru fraţi îl ţineau în lăcaşul lor de la Bistriţa, clarvăzătorul boier Barbu Craiovescu. Apoi, a continuat: Şi ajutoare nu ne putem face aici, în ţară. Aici, oricând vrea, domnitorul poate să-l judece pe un boier de hiclenie, să-i ia averea si să-l omoare. Trebuie să ne facem prieteni străini, care, la mare necaz, să ne poată ţine parte nu numai cu vorba, ci şi cu oaste.

– Şi cu cine am putea fi prieteni, care să poată veni împotriva duşmanilor noştri? a întrebat tânărul Radu, încă neintrat bine în dregătorii şi necunoscător al intrigilor existente la vremea aceea între familiile boiereşti, între acestea şi domnie şi chiar, foarte adesea, în însăşi familia domnitoare, între diferiţi pretendenţi la tron.

– Cu cine? Asta nu-i greu deloc să ne gândim. Beiul de Vidin e aici, la doi paşi, cât să dai cu piatra de pe moşiile noastre de la Dunăre. Nu e departe nici Serbia, pe drumul Severinului. Iar de aici, de la Bistriţa, dacă treci muntele în Valea Oltului, ajungi uşor, pe râu în sus, până la Sibiu. Acolo trebuie neapărat să avem prieteni, pentru că sibienii şi braşovenii ne pot fi şi părtaşi de negustorie, iar mai toţi domnii fugari şi cei cu pretenţii de domnie la ei îşi găsesc adăpost.

Ceilalţi trei fraţi l-au ascultat pe Barbu şi i-au dat dreptate, aşa cum făceau totdeauna când fratele lor mai mare îşi spunea o părere sau lua o hotărâre. Înţelegerea dintre ei era binecunoscută în epocă şi tocmai aceasta i-a făcut mai puternici şi mai de temut.

De atunci, în tendinţa lor tot mai accentuată de a căpăta independenţă faţă de puterea centrală, Craioveştii au căutat încheierea şi menţinerea unor legături în afara graniţelor ţării. Cu familia domnitoare a Serbiei, Brancovici, se înrudeau, iar Neagoe Basarab cimentează legătura prin căsătoria cu distinsa doamnă Elena Despina, fiica lui Iovan Brancovici. Prin această familie au intrat în legătură cu oraşele italiene, cu atmosfera Renaşterii, ceea ce explică înclinaţia lor spre artă şi cultură. Puternice au devenit şi legăturile economico-politice cu Sibiul, în 1509 existând chiar – în persoana cneazului Dumitru din Sălişte – un trimis al sibienilor "pe lângă banul Barbu al Craiovei". Aşadar, un ambasador în toată regula, la curtea banului oltean, în afară de cel ce va fi existat pe lângă domnitor, un om care stătea în permanenţă în preajma Băniei şi

banilor, spre a încheia afaceri şi a veghea la bunul lor mers. Avea dreptate Nicolae Iorga: "Nu e puţin lucru a fi un ban de Craiova!".

Cu simţul politic care-i caracteriza, boierii Craioveşti au întreţinut strânse relaţii cu turcii, ceea ce s-a dovedit a le fi fost de mare folos în disputele lor cu domnitorii. S-au angajat în importante afaceri de negoţ, spre care au atras mari demnitari ai imperiului otoman. Încrederea deosebită de care ajunseseră să se bucure în faţa Porţii a făcut să li se dea venitul vămilor de la Dunăre şi să ajungă chiar beneficiari, alături de dregători otomani, ai veniturilor unor vămi din dreapta fluviului.

Forţa economică de care dispuneau a obligat, pur şi simplu, domnia să le caute alianţa, ca o condiţie de stabilitate politică a ţării. Radu cel Mare (1495-1508) şi i-a asociat pe Craioveşti, creând pentru ei instrumentul administrativ al Marii Bănii de Craiova. Prin atragerea Craioveştilor de partea sa, domnitorul realiza echilibrul politic necesar pentru progresul general al ţării.

După domnia acestuia, de reală înflorire a Munteniei (Radu cel Mare a întreţinut bune relaţii cu regele maghiar Vladislav al II-lea, a stăpânit domeniul Geoagiului de Jos în Transilvania, a avut relaţii de alianţă cu regele Poloniei şi s-a ocupat de organizarea religioasă şi de construcţia lăcaşurilor de cult), vremurile s-au înrăutăţit. Pe fondul unei secete şi al unei epidemii de ciumă, au început lupte interne pentru tron, în timpul lui Mihnea cel Rău (1508-1510) şi Vlăduţ (1510-1512).

La început Craioveştii s-au înţeles bine cu cei doi domnitori. Înșuși Mihnea cel Rău, confirmă documentele, a dat în 1508, la începutul domniei, două hrisoave în favoarea mănăstirii Bistriţa, iar Vlad cel Tânăr, fiu al lui Vlad Călugărul, a fost înscăunat chiar de boierii olteni, cu sprijinul militar al lui Mehmet-beg. Se spune că au existat şi jurăminte reciproce de credinţă între domnitor şi boierii Craioveşti. Dar, odată urcaţi pe tronul ţării, ambii domnitori s-au simţit incomodaţi de rolul politic tot mai accentuat al marilor boieri şi au căutat să conducă ţara fără colaborarea lor. Simţiseră, firește, că ambiţia stăpânitorilor din dreapta Oltului nu se va opri la condiţia acelui moment şi că, dincolo de tendinţa de a tutela domnia, aceştia nutreau gândul de a urca pe treapta supremă, de a deveni ei, de fapt şi de drept, conducătorii ţării. Şi au încercat, amândoi, să diminueze

rolul Craioveştilor, dar încercările au fost sortite eşecului, pentru că boierii olteni s-au dovedit mai abili şi mai puternici.

Se pare că în relaţiile dintre Mihnea cel Rău şi Craioveşti au apărut la un moment dat disensiuni din cauza orientărilor diferite în politica externă. Este cunoscută atitudinea fermă a domnitorului faţă de boierii ţării, Craioveştii fiind şi ei la un pas de a suferi direct persecuţiile sale. Au aflat însă la timp de intenţiile acestuia şi n-au rămas cu mâinile în sân. Nu le era aşa felul şi nici nu i-ar fi ajutat în împlinirea ţelului propus. Au luat imediat măsuri, nu numai de apărare, ci şi de ripostă la acţiunea domnitorului. Au trecut Dunărea în frunte cu marele ban Barbu şi s-au întors cu ajutor turcesc. Dar ei fugiseră "doar cu ceva avuţie şi oameni cât putură", cum scrie cronica. Între timp, însă, drept represalii, Mihnea "în pizmă le-au ars curţile şi casele le-au răsipit; iar câţi au aflat de acel neam rămaşi, pre toţi i-au muncit cu feluri de munci. Pre unii i-au şi omorât... ". Atunci a fost momentul când asupra mănăstirii Bistriţa s-a tras cu tunul. Dar, după ce boierii Craioveşti s-au întors cu ajutor turcesc, Mihnea-Vodă a fost nevoit să treacă munţii, la Sibiu, unde şi-a găsit moartea, asasinat de un mai vechi rival la domnie. "S-au rădicat – consemnează evenimentele cronicarul Radu Popescu – o seamă de boieri cu banul Barbu Craiovescul şi cu fraţii lui şi alt neam al lui şi au pribegit în ţara turcească. Care, făcând jalbă la împăratul de răutăţile ce le făcea Mihnea Vodă l-au mazilit şi au pus în locul lui pe Vlad Vodă, fratele Radului Vodă".

Când l-au înscăunat pe acest Vlad-Vodă – cunoscut în istorie sub numele de Vlăduţ – Craioveştii se vor fi gândit că el va urma, în raporturile cu familia lor, linia imprimată de Radu cel Mare. Dar, nu s-a întâmplat aşa. Domnitorul a recunoscut, în 1511, supremaţia regelui maghiar, în detrimentul relaţiilor cu Craioveştii şi cu turcii. Faptul era de neiertat din partea Craioveştilor, mai ales că prin acest act politic Vlad încălca jurământul pe care pretindeau că li l-a prestat şi prin care se obliga a nu face "vreun rău sau vreun vicleşug" neamului lor, ei trebuind, la rându-le, cum spune Letopiseţul Cantcacuzinesc, să slujească cu dreptate domnului. Au făcut din nou apel la Mehmet-beg, care le-a venit în sprijin cu oaste. Trupe otomane şi detaşamentul boierilor olteni pornesc, în plină iarnă, spre Bucureşti. La marginea oraşului, "la Văcăreşti", are loc lupta. Învins şi luat prizonier, Vlăduţ este decapitat "subt un păr".

Prin tradiţia istorică, păstrată în cronici, se spune că şi trădarea a avut un rol în înfrângerea lui Vlăduţ. Oameni apropiaţi din tabăra lui, în frunte cu comisul Calotă, au trecut de partea Craioveştilor şi l-au ucis pe Vlad, spre a-l aduce domn pe Neagoe Craiovescu, cel ce s-a numit mai apoi Basarab. O copie a Letopiseţului Cantacuzinesc scrie că "Au fugit Pârvuleştii (Craioveştii, numiţi şi aşa, după numele marelui vornic Pârvu) peste Dunăre şi au ridicat domn pe Băsărab Vodă şi au chemat pe Mehmet-bei... într-ajutor. Şi au avut mare războiu la Bucureşti cu Vlăduţ vodă. Deci dvornicul şi alţi boiari au viclenit de către Vlăduţ Vodă şi i-au tăiat capul lui...". Dar Calotă era însurat cu Neacşa, fata lui VIad Călugărul şi soră cu Vlăduţ. Trădarea domnitorului, de către propriul său cumnat, pare a depăşi cadrul legendei, al tradiţiei, confirmându-se, indirect, documentar. Calotă fusese comis în sfatul cumnatului său. Probabil i s-a părut prea mică această dregătorie pentru gradul său de rudenie cu domnitorul, iar pretendentul Neagoe i-o fi promis mai mult. Cert este că, din 1512, îl găsim în dregătoria de mare vornic, pe care o păstrează până în 1520.

Odată cu moartea lui Vlăduţ, pe tronul ţării este instalat deci Neagoe, fiul marelui vornic Pârvu Craiovescu, dar care, după legendă, era fiul natural al Neagăi, nevasta lui Pârvu, cu Basarab cel Tânăr Ţepeluş, domnitorul ucis la Glogova.

Cu aceasta, legendara luptă a Craioveştilor pentru putere se încheie sau, mai degrabă, trece pe un alt plan. Următorii Craioveşti îşi revendicau dreptul la domnie prin descendenţa din Neagoe Basarab ori prin înrudirea cu el.

Cert este că Neagoe Basarab a ştiut să aibă o domnie relativ liniştită, la aceasta contribuind discernământul său politic, vastul orizont cultural, de adevărat cărturar al vremii sale, format sub zidirile liniştite ale ctitoriei de pe apa Bistriţei vâlcene. La el s-au raportat multă vreme domnitorii luminaţi ai ţării, încercând să-i meargă pe urme şi cel mai bine au reuşit doi dintre Craioveştii târzii, în următoarele două veacuri: Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu.

Să mai rămânem o clipă la Bistriţa, aceea a vremurilor de demult, reamintindu-ne tradiţii şi răscolind hrisoave. Se consideră că Bistriţa a fost înălţată de meşteri români. Documentele păstrează numele de Dobromir, Dumitru şi Chirtop, iar Grigore Tocilescu scria

că pe un fragment din chenarul uşii de la vechiul lăcaş se afla însemnat numele unui alt meşter, numit Mane. Vă reamintiţi, desigur, binecunoscuta legendă a meşterului care, la Argeş, îşi zideşte iubita! Apoi, ctitorul (în legendă Negru-Vodă, dar ştim că mănăstirea Argeşului a fost construită de Neagoe Basarab) îl lasă pe acoperiş, împreună cu ceilalţi nouă meşteri, pentru a nu mai zidi nicăieri un lăcaş atât de frumos. "Aripile zburătoare" pe care şi le confecţionează din "şindrili uşoare" nu-i sunt de folos şi în locul unde a căzut a izvorât o fântâniţă. O ştim şi am gustat, adesea, apa ei. Dar se prea poate ca legendarul meşter Manole să fie acel Mane de la Bistriţa. Dacă avem în vedere apropierea datelor de construcţie, nu este cu totul lipsită de temei ipoteza că Mane ar fi trecut de la Bistriţa la mănăstirea Dealul, de aici la mitropolia din Târgovişte şi, în fine, la Argeş, unde a însumat toate calităţile sale artistice, făcând posibilă legenda aşa de răspândită a meşterului sacrificat din gelozia de a nu mai face o altă mănăstire, "mult mai luminoasă şi mult mai frumoasă".

În secolul al XVI-lea Bistriţa a strălucit mai ales prin rolul său de focar de cultură. Aici s-a aprins şi a ars mereu, câteva secole, flacăra care a luminat cultura veche din Muntenia, tot aşa cum în Moldova a pâlpâit o flacără-soră, la mănăstirea Neamţului. O recentă istorie a cărţii vâlcene a adus argumente plauzibile în favoarea ideii că prima carte românească, Liturghierul, tipărit de Macarie, în 1508, a văzut lumina tiparului la Bistriţa. A existat aici o bibliotecă imensă, pe care timpul şi vitregiile au reuşit s-o micşoreze, dar nu s-o facă să dispară. În anul 1861, Alexandru Odobescu scrie că a găsit aici "un număr ca de vreo 230 de volume, din care vreo 43 manuscripte slavone, vreo 81 in folio şi 20 folio mai mic, cărţi bisericeşti slavone tipărite în străinătate (la Lvov, la Kiev, la Moscova), vreo 30 de cărţi slavone tipărite în Ţara Românească în secolul XVII, vreo 32 volume greceşti..., vreo 21 manuscripte româneşti, cele mai multe cu scriere cursivă".

Aici s-a păstrat frumoasa Psaltire scrisă la 1346, în vremea ţarului Ştefan Duşan, adusă ca dar de doamna Despina. O altă lucrare din patrimoniul de artă veche, Tetraevanghelia slavonă, tipărită în 1512, din porunca lui Neagoe Basarab şi aparţinînd acestuia, s-a păstrat tot la Bistriţa. La rândul său, banul Preda a pus pe grămăticul Dragomir să "transcrie cărți dogmatice și populare, pentru folosul și

instruirea celor de la mănăstire". Tot aici şi-a găsit loc de păstrare Evanghelia scrisă la muntele Athos şi Sintagma lui Matei Vlastares, dăruită mănăstirii tot de doamna Despina. Multe cărţi au fost distruse în timpul jafurilor, altele au avut cel puţin norocul de a nu fi dispărut definitiv. În 1845, de exemplu, filologul rus V. Grigorovici descoperea la Bistriţa Cronograful Ţării Româneşti, prima "istorie universală" de la noi, realizată pe la 1620 de Mihail Moxa. Lucrarea a fost tipărită, la 1859, în Cazan, iar manuscrisul se păstrează la Moscova.

Tot ce putuseră să procure, adesea cu mulţi bani, boierii Craioveşti, aduseseră la Bistriţa. Tot aşa au făcut şi urmaşii lor, cei iubitori de cultură, iar mai apoi, când Bistriţa devenise un cunoscut lăcaş de cult şi centru de cultură, înzestrările au venit şi din afara neamului Craioveştilor.

La Bistriţa s-au adus cărţi tipărite în străinătate, s-au copiat cărţi şi s-au scris cărţi.

Dar nu numai atât. S-au lucrat şi s-au păstrat aici şi preţioase obiecte de artă religioasă, multe din ele de rară finețe, executate de meşteri români sau străini. Clopote, un chivot de argint aurit – păstrat şi astăzi la Muzeul Naţional de Artă –, tăvi, cădelniţe, potire, odăjdii şi covoare au făcut parte din daniile ctitorilor, ale lui Neagoe Basarab şi Doamnei Despina sau ale urmaşilor lor. Un covor de velur albastru, de Genova, ţesut cu fir neted de aur şi cu fir încreţit, făcut din 17 bucăţi, purta pe el o inscripţie care spunea că în ziua de 4 august 1514 Neagoe Basarab a venit la Bistriţa (informaţia este după Grigore Tocilescu, dar se cunoaşte, atestată documentar, o vizită din 23 iulie 1514; intervalul fiind de nici două săptămâni, putem considera că domnitorul a stat mai mult în locul copilăriei lui).

Influenţa Craioveştilor crescând, s-a extins, în mod firesc, şi aria vederilor şi preocupărilor lor. Documentele îi consemnează cu danii la mănăstirile de la Tismana, de la Strehaia ori de la Snagov; ultima este şi locul unde a fost înmormântat unul dintre fraţii Craioveşti, vornicul Pârvu.

Casele de la Craiova, băile de la Târgovişte (menţionate într-un document dat de Matei Basarab la 20 aprilie 1642), descoperirea unor resturi ale palatului de la Strehaia, din vremea Craioveştilor, evidenţiază şi preocupările pentru construcţiile laice. Acestea, adăugându-se celor enumerate mai devreme, duc la concluzia că

epoca de supremaţie politică a Craioveştilor, înaintea şi în timpul domniei nepotului lor, Neagoe Basarab, nu poate fi comparată, în evul mediu, decât cu epoca lui Constantin Brâncoveanu, când, sub raport cultural, Țara Românească se înscrie ca având un important rol în contextul general european.

Prin poziţia ei faţă de puterea centrală, prin permanentele tendinţe de autonomie extinse asupra unei întregi provincii, prin implicaţiile asupra vieţii politice, economice şi culturale a unei îndelungate perioade, prin legăturile externe independente de cele ale domnitorului, familia Craioveştilor poate fi asemănată, păstrând cuvenitele proporţii, cu marile familii din Europa Apuseană a evului mediu.

Bistriţa încă mai aşteaptă să-i treacă pragul istorici şi scriitori care să scoată la lumină, în toată măreţia ei, o legendară şi glorioasă epocă.

Arnota, locul odihnitoarelor limpezimi

...Demult, în anii de început ai celui de-al şaptesprezecelea veac, când încă nu se uscaseră lacrimile vărsate la vestea morţii marelui voievod Mihai, o altă mare şi bogată familie de boieri olteni domina viaţa provinciei din dreapta Oltului. Era familia boierilor din Brâncoveni, coborâtoare din vechii Craioveşti. Averile se adunaseră treptat, uneori se împărţeau, alteori creşteau prin moşteniri şi căsătorii, iar unii dintre reprezentanţii familiei se bucurau şi de încredinţarea unor dregătorii domneşti. Unul dintre dregători a fost şi Danciu, mare vornic încă înainte de domnia lui Mihai Viteazul, ucis în Transilvania, pe la 1595. Acesta a avut un fiu, pe Matei, despre care Nicolae Iorga ne spune că a fost "Agă până la suirea sa în Scaun, luptător al lui Mihai Viteazul în tinereţele pe care le lăsase departe în urmă-i". Turcii îi călcau adesea moşiile sale întinse până la Dunăre şi el mare pizmă prinsese pe necredincioşi, dar şi aceştia îl pizmuiau pe el, pentru averile pe care le avea şi pentru pârile pe care neprieteni i le făcuseră în faţa Înaltei Porţi. Îl mai pizmuiau pentru faptele sale de arme, pentru că de tânăr se dovedise priceput în arta militară şi neînfricat în faţa duşmanului.

Odată, când boierii râvnitori la scaunul domnesc se temeau că Matei, fiul marelui vornic Danciu, ar putea fi un pretendent greu de învins, aceştia au adus mărturii mincinoase marelui sultan, învinuindu-l de ceea ce nu făptuise şi cerând pieirea lui. Turcii atât au aşteptat, au trecut Dunărea şi au pornit pe Olt în sus, spre Brâncoveni, dar tânărul boier a prins de veste şi, cu o ceată de arnăuţi, a fugit pe malul râului, către munte. Turcii s-au ţinut după ei şi erau gata-gata să-i ajungă, dar arnăuţii cunoşteau bine locurile şi apucau tot pe drumuri ascunse şi greu de străbătut. Tocmai la intrarea

în cheile Bistriţei, când credeau că au scăpat şi că urmăritorii le-au pierdut urma, de după deal a apărut o ceată de călăreţi musulmani, ajunsă aici cine ştie pe ce drumuri.

– Încotro o luăm? întrebă unul dintre arnăuţi, în timp ce se aruncaseră pe cai cu iuţeala fulgerului.

– În sus, pe munte, porunci Matei. Dacă intrăm în cheile Bistriţei suntem pierduţi, n-avem pe unde mai fugi, dar sus ne putem risipi şi ascunde.

Porniră pieptiş pe povârnişul muntelui, trecând cu greu printre tufişurile dese. Caii îşi purtau anevoie povara, copitele sângerau printre pietrele colţuroase, dar parcă simţeau şi ei primejdia care venea din urmă şi se opinteau, din răsputeri, pe abrupturi.

Au ajuns curând într-un luminiş, un fel de căuş al muntelui, unde, datorită smârcurilor de apă, crescuse o răchitărie întinsă, deasă ca peria. Acolo îl sfătuiră arnăuţii pe tânărul Matei să se ascundă, iar ei rămaseră să ţină piept turcilor ce se apropiau.

Aceştia năvăliră din ce în ce mai mulţi şi îi înconjurară. Pesemne nu-l cunoşteau pe Matei, nu ştiau cum arată, pentru că după ce îi strânseră pe arnăuţi ca într-o chingă, ţinând întinse spre ei puştile şi iataganele, porunciră să iasă în faţă stăpânul de la Brâncoveni.

Câteva clipe nu se produse nici o mişcare. Şi o tabără şi cealaltă stăteau cu mâinile încordate pe arme, gata să atace ori să se apere. Atunci, unul dintre arnăuţi trase uşor de frâul calului şi acesta se mişcă doi paşi.

– Eu sunt stăpânul de la Brâncoveni, spuneţi-mi ce doriţi, le zise, privndu-i sfidător.

– Ce dorim ne vom lua singuri, răspunse, la rându-i, cel ce părea să fie mai marele turcilor, care se apropie de arnăut şi slobozi pistolul în pieptu-i.

Românul căzu secerat din şaua calului, răcnind o înjurătură turcească învăţată în lupte, dar musulmanii nu-l mai băgară în seamă. În aceeaşi clipă, ceilalţi arnăuţi se năpustiră asupra turcilor. Matei ieşi şi el din ascunzătoare şi se încinse o luptă dârză, pe viaţă şi pe moarte. Mai bine de un ceas dură încăierarea, câţiva arnăuţi zăceau apoi nemişcaţi pe câmpul de luptă, dar dintre turci nu mai era în viaţă nici unul.

Cei ce scăpaseră, împreună cu Matei, se aşezară obosiţi pe pajiştea însângerată. Apoi adunară trupurile tovarăşilor lor de arme, săpară gropi unde găsiră pământ mai moale şi îi înmormântară cu cinstea cuvenită.

– Sărmane Mihai, ţi-ai dat viaţa în locul meu, zise Matei, aruncând un pumn de ţărână peste trupul celui ce spusese că el este stăpânul de la Brâncoveni, deşi cunoştea bine judecata turcilor.

Rămase câtva timp tăcut, în faţa binefăcătorului său acum dus din această lume, iar ceilalţi păstrară şi ei un moment de linişte.

– Aici, zise în cele din urmă Matei, voi înălţa un lăcaş pentru sufletele arnăuţilor care au pierit astăzi. Îl voi numi Arnota.

Când Matei a ajuns domn, nu şi-a uitat făgăduiala. Chiar din primul an de domnie a pus să fie înălţat aşezământul Arnotei, care a devenit una dintre cele mai îndrăgite ctitorii ale sale şi unde, prin voia împrejurărilor, au ajuns să se odihnească rămăşiţele sale pământeşti.

*

Cât adevăr poate fi în legenda aceasta e greu de stabilit. Vreun document care să ateste înfruntarea dintre viitorul domn Matei Basarab şi turci nu ni s-a păstrat şi nici altele, despre începuturile construcţiei. Un document de la 1636 menţionează deja mănăstirea ca terminată.

Şi alte variante ale legendei mai sunt cunoscute de localnici. După unele, Matei a luat drumul pribegiei, singur, s-a ascuns mai întâi la schitul Iezerul şi la Cozia, iar mai apoi şi-a găsit loc tăinuit în munţii unde se află acum Arnota. După altele a fost însoţit numai de arnăutul care s-a jertfit dându-se drept stăpânul lui, fără să mai fi avut loc nici o luptă.

Oricare ar fi adevărul, Arnota rămâne un lăcaş de legendă, unde domnitorul se retrăgea în momentele sale de linişte pentru odihnă şi meditaţie, aici fiind locul unde s-au născut cele mai multe dintre ideile după care şi-a condus ţara, astfel încât atât contemporanii cât şi urmaşii l-au simpatizat şi l-au respectat, indiferent dacă au fost din neamul lui ori străini.

Cronicarul Constantin Căpitanu scrie:

> "S-a nevoit de a dres ţara foarte bine, care şi după orânduiala lor, boierii, ţăranii, slujitorii cât şi tuturor le era bine în zilele lui, că iubea ţara pre domn şi domnul pre ţară".

Cuvinte de laudă are pentru voievodul muntean şi Miron Costin, care notează:

> "...despre toate căpeteniile Ţării Munteneşti era Matei aga şi de atunce au căzut domn fericit Ţării Munteneşti".

Că ţara l-a iubit pe domn trebuie să fi fost o realitate care n-a fost uitată de popor, pentru că Radu Popescu, după ce scrie în termeni elogioşi despre cârmuirea lui Matei Basarab, menţionează că toate sunt "precum am auzit pe bătrânii noştri mărturisind de aceasta". Despre vocaţia de ctitor a lui Matei Basarab au cuvinte de laudă numeroşi călători străini care au trecut prin ţara noastră: Petre Bogdan Backsic, Paul de Alep, Schultzer şi alţii. Cel mai frumos îl va caracteriza însă, după câteva secole, Nicolae Iorga, scriind:

> "Coborâtor al domnilor de demult, coborâtor român al Domnilor români, viteaz din sângele vitejilor, el avea scopurile sale scrise pe steagul pe care-l desfăşurase, chemând ţara în jurul lui; el voia să aducă înapoi trecutul, trecut de bogăţie, de cinste, de putere, de mândrie şi de învăţătură".

La Arnota, domnitorul s-a pogorât în pământ, sub lespedea rece, alături de tatăl său, Danciu Vornicul; dar tot acolo, într-o frescă pictată de Stroe Târgovişteanul, el mai trăieşte încă, alături de distinsa Elina Doamna, împreună cu care ţine în mână edificiul, şi de alţi membri ai familiei voievodale, începând cu rude mai îndepărtate, cum era jupâniţa Calea, sora bunicului domnitorului, continuând cu alţi strămoşi, jupân Datcu şi jupân Preda vel-spătar, apoi cu părinţii voievodului – jupâniţa Stanca şi jupân Danciu vornicul.

Din vremea lui datează, de asemenea, numeroase construcţii. A refăcut, în 1645, cetatea Târgovişte, reparându-i zidurile, precum şi curţile domneşti din acelaşi oraş, din Bucureşti şi din Câmpulung. A zidit case domneşti la moşia părintească de la Brâncoveni – care după aproape o sută de ani era considerată, alături de hanul Hurez din Craiova, una dintre cele mai reprezentative construcţii din

Oltenia –, la Caracal şi în alte părţi. Interesant este faptul că domnitorul a încurajat "încercările meşterilor săi, în mare parte autohtoni, doritori să găsească noi forme de exprimare artistică". Aceşti meşteri-constructori făceau "una din punţile de aur pe care bătrânul înnoitor de ţară o întindea urmaşului său de geniu, ocrotitor de artă şi ctitor de aleasă spiritualitate românească: eruditul Constantin Brâncoveanu".

Dar, dintre acestea toate, una singură l-a aşteptat mereu, pentru odihna eternă: Arnota.

Domnitorul s-a stins din viaţă în cetatea de scaun a Târgovişteі, în primăvara anului 1654. După o domnie glorioasă şi fericită, părăsea lumea singur şi trist. Cu un an mai devreme condusese pe ultimul drum pe doamna Elina, distinsa şi credincioasa lui soţie. Copii în viaţă n-avea. Unicul fiu murise mai demult. Nici măcar urmaşi adoptivi sau rude mai apropiate, care să-i continuie domnia. Un nepot al doamnei, pe care-l înfiase, a murit cu doi ani înaintea lui. N-a avut mai mult noroc nici cu fiicele verişoarei sale, Maria Buicescu.

Boierii ţării l-au înmormântat cu respect,"într-un coşciug regesc, alături de groapa răposatei doamne şi a fiului lor", la Târgovişte, unde, cum scrie Paul de Alep, "în jur erau toate boieroaicele, care plângeau şi se boceau".

Dar, poate că Arnota îşi aştepta ctitorul. Poate era hărăzit ca oasele lui să se odihnească acolo unde se aflau şi cele ale arnăutului pierit în locu-i.

În cronica Arnotei stă scris :

> "L-au îngropat în tinda ctitoriei domneşti, iar apoi, fiind multe răutăţi şi robie în ţară de limbă străină, i-au scos oasele afară. În vremea lui Constantin-Vodă, fiind oasele tot dezgropate, le-au trimis cu cinste tocmai la Arnota".

Cel ce a săvârşit piosul gest faţă de memoria lui Matei Basarab este nepotul său, vornicul Preda Brâncoveanu. El s-a îngrijit de reînmormântarea la Arnota.

Pe placa de marmură au fost dăltuite de un meşter pietrar stema ţării şi un epitaf pe potriva vieţii celui căruia îi este dedicat:

> "Aici zace Matei Basarab, stăpân şi domn al Ţării Româneşti, bărbat înţelept, îndurător şi milostiv, întemeietor şi înnoitor a multe ctitorii; niciodată biruit, ci biruitor şi a multe învingeri învingător preaslăvit, duşmanilor înfricoşat, prietenilor de folos, îmbogăţitor al ţerii sale, cel ce cu multă bogăţie şi întru toate îndestulat, în lină pace a domnit douăzeci şi trei de ani; a adormit la cinstite bătrâneţe, în anul 1654".

…În limpezimea de cristal a cerului Arnotei, Matei Basarab se odihneşte sub o piatră de marmură. Ca atâţia şi atâţia voievozi români pe care timpul i-a trecut din viaţă în hrisoave, dar care n-au murit şi nu vor muri niciodată.

Puterea dragostei
sau povestea domniţei Anca

Jupâneasa Catinca mai aruncă un lemn în sobă, deşi în încăpere s-a făcut peste măsură de cald. Îşi ridică ochii către patul unde domniţa Anca a aţipit, apoi jăruieşte vatra şi închide uşor uşiţa de metal. Nu e încă vremea focului, abia a trecut Sântă-Măria Mică, dar de o săptămână frigurile o bântuie pe domniţa Anca fără încetare, din ce în ce mai rău, cu toate leacurile pe care le-a încercat. Jupâneasa ştie că strădaniile ei sunt zadarnice, năpraznica veste a doborât-o dintr-o dată pe domniţă şi leacul nu mai are de unde să-i vină. Ea nu trăia decât pentru Radu, care acum...

Iese încet, să nu o trezească, trece prin iatac spre tinda casei construită de tatăl lui Radu, marele vornic Socol, în vremea preabunului Vodă Pătraşcu şi priveşte pe uliţa prăfuită a Râmnicului. Un car cu struguri vine din vale, dinspre apa Olăneştilor şi femeia care merge în urmă-i alege două vâsle, îndreptându-se către jupâneasa Catinca.

– Sărut mâna, coană Catinca! Le-am tăiat pentru domniţă, poate poftește la un strugure. Ce mai face?

– Ce să facă, zace. Ziua şi noaptea, zace mereu.

– Şi Doamna? Vine?

– Cine ştie! De două zile mă tot uit pe uliţa asta şi degeaba. I s-or fi închis drumurile, că o caută şi turcii şi Alixandru Vodă.

Jupâneasa Catinca se mai uită o clipă după femeia care se îndepărta, grăbind să ajungă carul, şi intră în curte.

O legendă vâlceană spune că după uciderea soţului ei, Radu Stolnic, fiul lui Socol, domniţa Anca, fiica doamnei Chiajna, aflată la Râmnic, de inimă rea, a căzut la pat. Domnitorul Petru cel Tânăr

(21 septembrie 1559 - 8 iunie 1568), fratele ei, fiu al lui Mircea Ciobanul şi al doamnei Chiajna, fusese mazilit de turci în vară, după ce dusese personal tributul.

Noul domn Alexandru al II-lea, nepot al lui Mihnea cel Rău, după ce fusese "în pribegie în ţara arăpească 20 de ani şi în Halep 14 ani ca într-o închisoare", cum însuşi mărturiseşte pe inscripţia unei fântâni ridicată la 1571, intrase triumfător în Bucureşti, iar doi ceauşi turci veniseră în ţară pentru a o ridica pe doamna Chiajna şi a o duce la Constantinopol, unde se afla şi fiul ei, fostul domn. Curând se descoperă un complot pus la cale de Chiajna, dar grupând mulţi dintre foştii aderenţi ai lui Pătraşcu cel Bun.

La 1 septembrie 1568 sunt executaţi mai mulţi boieri, între care şi Radu stolnic, soţul domniţei Anca, ginerele niciodată acceptat de Chiajna. Cronicarul Radu Popescu spune că Radu Socol a fost ucis de "Alexandru Vodă, cumnatul său". După istoriografia pe care o avem la îndemână astăzi nu poate fi aşa, deoarece nici una dintre fetele Chiajnei n-a fost măritată cu Alexandru, iar Radu Socol n-a avut nici o soră. Soţia lui Alexandru al II-lea a fost greco-italiancă din Pera, Ecaterina Salvaresso, cu care a avut trei copii: viitorul domn Mihnea Turcitul şi două fete. Eroarea se datorează, credem, confuziei care s-a făcut în istoriografia veche între Petru cel Tânăr şi Petru Şchiopul, problemă clarificată la începutul secolului trecut.

Alexandru al II-lea (sau Alexandru Mircea) este frate cu Petru Şchiopu, nu cu Petru cel Tânăr şi nu erau fiii lui Mircea Ciobanul, ci ai unui alt Mircea, fiu al lui Mihnea al III-lea, cel înfrânt de boierii Craioveşti, cu sprijin turcesc, în februarie 1510, la Cotmeana. Aşadar, Chiajna nu era rudă directă cu noul domn, dimpotrivă, acesta o prigonea în vara anului 1568.

Tradiţia spune că înainte de a fi prinsă şi dusă la poartă, Chiajna a întâlnit-o la Râmnic pe domniţa Anca. Aceasta, obosită de necazuri şi slăbită de boală, voia să-i ceară iertare pentru căsătoria împotriva voinţei ei.

– Te simţi mai bine, domniţă? întreabă jupâneasa Catinca, văzând că bolnava se trezise şi privea pâlpâirea flăcărilor din sobă.

– Binele meu s-a dus, jupânească Catinco. S-a dus pe drum fără întoarcere. Tot ce pot face e să mă duc eu după el, poate mă aşteaptă acolo...

– O să se întâmple cum ţi-e scris, domniţă, nu putem hotărî noi asta. Dar acum, încearcă să te faci bine! Ia şi mănâncă un strugure, mi l-a dat acum o femeie să ţi-l aduc.

Domniţa Anca îşi răsuci trupul slăbit şi rupse câteva boabe de pe chiorchinele atârnat de vâslă. Gustul lor parcă o învioră o clipă, ca o aducere aminte plăcută, apoi scuipă în palmă cojile şi refuză să mai ia alte boabe.

– Ai fost şi te-ai uitat pe uliţă?

– Am fost domniţă, de mai multe ori am fost. Dar nimic nu se vede.

– Nu mai vrea să audă de mine, asta-i. Dar credeam că măcar acum, când bărbatul mi s-a prăpădit şi când a aflat că mie mi-s zilele numărate, s-o îndura să vină să-i cer iertare. Eu nu pot merge şi nici n-am unde, dacă din Bucureşti a fugit ...

– Eu zic să n-o năpăstuim cu vorbe grele, că poate nu-i e liberă calea. Or fi prins-o ceauşii turci, şi-or fi dus-o în ţara păgână.

– N-o ajung pe ea vorbele grele, jupânească, iar, dacă vrea, nici turcii n-o pot prinde. Are destule ascunzători în ţara asta şi e mai aprigă ca un bărbat. Altfel, cum crezi că ar fi domnit zece ani, când frati-meu era un copil. El nici acum nu-i prea copt la minte, abia are douăzeci şi unu de ani. Iar necazuri, ştii bine, a avut destule. Dar acum n-o să fugă din calea turcilor, pentru că Petru e poprit de marele sultan. La mine nu mai are timp să se gândească.

La moartea lui Mircea Ciobanul (21 septembrie 1559), fiul său Petru nu avea decât doisprezece ani. Doamna Chiajna, cunoscută ca o femeie aprigă, avidă de putere, cu o extraordinară voinţă - semăna, poate cu vreunul din energicii ei strămoşi, ca fiică a lui Petru Rareş şi a Elenei Brancovici, fata despotului sârb Iovan Brancovici, o femeie despre care se spune că era foarte energică - reuşeşte însă să-l înscăuneze, luând, de fapt, asupră-şi conducerea ţării.

Dar vremurile erau tulburi. La numai câteva săptămâni boierii refugiaţi în Transilvania au venit cu oaste şi au învins cetele Chiajnei, la Romăneşti, în octombrie 1559. Tânărul vodă şi mama sa fug la Giurgiu, se întorc cu ajutor turcesc şi restabilesc situaţia, în urma bătăliei de la Şerpăteşti, din aceeaşi lună. Curând însă apar alţi pretendenţi, de data aceasta şi mai de temut, pentru că veneau dinspre puternica Oltenie şi se aflau printre ei fostul mare spătar

Stanciul al lui Banga, Matei ban de Caracal, nepot de soră al lui Neagoe Basarab, Radul logofătul şi alţii.

Lupta se dă la Boian şi Petru vodă, având şi "mulţi turci cu el" (cum scrie cronica) învinge. De fapt, era victoria "Mirceoaiei", care înfrânge şi o altă răzvrătire, în 1566. Reuşise să câştige de partea sa mulţi dregători otomani, fireşte cu daruri scumpe, pe unele dintre favoritele din haremul sultanului şi chiar pe mama acestuia. Ţara era însă stoarsă. "Adus-au Petru Vodă cu mumă-sa la bir cinci aspri" scrie Letopiseţul Cantacuzinesc. Dar, în toamna anului 1568, atotputernicul sultan de la Constantinopol primise, se pare, alte pungi cu galbeni, mai pline, din partea altcuiva.

Afară s-a întunecat deja şi jupâneasa Catinca a aprins un opaiţ care pâlpâie timid, aruncând în încăpere umbre mişcătoare. Tânăra bolnavă le priveşte indiferentă, ca pe nişte contururi de stafii. S-a trezit, apoi a aţipit din nou, vegheată de jupâneasa Catinca, sora mai mică a socrului său, rămasă văduvă demult, când i-a fost prădat şi ucis bărbatul pe drumul de negoţ al Braşovului. Deodată, în liniştea nopţii se desluşesc zgomote furişate, tot mai aproape, până sub fereastra casei. Sunt câţiva călăreţi veniţi în trap, se aud săriturile din şa şi zornăitul lanţurilor, în timp ce slugile au potolit larma câinilor treziţi din culcuşuri. Abia apucă să deschidă jupâneasa Catinca uşa, că în pragul ei apăru cu paşi grei doamna Chiajna, îmbrăcată bărbăteşte, cu hainele pline de praf, ţinând strâns o nuia în mâna dreaptă. O clipă privirea i se opri pe patul unde-i zăcea fiica, apoi se uită de jur-împrejur prin cameră, parcă spre a se încredinţa că nu mai e nimeni acolo şi n-o pândeşte nici un pericol. Anca s-a ridicat pe pernă, adunându-şi puterile şi urmărind fiecare gest al mamei. Ochii îi sunt încercănaţi, se cunoaşte asta şi în slaba lumină a opaiţului, iar faţa îi e obosită. Parcă a şi îmbătrânit puţin, iar trăsăturile i-au devenit şi mai aspre.

– O să rămânem aici peste noapte, i se adresă ea jupânesei Catinca, fără s-o privească. Porunceşte să dea ovăz şi nutreţ la cai, într-un grajd, pune să mănânce celor patru oşteni pe care-i am cu mine şi pregăteşte-le adăpost. Să-mi găsească şi mie o odaie, dar fără foc, aici văd că vă topiţi de căldură.

– Domniţa Anca a cerut foc, stăpână, că o chinuie rău frigurile...

– Domniţa Anca a fost întotdeauna friguroasă. Friguroasă şi neajutorată. Parcă n-ar avea în ea nici un os de Muşatin. Dar a semănat şi cu alţii, Dumnezeu să-i ierte!

– Mamă, eu te-am rugat să vii să mă vezi, nu să-mi spui cu cine semăn, zise Anca, cu un curaj pe care nu-l avusese niciodată în faţa Chiajnei. Curând n-o să mai semăn cu nimeni, aşa că...

– Şi de când eşti bolnavă ?

– Cam de o săptămână a căzut la pat, răspunse, în locul ei, jupâneasa Catinca.

– Jupânească, fii bună şi fă ce ţi-am poruncit. Vin de la drum şi trebuie să mă odihnesc, pentru că mă aşteaptă alte zile de oboseală, zise fosta Doamnă, aşezându-se pe un jilţ.

Jupâneasa Catinca ieşi din încăpere şi cele două, mamă şi fiică, rămaseră singure. Câteva clipe liniştea deveni stăpâna absolută. Parcă era totul încremenit şi numai pâlpâirea opaiţului era semnul că viaţa exista, totuşi, în odaia mare, cu miros de ierburi de leac fierte.

– Când te-am născut, am crezut că vei fi o domniţă care să-mi cadă ajutor la nevoie. Erai cea mai frumoasă dintre fete şi te putea cere oricând de nevastă un voievod sau un principe din ţările vecine. Ce bine ne-ar fi prins acum o mână de sprijin!

– Eu am ascultat de glasul inimii mele, mamă. L-am iubit pe Radu şi n-are rost să mai huleşti acum, când el nici nu mai este printre cei vii.

– Dacă n-ar fi murit, poate făceam până la urmă un păcat cu mâna mea.

– De ce, mamă? Era un om bun Radu, zise, înfiorându-se într-un tremur uşor, Anca.

– Era din neamul duşmanului nostru. Asta trebuie să ştii. Dar asta ştiai, tu, Anco, dinainte de a te mărita împotriva voinţei mele. Ai ştiut şi n-ai ascultat. De aceea nu te-am iertat şi n-o să te iert niciodată. De ani de zile tu nu trăieşti cu ai tăi, cum s-ar fi cuvenit, ci cu duşmanii alor tăi.

Radu Socol era fiul marelui vornic Socol din timpul lui Pătraşcu cel Bun. Se bănuieşte că marele vornic a otrăvit pe Vodă Pătraşcu, la Râmnic, cu gândul de a lua domnia. Când a aflat că Mircea Ciobanul a fost înscăunat, a fugit în Transilvania cu o avere de patru sute de mii de ducaţi din visteria ţării şi cu fiul său. În

1558 se afla la Istanbul, împreună cu Radu Ilie (fost domnitor, noiembrie 1552 - mai 1553), uneltind împotriva domnitorului. Complotul n-a reuşit, cei doi au fost arestaţi şi trimişi în exil în insula Rhodos, unde n-au mai ajuns. Au murit pe drum înnecaţi, eveniment de care se pare că Mircea Ciobanul şi doamna Chiajna nu erau străini. Anca, cea de-a treia fiică a Chiajnei, s-a măritat apoi cu fiul marelui vornic Socol, stolnicul Radu, căsătorie despre care tradiţia spune că s-a făcut fără voia mamei.

– Mamă, mai bine spune-mi ce face Petru, ai mai primit vreo veste de la el? încercă Anca să abată discuţia cu maică-sa, gândindu-se că, dacă îi trece necazul începutului, pe urmă se va mai îmbuna..

– Petru nu face bine. E la cheremul sultanului şi se pare că am avut pâră grea la Înalta Poartă. Fire-i-ar înălţimea a dracului! Pungile cu galbeni, asta e toată legea muieraticilor ăia care se închină lui Alah.

Chiajna pierduse ceva din trufia ei de altădată, când nimeni nu-i putea sta în cale – ”Ce vreau eu, aia vrea şi Dumnezeu, nimeni nu mă poate opri!”, o auzise Anca odată aproape strigând iar în locul firii ei de stăpână peste toţi şi peste toate era acum parcă încuibată teama, o frică ce i se putea desluşi în privirile care umblau mereu dintr-un loc în altul, nesigure, şi în mişcările mai puţin stăpânite decât altădată. Jupâneasa Catinca intră în odaie, deschizând uşa cu încetul, ca într-o casă străină, deşi ea era, după moartea lui Radu, singura stăpână a caselor ridicate cândva de fratele ei, vornicul Socol. O anunţă pe doamna Chiajna că i-a pregătit odaia şi că e gata şi apa ca să se îmbăieze după drum.

– Dar să mă iertaţi, doamnă, că poate urechile au început să mă lase. Mi-aţi spus să pregătesc de dormit pentru patru oşteni, dar afară sunt numai doi.

– Încă doi vor veni în urmă, cu căruţa. Nu puteam merge cu ei, pentru că drumurile sunt nesigure, iar eu trebuie să fiu găsită numai când va fi vremea.

Jupâneasa făcu semn că a înţeles şi ieşi. Ieşi, după ea, şi Chiajna, fără nici un cuvânt. Anca rămase din nou singură, cu gândurile ei, şi se lăsă, grea, pe pernă. Simţea că trupul n-o ajută, că mâinile şi picioarele i se mişcă mai greu decât altădată şi că ar fi tot

bolit acolo, în pat. Gândurile i se duceau uneori departe, departe şi i se părea că ea nici nu mai există în odaia aceea, că e un fulg care pluteşte uşor peste nişte poieni înverzite, într-un amurg de vară, când lumina nu te mai ajută să desluşeşti clar lucrurile, dar nici întunericul nu s-a lăsat de tot. Se gândea la Radu, cu ochii închişi, şi i se părea că el e alături, că stă pe pat lângă ea şi aşteaptă să o mângâie şi să-i spună că trebuie să se însănătoşească degrabă. Aşa fusese şi atunci, în anul când se luaseră. Ea răcise rău, o durea pieptul şi avea fierbinţeli, iar el îi făcea singur ceaiuri şi prişniţe cu buruieni fierte şi cu o piele de iepure înmuiată în ţuică. Acum trăia cu el în gând, în clipele acelea de somnolenţă şi parcă-i părea rău să se trezească. Cât stătuse maică-sa acolo, încercase să pară mai zdravănă, dar acele minute o obosiseră. Şi lumina opaiţului..., umbrele acelea...

Parcă o teamă i se cuibărise în suflet şi îi era urât să rămână singură în încăpere. Aţipi din nou, sau poate doar i se păru că aţipeşte, în orice caz auzi ca prin vis roţile unei căruţe intrând în curte, glasuri de oameni, iar când Chiajna reveni în odaie, Anca nu îşi dădu seama cam de cât timp lipsise aceasta.

Se îmbrăcase într-o rochie mai veche, dintr-o ţesătură adusă de la Liov de un sol, cum avuseseră cândva şi Anca şi soră-sa, Marina. Era un fel de catifea verde. Moale şi călduroasă. Anca parcă se simţi ea însăşi îmbrăcată în rochia aceea care-i plăcuse cel mai mult şi o clipă uită de toate necazurile de acum, redevenind, în suflet, fata de vreo şaisprezece-şaptesprezece ani. Un zâmbet îi învioră colţul gurii şi Chiajna, văzând-o, crezu că boala a început să cedeze.

– Să ştii că nimic nu e pe lumea asta mai puternic şi mai răbdător decât omul, îi zise. Trec peste el fel şi fel de necazuri, dar toate curg şi parcă nici nu-l ating. O să uiţi şi tu, curând, şi viaţa ta o să înflorească iarăşi.

– Toate curg şi nu-l ating dacă e nesimţitor, mamă. Dar dacă apucă să-i rănească în adânc inima, atunci rana nu se mai închide niciodată.

– Prostii. Tu totdeauna ai spus şi ai făcut prostii când a fost vorba de viaţa ta. Te-ai măritat fără voie şi iată ce s-a ales. N-avem acum încotro să deschidem gura după ajutor.

– N-am făcut nimic rău mamă, de ce nu înţelegi asta? Am iubit un om şi m-am măritat cu el, atâta tot. Iar acum, dacă a murit el, o să mor şi eu şi gata.

– Iar spui prostii. Lui i-a fost scris să moară, ţie poate ţi-e scris să trăieşti.

– Dar el n-a murit, el a fost omorât. Nu e tot aia.

– Un mort rămâne un mort. Ori avem ori n-avem timp să-l jelim. Eu nici pe tata n-am avut vreme să-l plâng, că a murit la puţin după nunta mea. De ceilalţi nici nu mai vorbesc, aproape nici unul n-a murit de moarte bună, mai zise Chiajna şi chipul devenise din nou de piatră, aşa cum Anca îl ştia prea bine.

> Tatăl Chiajnei, domnitorul moldovean Petru Rareş, a murit la 3 septembrie 1546, după o boală grea, şi a fost petrecut de moldoveni „cu multă jale şi plângere ca după un părinte". În acelaşi an, în primăvară, Chiajna se măritase cu Mircea Ciobanul. Apriga ei mamă, Elena Rareş Brancovici, a vegheat, uneori chiar amestecându-se şi în treburi, domniile fiilor ei Iliaş (1546-1551) şi Ştefan (1551-1552). A fost ucisă în 1552 din ordinul lui Alexandru Lăpuşneanul, ceea ce n-o împiedica pe cealaltă fiică a sa, Ruxandra, să devină, în anul următor, soţia Lăpuşneanului. Soartă crudă au îndurat şi cei trei fraţi buni ai Chiajnei (a mai avut şi fraţi vitregi): Iliaş a murit, se pare, otrăvit, la Alep, în Siria, după ce trecuse la mahomedanism, Ştefan a fost ucis la Tutova, pe Prut, de proprii dregători, iar Constantin a murit tânăr, la Constantinopol.

– Ce crezi că s-ar fi ales de mine, dacă m-aş fi îmbolnăvit după moartea fiecăruia dintre ei? mai întrebă Chiajna, ca o dojană aruncată tinerei bolnave, dar pe aceasta vorbele n-o atinseră.

Îşi privea din nou mama ca în urmă cu ani, cu un fel de indiferenţă care voia să înlocuiască ura. Ar fi vrut, uneori, să o urască, dar nu ştia ce fire ale sufletului trebuie trase pentru a da la iveală un asemena sentiment. Ea nu urâse niciodată pe nimeni, cu atât mai mult nu-şi putea urî mama, chiar dacă aceasta se purta adesea cu copiii ei mai rău decât cu străinii.

– Şi acum? Ce ai de gând să faci? o întrebă.

– Trebuie musai să ajung la Istanbul singură, fără ceauşii pe care i-a trimis după mine sultanul. Acum el e otrăvit rău de pâra care ne-a fost adusă. Dacă ajung acolo între săbiile ceauşilor, nu voi avea răgazul să vorbesc cu nimeni dintre prietenii noştri. Atunci va fi în pericol şi viaţa mea şi a fratelui tău, Petru.

– Şi ceauşii, unde sunt?

– Acum trei zile am primit vestea că se aflau la Bucureşti. Cred că mă caută acolo, apoi se vor îndrepta către moşiile noastre. Nu le va trece prin gând să pornească încoace, pentru că eu am plecat pe ascuns, noaptea, şi nici n-am apucat-o pe drumul Vâlcii, ci pe acela al Buzăului. Am mers mult pe el şi abia târziu am cotit spre Târgovişte, ca să vin încoace.

– Trebuie să-ţi mulţumesc, mamă, că ai venit să mă vezi şi ai făcut drum lung, când ai atâtea necazuri, zise lăcrimând Anca, a cărei inimă se înmuiase din nou, schimbătoare ca a unui copil.

– Până aici am venit cu alte treburi, nu meritai tu atâta osteneală, zise tăios Chiajna, neîndurătoare ca întotdeauna. Nişte oameni de bine ne-au păstrat aici ceva avere, pentru zilele grele, iar acum a venit vremea să încercăm şi aceste averi, să le ducem unde am tot dus atâtea, ca să-l răscumpărăm pe fratele tău şi să răscumpărăm domnia ţării.

Anca se prăbuşi pe pernă, parcă sfârşită de orice putere. De când trimisese vorbă mamei sale, că s-a îmbolnăvit rău şi că i se par zilele numărate, a tot aşteptat-o pentru a primi iertarea de mamă la cele săvârşite împotriva voinţei ei şi pentru a merge cu sufletul curat dincolo de lumea aceasta. Când a văzut-o în prag i s-a luminat chipul şi i s-a înviorat trupul cel vlăguit, crezând că mama i-a ascultat ruga şi a găsit îndurare pentru ea.

Dar iată că nimic nu era adevărat din toate acestea. Chiajna venise doar pentru că aici se aflau banii pe care trebuie să-i ducă sultanului pentru Petru. Şi pentru ea. Sau poate nu. Vieţile nu fac atâţia bani. Şi-aşa ea şi-a risipit propria-i viaţă. Singură a mărturisit că nu şi-a iubit soţul, pe tatăl Ancăi, şi nici nu ştie dacă a iubit pe cineva. Duce banii pentru domnie. Pentru putere. Şi asta, la ce-i foloseşte? Ori, poate că plăcerea vieţii ei este să se simtă stăpână peste alţii, să-i vadă gudurându-i-se la picioare, să pedepsească şi să umilească atunci când vrea şi pe cine vrea.

– Deci n-ai venit să mă vezi şi să mă ierţi, cum ţi-am trimis vorbă?

– Ba să te văd, am venit, pentru că mi-erai în cale şi trebuia să mă odihnesc câteva ceasuri înainte de a porni iarăşi la drum. Dar să te iert, nu. Am jurat să nu-i iert niciodată pe vrăjmaşii neamului meu, iar tu ai trecut de partea lor. Nu te pot ierta!

– Nu eşti mamă! Niciodată n-ai fost mamă. N-ai fost decât fiică de domn, soţie de domn şi mamă de domn! Dar mamă de copii n-ai fost!

– Măsoară-ţi vorbele, Anco, pentru că nu sunt pe potriva ta, o fulgeră Chiajna cu privirea.

– Nu sunt pe potriva mea, dar sunt pe a dumitale. Iar acum, înainte se a muri, am să-ţi repet că n-ai fost niciodată mamă pentru copiii pe care i-ai născut. Nici pentru Petru, pe care zici că te duci acum să-l salvezi, n-ai fost mamă. El te-a interesat ca domn, ca să-ţi păstrezi prin el puterea.

– Anca, încetează !

– Nu încetez. Pe soţia lui ai izgonit-o din casă când nici nu se împliniseră trei ani de căsnicie. Ce-ţi făcuse Elena? Era o femeie tânără, învăţată şi blândă. Dar Tudoriţa ce-ţi făcuse? Era fiica lor şi nepoata ta. Abia începuse să meargă în picioare şi ştii bine că toţi o iubeau ca pe lumina ochilor.

– Şi eu o iubeam pe Tudoriţa, dar n-o mai puteam ţine în casă pe mama ei. Începuse să mă privească cu duşmănie.

– Duşmani, duşmani, duşmani! Nicăieri nu vezi decât duşmani. Şi copiii dumitale tot duşmani îţi sunt! Cel puţin eu m-am măritat cu un duşman, dacă aşa zici dumneata. Dar ceilalţi? Pe Marina ai măritat-o nevârstnică, cu un om care putea să-i fie bunic şi ai despărţit-o după trei zile. Şi Stana, şi Dobra – ce s-a ales de viaţa lor? Pe una ai trimis-o pentru totdeauna printre păgâni, iar celeilalte i-aţi ucis bărbatul în floarea tinereţii. Nici nu mai vreau să-ţi cer iertare! Dumneata ar trebui să fii iertată!

În afară de Anca, Mircea Ciobanul şi Chiajna au mai avut încă trei fete: Marina, Stana şi Dobra. Pe Marina, doamna Chiajna a căsătorit-o pe la 1566, la vârsta de 15 ani, cu fratele lui Mihail Cantacuzino, pentru a se înrudi cu puternica familie a Cantacuzinilor. Tânăra mireasă şi soţul ei, om trecut de cincizeci de ani, au pornit spre palatul de la Anhialos, dar pe drum s-au certat şi s-au despărţit. Chiajna şi-a luat fata îndărăt, cu zestre cu tot şi chiar cu o parte din lucrurile mirelui. Scandalul a ajuns până la urechile sultanului şi acesta a intervenit personal pentru ca păgubitul să-şi recapete lucrurile, probabil de valoare remarcabilă.

Celelalte fete au fost măritate una cu Stamatie, nepotul patriarhului din Constantinopol, iar alta cu Barbu din Petroşani,

probabil fiul fostului mare vornic Stănilă, executat din porunca lui Mircea Ciobanul. Petru cel Tânăr s-a însurat la 22 august 1563 cu fiica dregătorului transilvan Nicolae Cherepovici, Elena. Se pare că din pricina neînţelegerilor soacrei cu nora, căsătoria aceasta a durat mai puţin de trei ani. În mai 1566, tânăra soţie de domn renunţă la această cinste şi părăseşte definitiv Muntenia, luând cu ea şi pe Tudoriţa, fetiţa născută între timp.

Chiajna se ridică brusc de pe jilţul pe care stătuse şi se îndreptă spre uşă. Se opri la jumătatea drumului şi cu ochii scăpărând de furie, îi strigă Ancăi :

– Blestemată să fii toate zilele câte le vei mai avea de trăit! Şi nici după moarte, să n-ai mormânt şi să nu-ţi afle sufletul liniştea!

Ieşi trântind uşa şi, nu peste mult timp, Anca auzi în curte glasuri de oameni şi tropote de cai care se îndepărtară în grabă.

În aceeaşi noapte, bolnava se ridică pe nesimţite din pat, ieşi din casă, din curte şi porni spre marginea oraşului. Nimeni n-a ştiut pe ce drumuri a apucat şi ce s-a mai întâmplat cu ea. Târziu, după mulţi ani, au fost descoperite osemintele unei femei şi o pecete domnească la tulpina unui stejar secular de pe Valea Otăsăului. Oamenii locului şi-au amintit că moşia pe care se afla acel stejar a fost cândva cumpărată de Radu Socol. Ce gânduri o aduseseră pe tânăra domniţă la rădăcina copacului,nimeni n-a mai putut afla. Din lemnul acelui stejar a fost ridicat mai târziu un lăcaş numit de oameni “Dintr-un lemn“. Chiar dacă mai târziu marele vornic Preda Brâncoveanu şi domnitorul Matei Basarab au înălţat un aşezământ din zid, denumirea veche s-a păstrat. Prin aceste locuri s-au întâmplat de atunci multe, oamenii ştiu zeci de legende şi povestiri, dar între cele mai dragi este aceea despre fata Chiajnei, cea căsătorită din dragoste şi pierită o dată cu pierderea dragostei.

Cărţile de demult

Deşi îi era cumnat şi cel mai apropiat sfetnic, Udrişte Năsturel nu intră în odaia domnitorului Matei Basarab decât după ce doamna Elina, sora sa, îi spuse că domnul s-a trezit din somnul de după-amiază şi îl aşteaptă. Aşa se întâmpla totdeauna, pentru că el, Udrişte – căruia în casă i se spunea Iorest – avea o fire calmă şi meditativă, era om aşezat şi cu multă minte, care ştia că nu repezişul şi iuţeala sunt folositoare omului, ci, dimpotrivă, cumpătarea, potrivirea cu grijă a lucrurilor, cugetarea îndelungă înainte de a face ceva – sunt cele mai aducătoare de foloase. Se simţea în toate acestea – şi în altele, multe – învăţătura pe care o căpătase în casa părintească de la Fierăşti, unde tatăl său adusese pentru el, pentru doamna Elina şi pentru ceilalţi copii, dascăli greci şi ucrainieni. Pentru câte ştia şi pentru chibzuinţa lui fără greş, domnitorul Matei Basarab îl preţuia poate mai mult decât pentru faptul că-i era cumnat şi totdeauna se bizuia pe sfatul lui.

– Intră, Iorest, intră şi aşează-te! îi zise domnul, când văzu că sfetnicul său se opreşte lângă uşă.

– Cum ţi-e voia, Domnia ta! Dar mai întâi îngăduie să-ţi zic "Bună ziua!" , că apoi vreme de aşezat şi de vorbit rămâne destulă – răspunse Udrişte Năsturel, îndreptându-se către unul din fotoliile cu perne moi, care erau aşezate în partea dinspre fereastră a odăii. Iar dacă Domnia Ta nu ai multă vreme pentru mine, atunci ascult să-mi spui pentru ce m-ai chemat.

– Vreme am, nu-i vorba de asta. Am tot stat şi-am chibzuit singur la unele treburi, apoi m-am gândit să te chem pe tine şi să ne sfătuim.

– Despre ce poate fi vorba, Domnia Ta ?

– Despre cărţile la care ne-am gândit să le tipărim. Aş vrea să nu mai întârziem cu ele, pentru că timpul trece, iar noi îmbătrânim sau putem pieri într-o bună zi în luptă. Îţi spuneam că focul meu este ca în această domnie, atâta câtă va fi, să încercăm a reînvia, după puterile noastre, trecutul de bogăţie, de cinste, de putere, de mândrie şi de învăţătură din vremea slăvitului nostru strămoş, Neagoe Basarab.

– Dar numai acum o lună, aşa cum bine ştie Măria Ta, am trimis o scrisoare la Roma, lui Raphael Levakovic, renumitul meşter tipograf, pe care l-am rugat să vină aici, în Muntenia, să tipărească şi să îndrepte cărţile slavoneşti. Acum rămâne să mai aşteptăm.

– Şi dacă ne răspunde că nu poate veni?

– Ştiu eu? El e croat de origine şi poate că se va întoarce în ţara lui, iar de acolo i-ar fi mai uşor să vină şi la noi.

– Iorest, te-am chemat să ne sfătuim, pentru că am primit vestea sosirii la curte a unui trimis al lui Petru Movilă, de la Kiev. Mi s-a spus că îl cheamă Meletie şi că a venit să discute cu noi dacă ne-ar interesa o tiparniţă pe care ar putea să ne-o trimită.

– Eu zic, Domnia ta, că să-l ascultăm şi să vedem ce spune şi cu ce gânduri vine. Dacă acestea ne sunt pe plac, putem primi o tiparniţă de la Kiev, iar mai apoi, când va fi sorocul, şi una de la Roma.

> În urma discuţiilor pe care Meletie Macedoneanul le-a avut cu Matei Basarab, în foarte scurt timp a sosit de la Kiev o tiparniţă "întru-totul desăvârşită, cu cinci feluri de litere". Şi n-a sosit numai tiparniţa, ci şi meşterul tipograf Timofei Alexandrovici Verbiţki, sub supravegherea căruia s-au făcut instalaţiile auxiliare din lemn, a fost montată tiparniţa şi a început, în 1635, la Câmpulung, activitatea tipografică. În acest timp domnitorul se gândea ca alături de cele ce sunt firesc rânduite a fi aşezate în carte, să scrie acolo şi gândurile lui.

Pregătit să însemneze cele ce avea să-i spună stăpânul său, Udrişte Năsturel aştepta ca acesta să-i poruncească. Domnitorul se plimba însă agale prin odaie şi nu scotea nici un cuvânt, ca şi cum ar fi fost acolo singur, iar pe chipul lui nici măcar nu se citea că ar fi

preocupat de ceva. Şi totuşi, parcă uneori îşi încrunta uşor fruntea, alteori părea să schiţeze un zâmbet.

– Ştii ce vreau să-ţi spun, Iorest ? Că toate cărţile ce le vom scoate de sub teascurile tiparniţei noastre trebuie să fie şi folositoare, să aibă în ele învăţătură pentru cele lumeşti şi, mai ales, cei ce le vor ţine în mână să înţeleagă valoarea lor. Aş vrea, de aceea, ca undeva, în carte, să scriem şi nişte lucruri pe care ţi le voi spune eu.

– Ascult, Domnia Ta!

– Aş vrea, de pildă, despre carte să scriem că este bogăţie mai de preţ şi mai cinstită decât toate bogăţiile pământului.

– Frumos zis, Domnia Ta!

Udrişte Năsturel însemna pe pergament cele ce auzea, plăcându-i de-a adevăratelea, şi lui, omul prin mâna căruia trecuseră cele mai multe cărţi dintre toţi cei ce se aflau la curte.

– Şi să mai scriem că încă şi dintre lucrurile umile la vedere se vede că această bogăţie scoate rod iscusit, adică de fier, aramă şi plumb, ci mai de seamă decât aurul şi pietrele preţioase şi decât argintul, această bogăţie a spiritului rod prea cinstit şi prea sfânt este pururea.

Udrişte Năsturel se străduia să scrie tot ce spunea Matei Basarab, el care era învăţat să înfloreze şi să înfrumuseţeze fiecare literă. Nu voia să scape însă nici un cuvânt, dându-şi seama că tot ce spunea domnitorul era îndelung gândit şi îl înţelegea pe acesta, încă de când îl simţise că voia să calce pe urmele strămoşului său Neagoe Basarab.

– Bogăţiile de piatră, de aur şi de argint împodobesc numai vremelnic trupurile, iar această bogăţie înfrumuseţează sufletul.

Toate cele ce auzea, Udrişte Năsturel avea să aşeze curând în Molitvenic, întâia carte ce ieşea de sub teascurile tipografiei de la Câmpulung, în 1635.

*

În momentul când a avut în mână prima carte, domnitorul a simţit că aceasta este, de fapt, o ctitorie. A chemat pe cei mai apropiaţi oameni ai lui, Doamna Elina şi Udrişte Năsturel. Cântărind parcă Molitvenicul greu, ferecat cu aur, Matei Basarab îl întinse Doamnei Elina.

 Cartea aceasta, doamnă, este un dar pentru tine. Tu ştii s-o citeşti şi ai timp pentru asta.

Doamna Elina îi mulţămi soţului ei, iar lui Udrişte Năsturel îi păru parcă atunci rău că domnitorul, cumnatul său, nu ştia a descifra şi slovele pe atât de bine pe cât ştia să mânuiască sabia şi să chivernisească ţara.

– Iar tu, Iorest, vei merge la Petru Movilă, la Kiev, şi îi vei duce din partea noastră cuvinte de sănătate şi de mulţămire. Apoi, îl vei întreba dacă mai poate să ne trimită cele de trebuinţă pentru încă o tiparniţă, pe care o vom duce la Govora, acolo unde a binevoit să se aşeze Meletie Macedoneanul. Şi să ştii că acolo, la Govora, aş vrea să tipărim încă şi mai multe cărţi, pentru că am văzut domnia mea cum că în întreaga mea ţară este foame şi sete, nu însă de pâine şi apă, ci din pricina puţinătăţii cărţilor. Iar între cărţile ce se vor tipări să fie şi un direptătoriu de lege, căci nu se poate ţară unde să nu fie lege. Tu faci tot ce ştii pentru a împlini aceste dorinţe ale mele, iar când ai nevoie de ceva, de bani ori de alte ajutoare, vei veni să-mi spui neîntârziat.

Udrişte Năsturel i-a răspuns lui Matei Basarab că va face totul aşa cum îi va porunci şi s-a bucurat în sinea lui de gândurile bune ale lui Vodă. Cărţile îi ţineau de multă vreme, din tinereţe, cea mai bună tovărăşie, ştia să le preţuiască şi, mai ales, îi plăcea că, într-un fel sau altul, putea să facă şi el ceva pentru ca de sub teascuri să pornească spre lume cuvântul tipărit. Ideea domnitorului, de a scoate o carte de legi, l-a bucurat mai mult decât altele şi curând a şi început să se gândească la ce trebuie făcut ca să iasă cât mai bine.

A căutat acasă, între cărţile pe care le moştenise de la tatăl său, postelnicul Radu Năsturel şi cele ce mai reuşise să agonisească singur, pe acelea ce cuprindeau legi din alte ţări. Prea multe n-a găsit, dar una, *Sintagma lui Matei Vlastares*, i-a fost, totuşi, de folos. A citit-o cu atenţie, a însemnat chiar acolo, pe carte, unele dintre gândurile lui, iar în timp ce meşterii pregăteau tiparniţa de la Govora, aproape că el terminase de aranjat cartea de legi, ocupându-se mai ales de partea cu care se gândea să-i facă o surpriză domnitorului şi lăsând traducerea în grija unui prieten de-al lui, cărturarul Mihail Moxa.

Mai întâi, când tiparniţa a fost gata, au încercat-o cu o altă carte, o Psaltire, apoi, pe la 1640, a început tipărirea acelei cărţi care

avea să fie cunoscută în istoria scrisului sub numele de *Pravila de la Govora*.

În timp ce se lucra, însuşi domnitorul a venit s-o vadă, abătându-se din drum, la una dintre călătoriile sale între Brâncoveni şi Arnota. A intrat în curtea răcoroasă, pe sub umbra nucilor de lângă poartă, împreună cu alaiul. L-a întâmpinat tot cumnatul său, Udrişte Năsturel, conducându-l la locul unde făcuseră pregătirile de primire. Vodă n-a avut însă răbdare să se aşeze la masă şi a cerut mai întâi să-l ducă la tiparniţă, pentru a vedea singur cum merg lucrările.

Împreună cu el n-au intrat decât câţiva dintre oamenii care-l însoţeau, pentru că locul era mult prea strâmt. Sub camerele din partea de răsărit, au coborât treptele unei scări de lemn, până în pivniţă. Erau acolo câteva încăperi răcoroase, despărţite de afară şi între ele prin pereţi groşi de cărămidă, întăriţi, cu furci şi grinzi groase din lemn de stejar. Pe nişte mese lungi erau aşezate cutii cu litere şi foi de hârtie, apoi cerneluri, iar într-un colţ era aşezat teascul unde doi meşteri şi câţiva copii au făcut plecăciuni în faţa domnitorului, apoi şi-au văzut de treburile lor.

– Învaţă copii aceştia meşteşugul tipăritului, aşa cum ţi-am spus? îl întrebă domnitorul pe Udrişte Năsturel.

– Învaţă, Măria Ta. Pe lângă lecţiile ce se fac cu ei pentru luminarea minţii, aici, în tiparniţă, află meşteşugul cel nou.

– Bine, asta mă bucură – zise Matei Basarab, ridicând câteva foi de hârtie pe care tiparele de lemn lăsaseră litere proaspete.

– Acestea sunt foile de început, Măria Ta, crezu de cuviinţă să-l lămurească cumnatul său. Am aşezat aici, iarăşi, versurile care ţi-au plăcut şi pe care eu, cu plecăciune, m-am străduit a le scrie :

"Ţara aceasta drept stemă pasărea corb poartă,
Iar pe gâtul ei acum şi o cunună atârnă,
Cu adevărat a casei prealuminate şi preabătrâne,
A casei preaslăvitului neam Basarab".

– Unele dintre cărţi, câte vei crede, le vom trimite peste munţi, în Ardeal, unde oamenii vorbesc aceeaşi limbă cu noi. Şi poate că în cetatea Bălgradului, unde nu demult a călcat în triumf viteazul nostru înaintaş Mihai, se va face tiparniţă, unde noi am putea trimite şi materiale, din cele ce avem, şi meşteri tipografi.

Udrişte Năsturel le-a spus meşterilor să tipărească mai multe cărţi, iar acestea au ajuns, într-adevăr, în număr mare, dincolo de munţi. Şi domnitorul n-a uitat nici gândul de a trimite materiale şi meşteri la Alba Iulia. Mai târziu, când tiparniţa Govorei s-a mutat la Dealu, au mers în cetatea transilvană dascălul Dobre şi ieromonahul Silvestru. Cărţile Govorei, ale Râmnicului şi toate cărţile care s-au tipărit de o parte şi de alta a munţilor, au fost citite deopotrivă de ardeleni, moldoveni şi munteni.

La Buridava – povestea unei inscripţii

Trăia odată, demult, pe dealul Cosotei, un rege a cărui stăpânire se întindea până departe, în ţinuturi necunoscute, dar care punea cel mai mare preţ pe apele sărate din apropiere. Din aceste ape scotea sarea, folosind nişte ulcele făcute anume. Când lăsa aceste ulcele la soare, umplute cu apă, nu peste multă vreme pe fund rămânea un drob mic de sare, pe care putea primi multe produse de la supuşi ori de la vecini. Cetatea lui din lemn şi pământ era pe vârful dealului, într-un loc care greu putea fi atacat de duşmani şi regele străbătea adesea drumul dintre cetate şi bălţile cu apă sărată. Pe acest drum a pierdut el odată nişte bani şi oamenii i-au tot căutat, dar nu i-au mai găsit.

Târziu, la mult timp după ce regele murise, câte un sătean mai norocos dădea peste vreo monedă de argint, purtând pe ea un chip necunoscut, monedă învechită însă, care nu-i mai putea fi de nici un folos. Oamenii credeau că pe locul cetăţii, care se dărâmase cu timpul – după ce o alta, a unui rege străin, mult mai mare, clădită din piatră, fusese înălţată ceva mai jos, lângă apa Oltului –, s-ar afla îngropate comorile bătrânului rege şi au tot scormonit pământul, care pe unde credea de cuviinţă. De găsit, n-au găsit însă mare lucru. Mai multe cioburi de oale, câte un vârf de cuţit sau vreo bucată de seceră ruginite, câte o cataramă de bronz greu de curăţit pentru a mai străluci. Dar credinţa că trebuie să existe undeva o comoară a rămas şi multe generaţii şi-au tot încercat norocul, colindând pădurea din jurul vechii cetăţi ori răscolind pământul pe la rădăcinile copacilor mari.

*

Tradiţia existenţei unei vechi cetăţi la Ocniţa Vâlcii, legendele locale despre regele stăpân pe sare şi pe comori, care au

rămas îngropate undeva, îşi aveau suportul real în urmele ce s-au păstrat, aproape două milenii, pe dealul Cosotei, dintr-o străveche aşezare geto-dacică. Aceasta a rămas necunoscută cercetătorilor până prin 1960, dar de atunci săpăturile arheologice s-au desfăşurat cu perseverenţă, iar materialele scoase la lumină dezvăluie o tumultuoasă viaţă economico-socială a populaţiei geto-dacice, la sfârşitul mileniului I înainte de Hristos.

La Ocniţa s-a înfiripat un puternic centru economic şi militar, datorită marii bogăţii în sare. Complexul geto-dacic de aici a avut aceeaşi funcţionalitate ca şi cetăţile de piatră din munţii Orăştiei, deşi Buridava a fost doar o cetate de lemn şi pământ. Bogăţia materialului arheologic scos din săpături, reconstituirea construcţiilor din lemn şi a marii palisade din vremea lui Burebista şi din perioada imediat următoare, îngăduie să întrezărim rolul jucat de comunitatea autohtonă din jurul Ocnelor Mari în viaţa economică locală, dar şi în raporturile comerciale cu negustorii greci şi romani. Descoperirile de la Ocniţa au sporit considerabil datele referitoare la intensitatea importurilor romane. Nu a fost nici o campanie de săpături care să nu aducă la lumină asemenea importuri – obiecte de lut, fibule, vase de sticlă, de bronz şi de argint, oglinzi, amfore, etc. –, fără a mai vorbi de monedele romane, republicane şi imperiale. Fără îndoială că poziţia strategică şi cea legată de exploatarea şi introducerea în comerţ a sării au stat la baza unei asemenea activităţi. Atelierele metalurgice, ale argintarilor şi cele de olărit contribuiau la prosperitatea vieţii economice.

Prin numărul mare al dovezilor de scriere cu litere latine sau greceşti de la Ocniţa, aşezarea-cetate de aici este locul cu cel mai mare număr de inscripţii găsite într-o singură davă geto-dacică, făcând excepţie numeroasele litere greceşti izolate de la Grădiştea Muncelului. Descoperirea scrierii cu litere greceşti şi latine de la Ocniţa reprezintă una dintre dovezile cele mai importante pentru înţelegerea unor aspecte de civilizaţie şi de istorie politică şi comercială ale lumii geto-dacice. Sunt inscripţii cu litere greceşti şi scrise în limba greacă, precum şi litere separate, pe fragmente ceramice din vase mari. Un fragment, descoperit în 1973, cuprinde cuvintele "basileus Thiamarkos", ceea ce înseamnă "regele Thiamarkos". Aceasta demonstrează că spre sfârşitul secolului I î.H. exista la Buridava un rege cu acest nume, care era, fără îndoială,

căpetenia unei microformaţiuni politico-statale, continuare a tradiţiilor statale din vremea lui Burebista. Thiamarkos este un nume de certă origine traco-dacică. Privind înţelegerea gradului de civilizaţie la care se ajunsese, inscripţia are o importanţă deosebită, pentru că ea indică nu numai prezenţa unei formaţiuni microstatale, ci şi faptul că geto-dacii erau în posesia unor elemente de civilizaţie foarte înaintate, care îngăduiau asimilarea civilizaţiei, alfabetului şi limbii greceşti. În anul 1980 a fost descoperit un fragment ceramic din acelaşi vas pe care s-a aflat şi prima inscripţie. Acesta mai conţine un cuvânt, şi anume „epoiei", ceea ce înseamnă „a făcut". Înţelesul inscripţiei este acum „Regele Thiamarkos a făcut". Prin aceasta putem trage concluzia că la Buridava exista un mare atelier pentru ceramică, proprietate a regelui Thiamarkos, atelier în care se făceau marile vase de provizii, dar foarte probabil şi ceramică de lux. Aşa după cum împăraţii romani erau proprietari de mari ateliere, de ocne şi de mine pe care le exploatau în regie proprie sau prin arendare, tot aşa este de presupus – cum ne dă dreptul inscripţia de la Ocniţa – că regii şi regişorii dacilor, ca Thiamarkos, erau şi ei proprietari de ateliere şi saline.

O a doua categorie de inscripţii este a celor scrise cu litere latine. De remarcat este faptul că pe trei dintre acestea apar literele BUR. Încă de la publicarea primei inscripţii, aceste litere au fost interpretate ca semnificând denumirea aşezării – Buridava – fiind astfel singurul izvor de epocă ce localizează una din cele 44 dave menţionate de Ptolemeu.

Autorul cercetărilor arheologice (reputatul istoric Dumitru Berciu, de la care am aflat, cu decenii în urmă, majoritatea celor expuse mai sus) mai dă şi alte interpretări. A fost descoperit, pe cinci inscripţii, numele REB, care trebuie să fie al unui nobil sau al unui regişor. Numele acesta, ca şi Thiamarkos, este de certă origine traco-geto-dacă. Dar REB este şi un fragment din numele lui Burebista, ca şi numele BUR, amintit mai devreme. Ar mai fi de menţionat încă o inscripţie : pe un fragment ceramic s-au zgâriat, după ardere şi după spargerea vasului, două litere mari ale alfabetului latin – BR. În contextul celor arătate până acum, aceste litere ar putea fi o siglă. Ele pot indica toponimul Buridava, cât şi numele tribului, al uniunii tribale, al formaţiunii social-politice locale a geto-dacilor Buridavensi sau numele unei persoane. Nu este

exclus, cum au sugerat prestigioşi cercetători, ca toponimul Buridava să derive dintr-un antroponim, în speţă Bur şi, astfel, cele două litere ar reprezenta acest nume.

*

"Trăia odată, demult, pe Dealul Cosotei, lângă Ocniţa, un rege a cărui stăpânire se întindea până departe, în ţinuturi necunoscute... " *începe, în tradiţia locală, povestea despre un îndepărtat stăpân al locurilor.*

Câmpul lui Troian

Înainte de a intra în Râmnicu Vâlcii, venind dinspre Drăgăşani, treci mai întâi prin satul Troianu, acum o suburbie situată în apropierea unei mari platforme industriale de chimie. Dar tot în apropiere se află – bine păstrate –, ruinele castrului roman de la Stolniceni, care, în ultimii ani, îşi scot din ce în ce mai mult la lumină tainele. Două lumi, la aproape două milenii depărtare pe scara timpului, iar între ele un interval de frământată şi densă istorie, cu perioade de sclipiri şi conuri de umbră, cu evenimente care au străfulgerat epoci sau au însângerat hrisoave. Printre toate acestea, oamenii locului n-au uitat de Câmpul lui Troian şi au spus, din generaţie în generaţie, povestea lui.

Cu mai bine de două milenii în urmă, marele rege Burebista reuşeşte să adune toate triburile daco-geţilor într-un singur stat, care-şi întindea hotarele de la Munţii Haemus (Balcanii de astăzi) până departe, în Câmpia Panoniei. Paloşul său era temut chiar şi la Roma, iar urmaşilor le-a lăsat o ţară puternică şi înfloritoare. Cel mai însemnat dintre aceşti urmaşi a fost, cam după un veac şi jumătate, regele Decebal. Acesta era priceput să organizeze treburile ţării şi în vremea lui turmele şi cirezile păstorilor sporiseră, pământurile cultivate cu grâu şi mei dădeau rod bogat, iar albinele strângeau în stupi o miere limpede, de culoarea aurului.

Vestea despre bogăţiile acestei ţări ajunsese şi la urechile lui Traian, războinicul împărat aflat pe vremea aceea pe tronul Romei. Oamenii lui, care fuseseră pe ascuns în Dacia – căci împăratul avea iscoade peste tot în locurile învecinate neaflate sub stăpânirea imperiului –, îi tot vorbeau despre cele ce văzuseră.

– Va trebui ca ţara aceea să fie în stăpânirea noastră, iar Roma să se adape la acele izvoare de bogăţie, a zis împăratul şi nu

peste multă vreme trecea fluviul, cu oştiri numeroase, conduse de cei mai buni generali ai săi.

Dar ţara lui Decebal nu era uşor de cucerit. Traian ştia că aici mai pieriseră generali romani, iar Domiţian, cu vreo treisprezece ani înainte, mai mult pierduse decât câştigase un război, încheind o pace considerată ruşinoasă la Roma. De aceea a pregătit bine războiul, dar a câştigat greu bătăliile. După un an şi jumătate de luptă intra totuşi în stăpânirea unei părţi din Dacia, iar cu regele de la Sarmizegetusa, încheia pace. Dar acesta se supusese numai de nevoie, n-avea de gând să închine ţara sa romanilor. Auzind Traian că regele Decebal primeşte iar dezertorii, reîntăreşte cetăţile şi cercetează prin soli popoarele vecine pentru a vedea care pot fi alături de el împotriva Imperiului, împăratul de la Roma s-a pregătit să atace din nou Dacia. A trimis pe vestitul arhitect Apolodor din Damasc să construiască un pod peste Dunăre, în dreptul cetăţii Drobeta.

Când acesta a încheiat lucrarea, Traian a pornit în fruntea oştirii. A trecut Dunărea pe noul pod, a străbătut Oltenia către răsărit, apoi pe Olt în sus. O altă parte din oşti le-a trimis pe drumurile pe care romanii mai atacaseră şi altădată, prin munţii Mehadiei, dar el însuşi voia să urce în Transilvania pe valea acestui râu şi să ajungă la Sarmizegetusa mergând tot pe lângă munte, din partea de unde nu se aşteptau Dacii.

Când s-au apropiat de munţi, lângă cetatea Buridava, împăratul a simţit că respiraţia îi este mai uşoară şi că arşiţa prin care mersese mai bine de două luni, de când plecase de la Roma, se mai potolise. Întăriturile duşmanilor săi, de la Buridava, fuseseră cucerite mai demult, încât putea să facă liniştit un popas, pentru a se odihni oştenii şi caii. A privit împrejurimile şi a ales un câmp larg, unde să fie loc pentru întreaga armată care-l însoţea. Era sfârşit de vară şi peste tabăra împăratului se revărsau aromele din adevăratele păduri de pomi fructiferi aflate în apropiere.

– Este bogată şi frumoasă ţara aceasta, le-a zis împăratul generalilor şi sfetnicilor aflaţi în preajma sa.

Aceştia l-au aprobat, lăudându-l pentru iniţiativa de a fi pornit războiul şi încredinţându-l că nu peste multă vreme, prin vrednicia lor şi a oştenilor, ţara aceasta toată va aparţine Imperiului Roman.

Împăratul a mai trimis câţiva oameni să iscodească împrejurimile, a cercetat el însuşi cu vederea locurile apropiate, apoi a hotărât :

– Va rămâne aici, pe tot timpul războiului, guvernatorul Moesiei cu un corp de oaste. Grija lui va fi ca din răsărit, de peste râul Alutus (Oltul de astăzi), să nu apară nici o oaste duşmană şi mai ales aceasta să nu pătrundă în defileu în urma noastră. Nu ştii niciodată la ce te poţi aştepta din partea regelui Decebal.

Câteva zile a rămas împăratul Traian aici şi încă ar mai fi stat, dar, ca ostaş priceput, ştia că orice întârziere le îngreunează lupta. A pornit pe Olt, apoi, după ce a ieşit din munţi, s-a îndreptat spre cetatea-capitală a regatului lui Decebal. După asalturi succesive Sarmizegetusa a fost cucerită. Regele Decebal s-a retras cu o parte din căpetenii în munţii de la răsăritul capitalei, dar romanii i-au urmărit şi i-au înconjurat. Pentru a nu cădea viu în mâinile duşmanilor, regele Decebal, care reuşise douăzeci de ani să-şi apere ţara în faţa puternicului Imperiu Roman, s-a sinucis cu propria-i sabie.

Ţara a fost cucerită, dar poporul dac a ştiut să vieţuiască şi în asemenea condiţii, pe pământul strămoşilor. S-a înţeles până la urmă cu oştenii şi coloniştii lăsaţi de împărat în noua provincie, a învăţat de la ei lucruri pe care nu le ştiuse, dar şi aceştia au avut multe de învăţat de la daci. Au trăit împreună vreme de aproape două secole, şi din această convieţuire s-a format un popor nou.

Amintirea lui Decebal, ca şi a lui Traian, au rămas vii în memoria urmaşilor, iar legendele şi tradiţiile istorice reamintesc numele şi faptele lor de vitejie. Decebal, regele-erou, a vieţuit în cântecele şi povestirile urmaşilor. Localnicii, populaţia daco-romană care trăia acum în fosta ţară a lui Decebal, devenită provincie a marelui şi puternicului Imperiu Roman, nu l-a uitat nici pe Traian. Pentru unii, el era împăratul care-i adusese de la Roma sau din alte provincii în aceste locuri bogate, pentru alţii, duşmanul cel puternic care, prin imensa sa forţă militară, le cucerise ţara.

N-a fost uitat niciodată faptul că împăratul şi-a aşezat tabăra pe câmpul de la ieşirea Oltului din munţi, şi locul acesta a fost numit Câmpul lui Troian. Oamenii au povestit din generaţie în generaţie despre marele împărat. La început poveştile vor fi fost mai multe şi mai încărcate în detalii, care, cu timpul şi necazurile, au fost date

uitării. Dar denumirea de *Câmpul lui Troian* nu s-a pierdut niciodată şi ea desemnează şi astăzi locul unde a poposit, într-o veche clipă a istoriei, una dintre cele mai mari personalităţi ale lumii antice.

Basarab şi Olea

De când va fi existând, oare, Râmnicul? Când îşi vor fi găsit adăpost pe aici primii oameni, când se va fi întemeiat o aşezare stabilă şi mai ales, când va fi devenit oraş, aşa cum îl menţionează, din vechime, documentele? Pentru că, la sfârşitul celui de-al XIV-lea veac, în vremea lui Mircea cel Bătrân, Râmnicul este atestat ca oraş şi chiar ca "oraş domnesc". Dar, să nu anticipăm.

Se spune că demult, în timpuri pe care până şi hrisoavele le-au uitat, trăiau pe aceste plaiuri doi mari împăraţi, amândoi din neam de viteji, care nu prea se înţelegeau între ei din pricină că fiecare ar fi vrut să-şi întindă stăpânirea şi peste pământurile celuilalt. Unul se numea Basarab şi îşi avea palatele pe înălţimile dealului Cetăţuia, de unde, în zilele senine, privea cu nesaţ peste toată valea Oltului, nădăjduind că odată şi odată a lui va fi toată acea întindere de pământ mănos. Celălalt se numea Olea şi curţile lui se aflau mai jos, către apă, la Malul Alb. Îşi orânduise bine moşiile, pământurile dădeau roade bogate, iar unii dintre supuşii lui erau meşteri neîntrecuţi în modelarea lutului, din care făceau cele mai frumoase oale. Cu ele plecau apoi pe drumuri bătătorite, pe Olt în sus şi în jos, ori printre dealuri, prin cătunele pitite pe sub munte.

Şi cum drumurile acestea erau din ce în ce mai des călcate de oamenii porniţi să vândă sau să cumpere grâne, vite, sare ori diferite obiecte meşteşugite de ei, Olea s-a gândit că ar fi bine dacă ar întemeia un loc unde oamenii aceştia să se întâlnească şi să facă schimburile, un târg, iar cel mai potrivit loc de aşezat acest târg ar fi fost cam către moşia lui Basarab, din care i-ar fi prins bine dacă ar fi cucerit o parte.

Dar şi Basarab, fire mai neastâmpărată, mai războinică şi mai întreprinzătoare, se gândise să-şi întemeieze alte curţi, mai jos, la poalele Cetăţuii, şi începuse să-l atace pe Olea. Era avantajat în această luptă de înălţimea de la care arcaşii săi, despre care se spune că erau pregătiţi de el însuşi, trimiteau săgeţile până la curţile lui Olea. Multe dintre ele nimereau oalele puse la uscat şi le transformau pe dată în cioburi.

În popor începuse să circule un cântec care ajunsese chiar la urechile împăratului de la Malul Alb : „Olea face oale/ Basarab i le sparge/ Olea oale o mai face/ Basarab i le-o sparge".

Olea s-a mâniat foarte tare când a auzit că se spun asemenea vorbe pe seama lui şi mai ales când a aflat că le rosteau din ce în ce mai des chiar şi proprii lui supuşi.

– Cel ce va mai îndrăzni să rostească asemenea vorbe, să fie omorât! a poruncit el.

Şi oamenii n-au mai spus nimic, nici în şoaptă, deşi toţi ştiau cântecul. Se temeau de mânia stăpânului lor, care, la necaz, nu i-ar fi iertat.

Într-o zi, mergând Olea pe malul Oltului şi gândindu-se cum să facă să-l învingă pe Basarab, întâlni un copil care tocmai cânta: "Olea face oale / Basarab i le sparge". Se făcu pe dată roşu de furie şi îl înfăşcă de cămaşă pe copilul care n-avusese timp să fugă.

– Să fie ucis imediat, porunci împăratul. Din el va creşte un duşman al nostru. Câţiva slujitori se şi repeziră la micuţul care-i privea cu ochii speriaţi, poate neînţelegându-şi vina, dar sfetnicul împăratului, căruia îi mersese vestea de vraci, îl opri şi chemă copilul le el. Îl întrebă de ce cânta aşa şi cine l-a învăţat, dar nu reuşi să-i smulgă nici o vorbă. Izbucnise în ţipete când slujitorii se repeziseră la el şi acum plângea cu sughiţuri fără încetare.

– Mărite împărate, zise sfetnicul îndreptându-se către stăpânul său, eu zic să nu-i faci nici un rău acestui copil nevinovat. În toată întâmplarea aceasta e o prevestire şi cred că mai bine ar fi să ne pregătim de război.

Olea ascultă de vorbele sfetnicului şi dădu drumul copilului. Se întoarse la curţile sale, îşi chemă sfatul, şi hotărî cum să-l înfrunte pe Basarab.

Războiul a început într-adevăr, curând, şi împăratului din Dealul Cetăţuii nu i-a fost prea greu să-l învingă pe Olea,

stăpânitorul de pe malul Oltului. Acum hotarele împărăţiei lui Basarab treceau şi dincolo de râu, iar pe malul drept al acestuia, chiar la poalele dealului Cetăţuia, putea liniştit să-şi dureze o nouă curte, şi s-o înconjoare cu sălaşele oştenilor săi. În apropiere a ridicat hanuri, pentru negustorii care veneau cu grâne şi peşte dinspre Dunăre, cu arme şi giuvaericale de dincolo de munţi, dinspre Transilvania, cu piei şi vite din satele risipite pe văile munţilor.

Acolo, mai spune legenda, s-a înălţat cu timpul o aşezare înfloritoare.

*

Dacă, după legendă, întemeierea Râmnicului s-ar lega de epoca unui Basarab, atunci nu poate fi vorba decât de Basarab Întemeietorul sau de unul dintre urmaşii lui imediaţi, pentru că, nu peste multă vreme, înainte de încheierea celui de-al XIV-lea veac, în timpul lui Mircea cel Bătrân, Râmnicul este atestat ca oraş. Cu siguranţă, însă, aşezarea "urbană" este mai veche decât anul atestării.

Reputatul istoric C.C. Giurescu devansează întemeierea cu cel puţin un secol faţă de actuala atestare. El scrie:

> "Din secolul al XIII-lea datează şi *Râmnicu Vâlcea*. Cneazul Farcaş, amintit la 1247 în Diploma Ioaniţilor, a trebuit să aibă o reşedinţă şi aceasta credem că a fost la Râmnic. Numele i se trage fie de la Pârâul Râmnic, afluent al Oltului, fie de la locul sau râmnicul de lângă oraş. Târgul a primit, se pare, în secolul al XIII-lea şi colonişti saşi, care au fost însă asimilaţi în decursul timpului de către populaţia românească. O dovadă despre vechimea acestei colonizări e faptul că locuinele saşilor se aflau în partea centrală, cea mai veche, a târgului".

Aşadar, secolul al XIII-lea. Şi de ce nu? Poziţia geografică a Râmnicului şi contextul istoric aproape că ne obligă la o asemenea concluzie. Aşezarea era la capătul dinspre aval al defileului Oltului. De cealaltă parte, cam la o zi de mers călare pe vechiul drum roman, se afla Sibiul, a cărui dezvoltare în epocă este binecunoscută. Dacă a primit colonişti saşi în acel secol şi faptul este absolut plauzibil, nefiind nici singular, deoarece se ştie că şi la Baia de Aramă, aşezare cu condiţii asemănătoare în acel timp, s-au aşezat colonişti saşi , înseamnă că atinsese un anumit nivel urban sau că era, oricum, o

aşezare bine conturată. Un alt argument este, dincolo de posibilele relaţii cu Transilvania, pe Valea Oltului, acela că şi în Muntenia se petrecea un puternic proces de constituire a unor centre urbane. Încă de la începutul secolului (1223) este amintit într-un document Luca, banul unguresc de Severin, iar de la 1300 datează piatra de mormânt a unui comite de Câmpulung, Laurenţiu. Acestea nu puteau fi aşezări oarecare, tot aşa cum la un apreciabil nivel de dezvoltare ajunseseră Târgovişte şi Buzău, unde cronicile spun că Negru-Vodă a ridicat întărituri din cărămidă, sau Curtea de Argeş, o adevărată fortificaţie când regele maghiar Carol Robert încerca, la 1330, s-o cucerească. Le-am amintit pe cele de sub poala sudică a Carpaţilor, pentru că formează un adevărat lanţ de aşezări în zona de dealuri submontane, iar Râmnicul nu poate lipsi din acest lanţ, mai ales dacă ne întoarcem iarăşi cu gândul la accesibilitatea şi importanţa Văii Oltului. Era vremea când oraşul pătrundea din legendă în istorie, chiar dacă până la data documentului de care avem ştiinţă în zilele noastre mai avea să treacă oarecare vreme. Sigur, însă, alte documente, mai vechi, s-au pierdut în vâltoarea timpului. Dar mai există şi un alt mod de a încerca pătrunderea în tainele istoriei: răscolirea pământului, căutarea urmelor de civilizaţie ce s-au mai păstrat din ceea ce va fi existat cândva. Cu vreo patruzeci de ani în urmă, prin 1972, arheologii vâlceni şi-au fixat ca punct de lucru o zonă din chiar centrul oraşului şi şpaclurile au început să scormonească, atunci, meticulos, centimetru cu centimetru, solul în care zăceau netulburate relicvele unei alte lumi. Acestea nu s-au păstrat prea multe, pentru că la noi, se ştie, lemnul şi lutul au fost materialele care se foloseau cel mai adesea. Din lemn şi lut se construiau casele, din lemn sau lut erau meşterite cele necesare în gospodărie, de la vasele de bucătărie până la car şi acareturi. Ceva se mai făcea însă şi din materiale mai rezistente. Temeliile caselor erau din bolovani de râu şi cărămidă subţire, bine arsă, pentru a le da trăinicie. Pardoseala era tot din piatră, iar dimensiunile unor locuinţe datate în secolele al XIV-lea şi al XV-lea relevă o aşezare bine dezvoltată. Şi încă un element: de-a lungul uneia dintre străzile principale ale oraşului s-a descoperit o conductă de aducţiune a apei cu vechime de câteva sute de ani. Olanele, sistemul de protecţie construit din cărămizi prinse cu var hidraulic într-o formă trapezoidală, indică faptul că lucrările erau făcute de meşteri cu experienţă. Ori asta înseamnă încă un argument

pentru faptul că aşezarea atinsese în evoluţia sa un nivel destul de ridicat.

Existenţa oraşului este atestată printr-un document, la sfârşitul secolului al XV-lea. Era în vremea viteazului voievod Mircea cel Bătrân, când peste pământurile dintre Carpaţi şi Dunăre adia vântul unei vieţi prospere, iar aici, în zona Râmnicului, ceva mai sus, pe Olt, la Cozia, voievodul îşi durase un lăcaş cum nu mai era altul pe atunci, cu intenţia mărturisită de a-şi pregăti acolo loc pentru odihna cea veşnică. Trecuse, probabil de mai multe ori, prin Râmnic, înainte de 1389, poate se şi oprise în oraş, pentru răstimpuri mai scurte ori mai îndelungi, dar în acel an, în toamnă, a pus caligraful să scrie un document pentru daniile recent construitului aşezământ. Locurile la care se referă documentul sunt Jiblea şi Orleşti, amândouă pe Olt, unul în amonte altul în aval, dar în formula de încheiere, unde de obicei apar locul, data şi martorii, este menţionat:

> "Această scrisoare a fost în oraşul domniei mele, numit Râmnic, înaintea a mai mulţi martori (…), în anul 6898, indiction 13, luna Septembrie, 4 zile".

Numele trecute în document, specificaţia că acesta a fost scris şi "în faţa celorlalţi boieri ai domniei mele", îndreptăţesc afirmaţia că Râmnicul era în acele zile gazda celor mai de frunte oameni ai ţării, a întregului sfat domnesc. Cât va fi stat domnitorul în Râmnic, ce va mai fi făcut el aici, sunt lucruri pe care nu le ştim şi care, după documentele descoperite până acum, nu pot fi aflate. Poate se va fi aşezat la sfat şi va fi chibzuit vreunele dintre treburile ţării, poate se va fi interesat de treburile oraşului său ori pur şi simplu se va fi odihnit câteva zile în acel început de septembrie, când locurile acestea erau scăldate în lumină de miere şi înmiresmate de aromele toamnei.

Înscrisul şi pecetea documentului sunt însă pentru Râmnic ca o cheie de intrare în istorie, iar mai apoi oraşul şi-a făcut mereu simţită prezenţa în toate marile clipe ale devenirii neamului. Au existat în viaţa sa momente mai luminoase şi momente mai întuncate, după cum au fost timpurile şi după cum s-a întâmplat să fie oamenii – ai săi sau veniţi de pe aiurea.

O dramă zguduitoare

> "Pe un deal se vedea micul lăcaş al Cetăţii, unde săbiile boierilor răzvrătiţi ar fi făcut să ţâşnească sângele lui Radu-Vodă de la Afumaţi şi al fiului său". (Nicolae Iorga, 1902).

Noaptea era întunecată, cu norii coborâţi mult peste câmpuri şi peste sate, dar drumul se vedea bine, străjuit până departe de pomii desfrunziţi care păreau desenaţi pe albul imens al zăpezii. Nu ninsese mult, cam de un lat de palmă, dar abia contenise şi era încă moină, nu pornise s-o geruiască, semn că putea începe din nou. Oltul se auzea curgând într-un vuiet uşor, întrerupt din când în când de zgomotul sloiurilor de gheaţă care se ciocneau unele de altele, iar în casele risipite ale satelor se vedeau jucând flăcările focurilor şi ale opaiţelor. Din când în când se auzeau glasuri de oameni care petreceau, dar micul grup de călăreţi încerca să ocolească pe departe, pentru a nu întâlni prea multă lume.

– E noaptea de Anul Nou, Măria Ta, zise unul dintre cei câţiva boieri călări, dar Radu-Vodă nu-i răspunse.

– Şi noi unde vom merge, tată? întrebă atunci Vlad, care era încă un copil, dar care se deprinsese cu necazurile vieţii, în repetatele pribegii ale tatălui său.

– Dacă n-am putut merge la Craiova, vom încerca să ajungem la Râmnicul Vâlcii şi la Bistriţa. Acolo ne vom adăposti până vom reuşi să strângem oşti şi să-i înfrângem pe vrăjmaşi.

– Bine că am scăpat teferi din strânsoarea de la Slatina, Măria Ta, că tâlharii ar fi fost în stare să ne răpună, mai zise unul dintre boieri.

– Ne-au prins nepregătiţi, pentru că nu m-aş fi aşteptat la una ca asta din partea lor. Aşa e când ai încredere în oameni...

– Erau oameni pe care chiar Măria Ta i-ai cinstit cu ranguri şi averi, ar fi trebuit să-ţi poarte recunoştinţă şi să fie gata să se jertfească ei pentru Domnia Ta.

– Ei, ar fi trebuit..., zise Vodă oftând, în timp ce caii mergeau liniştiţi pe drumul albit de zăpada proaspătă. Ar fi trebuit..., repetă, apoi tăcu din nou.

– De toată tărăşenia asta nu se poate să nu aibă ştiinţă şi Mehmet-beg, Măria Ta. N-ar fi avut ei altfel curajul să vicleneasc㠄 împotriva domniei.

Vodă Radu nu răspunse nici de data aceasta, semn că era destul de neliniştit şi că gândurile îi erau frământate cine ştie de ce. Poate că şi el tot pe seama uneltirilor lui Mehmet-beg punea toate necazurile de acum, care îi aminteau altele, mai vechi, încă de dinainte de a-şi fi început domnia.

După moartea lui Neagoe Basarab, petrecută la 15 septembrie 1521, Radu de la Afumaţi este unul din cei mai puternici pretendenţi în lupta pentru tronul Munteniei, luptă ce se desfăşura deschis, cu amestecul boierilor Craioveşti şi al lui Mehmet-Mihailoglu-beg, paşa de la Nicopole. Găsind prilej în ajutorul pe care-l dădea nevârstnicului şi bolnăviciosului Teodosie în lupta împotriva unui anume Dragomir Călugărul, pretendent sprijinit de buzoieni, begul Mehmet încerca să rămână şi cârmuitor al ţării. Era la sfârşitul anului 1521 şi începutul anului 1522. Scrie cronicarul Radu Popescu:

> "Între aceste tulburări ce era între boierii ţării, găsind vreme Mehmet bei au scris la Poartă de au cerut domnia ţării, zicând că-l poftește ţara şi i-au dat şi domnia".

Atunci s-a petrecut un fapt care a salvat ţara de la transformarea în paşalâc: boierii s-au împăcat şi s-au unit, ridicându-l domn pe Radu de la Afumaţi. Continuă cronica amintită:

> "...boiarii, auzind aceasta, s-au unit cu toţi şi s-au împăcat şi şi-au ridicat domn cu voia tuturor, pă Radul de la Afumaţi... ".

Veştile despre uneltirile lui Mehmet veneau chiar de la Constantinopol, aşa cum scrie Letopiseţul Cantacuzinesc:

> "Iar Stoica logofătul fiind într-acea vreme la Poartă în Ţarigrad, curând au trimis aice, în Ţara Românească, la toţi boiarii, ca să rădice domn cum mai curând pre Radul Vodă din Afumaţi, pentru că piare ţara de turci".

Luptele pentru alungarea lui Mehmet n-au fost uşoare. După biruinţi la Gubavi şi la Ştefeni, pe Neajlov, Radu pierde lupta de la Clejani şi, în aprilie 1522, este silit să se retragă peste munţi, la Braşov. Mehmet instalează "subaşi" în toate localităţile, primejdia transformării în paşalâc fiind iminentă, dar Radu se întoarce în iunie cu sprijin transilvan. Învinge la Grumazi, dar nici asta nu e suficient. Pierde din nou în august, câştigă iarăşi lupte în octombrie, recucerind tronul, pentru a fi din nou înlăturat de turci, împreună cu Craioveştii, în februarie 1523. În aprilie se află iar pe tronul ţării. În aceeaşi lună este detronat însă în favoarea lui Vladislav al III-lea. Dar şi acesta este înlocuit, în septembrie 1523, cu Radu Bădica, rudă apropiată a Craioveştilor. Acestuia, prefăcându-se că-i aduc confirmarea, turcii îi taie capul. În ianuarie 1524, Radu reuşeşte să recâştige tronul, dar este înlăturat de Craioveşti şi de Vladislav al III-lea. Între aceştia apar însă curând neînţelegeri şi Craioveştii îşi dau seama de şansele de a reveni ale lui Radu de la Afumaţi. De aceea caută să şi-l apropie. Odată realizată această apropiere, posibilitatea de a face faţă presiunilor şi atacurilor creşte, iar domnia capătă stabilitate.

Jertfele fuseseră mari, puterea otomană era într-o vertiginoasă asscensiune (în 1524 cădea cetatea Severinului, iar în august 1526 se înregistra celebra victorie de la Mohaci), dar domnitorul muntean reuşeşte să facă faţă împrejurărilor. Mehmet-beg nu uita însă spulberarea vechilor lui gânduri şi, când avea prilejul, mai aţâţa spiritele unor partide boiereşti.

Cerul începuse din nou să se scuture de zăpadă, pornise şi un vânt uşor, numai bun să acopere urmele lăsate de cai în omătul proaspăt. Micul grup de călăreţi ocoli nişte case răzleţe, pe la marginea unui sat, şi luă pieptiş dealul din stânga Oltului. Nu peste

multă vreme urma să ajungă la conacul unuia dintre boierii credincioşi.

– Auziţi colindători în sat, zise la un moment dat domnitorul. Oamenii îşi văd de ale lor. Ţara toată îşi vede de treburile ei. De unde să ştie că domnu-i rătăceşte, prigonit de mână şi sabie duşmană...

– Să nu se întâmple să simtă niciodată rătăcirea domnului, Măria Ta, zise unul dintre boieri. Că de va pune turcul mâna pe Domnia ţării, greu va mai fi alungat. Doară ştim cum i-a îngenuncheat pe alţii.

– De plătit, plătim şi noi, destul. Şapte sute de mii de aspri nu-i puţin. Dar nici mult nu-i. Mai bine plăteşti păstrarea libertăţii, decât să lupţi pentru dobândirea ei.

– N-au pic de recunoştinţă, Măria Ta! Nici vornicul Neagoe, nici Drăgan postelnicul. I-ai cinstit cu averi şi i-ai întărit cu hrisoave. Asta e recunoştinţa lor? Şi ţara… Nu s-au gândit la ţară, că poate să ajungă sub sabia păgânilor.

– Ei, boieri dumneavoastră! Numai de am scăpa acum cu viaţă, că apoi vom şti să ne orânduim mai bine treburile. Am crezut că s-au mai liniştit. Dar, vorba ceea: "Fereşte-mă Doamne de prieteni, că de duşmani ştiu eu să mă apăr!". Marele vornic… Postelnicul… Ei-hei ! Soliman s-a dus şi i-a învins pe unguri la Mohaci, dar n-a trecut Dunărea la noi. Poate şi-a adus aminte că acei care au trecut-o n-au mai văzut Ţarigradul. Ferdinand de Habsburg a trimis, acum nici doi ani, un sol care să afle ce gânduri avem noi şi dacă i-am putea fi alături într-o luptă împotriva turcilor. I-am spus că nu e nimic ce nu aş încerca să fac cu dragă inimă pentru el, dar că noi suntem atât de mult în mijlocul duşmanilor încât orice alunecare într-o parte ori în alta ne-ar putea primejdui ţara. Solul împăratului a plecat mulţumit, iar noi n-am avut a ne plânge, până acum, de mari necazuri. Şi iată că şarpele iese din nou în calea noastră. Dar dacă reuşim să ajungem la Bistriţa, vom trimite vorbă banului Pârvu să strângă oştile. Vor plăti pentru nerecunoştinţa lor, nu-i voi ierta niciodată.

Curând ajunseră la conacul către care se îndreptaseră şi rămaseră acolo peste noapte. Se odihniră bine, după oboseala drumului, mai ales că se ştiau straşnic păziţi. Câţiva oameni de încredere făceau de strajă pe dealul Prundenilor, la trei kilometri distanţă şi cum ar fi văzut pe cineva venind dinspre Olt, ar fi aprins

maldărele de paie gata pregătite, dând semnalul pericolului. În prima zi a Anului Nou au străbătut de voie drumul către Râmnic, domnitorul gândindu-se să facă mai întâi un popas la Cetăţuia, aşezământ reconstruit de el cu patru ani mai înainte.

Acolo, în dimineaţa zilei de 2 ianuarie 1529...

Domnitorul, cu fiul său Vlad şi cu cei câţiva boieri care îi însoţeau ajunseră la marginea Rîmnicului cu bine, deşi tot timpul îi pândea teama că i-ar fi putut ajunge din urmă oamenii marelui vornic Neagoe şi ai postelnicului Drăgan. Odată cu noaptea erau deja la poarta Cetăţuii şi fuseseră primiţi cu toată cinstea cuvenită. Gazda le orânduise cele de trebuinţă, dar, om trecut prin multe la cei aproape şaizeci de ani, citise pe chipurile oaspeţilor frământare şi teamă. Nu întrebase însă nimic pe nici unul, pentru că nu s-ar fi cuvenit aşa ceva din partea lui. Aranjase tot ce crezuse el de cuviinţă, făcuse ce i se ceruse, dar parcă tot nu-i era inima împăcată. Intuiţia se dovedi a nu-l fi înşelat, pentru că, târziu, aproape când să meargă la culcare, domnitorul îl chemă şi îl întrebă în şoaptă :

– Cum stăm cu ferecăturile porţilor, sunt sigure?

– Sigure, Domnia Ta, chiar mai înainte am fost eu şi m-am uitat dacă toate zăvoarele au fost trase. Poţi sta şi dormi liniştit, nimeni nu va îndrăzni să se atingă de lăcaşul nostru. Şi-apoi, pe aici sunt oameni cinstiţi, nimeni nu cutează a face vreo faptă necugetată.

– Ei, pe aici or fi ei oameni cinstiţi, cum zici, dar nu e vorba numai de cei din parohia dumitale. De aceştia chiar că nu mi-ar fi nici mie frică.

– Dar, dacă mi-e îngăduit, de cine are a se teme Măria Ta, că oameni cârtitori nu sunt în ţară, pentru că Măria Ta eşti domn bun şi ţii cu ţara.

– Ei, am zis şi eu aşa...

– În orice caz, aici nu vor veni. Iar dacă ar îndrăzni să încerce a intra, îi vom opri cu armele şi vom trage clopotele, să se adune lume. Dar, de ce nu trimiţi Măria Ta un călăreţ-doi până la Bistriţa, că boier Pârvu e chiar acolo şi poate trimite niscaiva oşteni în ajutor?

– N-am mai trimis pentru că şi-aşa mâine dimineaţă am de gând să pornim cu toţii către el, chiar din zori.

Noaptea a fost liniştită, nimeni n-a tulburat nicicum somnul voievodului sau al celorlalţi oaspeţi şi a doua zi, dimineaţa, au rămas la slujbă. În timp ce lumea strânsă asculta liniştită, s-a auzit însă o răbufnire înfundată şi pe uşă au năvălit oameni înarmaţi, să fi fost vreo zece la număr, care mai întâi au răcnit să nu facă nimeni nici o mişcare, căci acela care nu va asculta, pierit pe loc va fi.

– Avem noi o poruncă de îndeplinit, apoi vă vom lăsa în pace, a mai strigat tare unul dintre ei, în timp ce s-a repezit, cu sabia scoasă, către domnitor.

Mulţimea a ţipat îngrozită, unii şi-au dat seama despre ce era vorba şi au schiţat gestul de a sări în ajutorul lui Radu Vodă, dar s-au liniştit imediat, la ameninţarea celorlalţi şi la constatarea că toţi veniseră fără să poarte vreo armă asupra lor.

– Nu, nu ne puteţi ucide aici, a strigat domnitorul!

Căută către şold, dar sabia îi lipsea.

– Vă voi face bogaţi..., încercă el cu ochii îngroziţi, în timp ce unul din oamenii duşmanului, cu sabia sclipind în mână-i, se apropia ameninţător de el.

– Avem noi un jurământ şi trebuie să-l împlinim, zise acela. Altfel, pieriţi vom fi şi noi.

În acea clipă, cu un gest fulgerător, Vodă şi-a smuls din jilţ fiul şi a încercat să intre în mulţime, gândindu-se, poate, că va găsi o cale de a ajunge la arme sau că oamenii de faţă vor face ceva pentru a-i veni în ajutor. Era prea târziu însă. Înainte de a fi făcut doi-trei paşi, sabia a izbit cu precizie, iar din trup sângele a zvâcnit pe pereţi, înroşindu-i. Acelaşi lucru au făcut ucigaşii şi cu tânărul Vlad, apoi s-au retras, cu armele încă scoase. Curând, afară s-au auzit tropote de cai îndepărtându-se în goană.

Aşa a sfârşit, la Râmnic, viaţa domnitorului Radu de la Afumaţi, iar faptele din acea dimineţă de început a anului 1529 au intrat mai mult în legendă decât în istorie.

Documentele nu ne lămuresc cum s-a petrecut tragica întâmplare de la Râmnic, nici cele de atunci, din vremea crimei, dar nici cele de mai târziu. Un cercetător al istoriei locale menţionează că din consultarea a douăzeci şi şapte de documente care fac referiri la eveniment în următoarele aproximativ opt decenii, nici unul nu

include altceva decât formularea stereotipă:"Radul voievod, care a pierit la Râmnic". Nici cronicile muntenești nu ne lămuresc mai mult. Cronicarul Radu Popescu scrie:

> "Iar neşte boiari, anume Neagoe vornicul şi Drăgan postelnicul au strâns oşti în taină, neştiind nimic Radu Vodă, şi au venit asupra lui. Care nefiind gata, au fugit către banul de la Craiova. Vrăjmaşii îl gonea tare şi l-au ajuns la Râmnicul de sus, prinzându-l pe el şi pe fii-său Vlad-Vodă şi amândorura le-au tăiat capetele".

La rându-i, Letopiseţul Cantacuzinesc menţionează :

> "Deci, când au fost Radu Vodă în oraş în Râmnic, iar boierii au ajuns pe Radul Vodă de l-au legat şi i-au tăiat capul şi lui şi fie-său, Vlad-Vodă, şi au pierit amândoi în oraş la Râmnic, când au fost cursul anilor 7037".

Tradiţia locală n-a păstrat nici ea vreo variantă demnă de încredere, ca relatare a faptelor, ci doar consemnează evenimentul. Şi locul este fixat uneori aici, la Cetăţuia, alteori la biserici din apropiere. E consemnată chiar şi o variantă după care Radu Voievod ar fi fost ucis în timp ce asista la cununia fiului său Vlad cu Despa, fata lui Drăgan postelnicul. Oricum, cele mai multe legende s-au ţesut în jurul cetăţii şi majoritatea cercetărilor pe acestea le-au reţinut. Se mai spune că pe dealul acesta de la marginea de nord a Râmnicului Vâlcii a existat din vremuri vechi o cetate – de aici, poate, şi denumirea dealului –, măcinată de timp şi că de aici, din Cetăţuie, un tunel pornea până la Fedelşoiu, dincolo de Olt, la Malul Alb.

Mulţimea vâlceană l-a plâns pe domnitor şi pe fiul său şi s-a îngrijit de trupurile lor, în timp ce capetele erau trimise de ucigaşi ca ofrandă sultanului. Două zile mai târziu avea loc înmormântarea lui Radu de la Afumaţi, la Curtea de Argeş, în frumoasa ctitorie a socrului său, domnitorul Neagoe Basarab. Existenţa sa a trecut deopotrivă în istorie şi în legendă, poate nu pe măsura faptelor săvârşite, aşa cum sunt cele prezentate laconic chiar pe piatra funerară, unde se află însemnate douăzeci de bătălii, cele mai multe victorioase şi nu pe măsura firii

voievodului, înfăţişat tot acolo, pe lespedea ce-i acoperă rămăşiţele pământeşti, călare, cu coroană pe cap, mantia domnească fluturând în vânt şi buzduganul ridicat spre cer în mâna dreaptă.

Tabăra Magherului,
pe Câmpul lui Troian

În biroul în care fusese instalat cu nici o lună şi jumătate în urmă, după izbucnirea de la Islaz a Revoluţiei, administratorul districtului Vâlcea, Dumitru Zăgănescu, citea rândurile trimise printr-un curier de generalul Gheorghe Magheru, care-i scria că va porni curând de la Târgu Jiu cu cinci sute de dorobanţi călări şi că avea nevoie să i se găsească, în apropierea Râmnicului, un loc potrivit pentru a-şi aşeza tabăra de dorobanţi şi de panduri. Îl ştia demult şi îl aprecia pe generalul Gheorghe Magheru, de aceea se tot gândea unde ar fi bine să aleagă locul cerut. Chemă pe unul dintre oamenii săi de încredere, căpitanul Grigore Davidescu, pus odată cu el în fruntea districtului, comandant al gvardiei naţionale, şi-i ceru părerea.

– Uite ce scrie aici domnul general, îi zise, că ne roagă să găsim ”un loc cu poziţie mai bună şi aer curat şi mai priincios sănătăţii”. Auzi, ne roagă el pe noi, asta înseamnă că trebuie să ne punem obrazul, să-l primim cum se cere unui asemena rang şi să alegem un loc care să fie pe placul domniei sale. Ce zici ?

– Apăi, dacă mă întrebaţi pe mine, eu zic că să fie undeva cât mai aproape de oraş, că doar generalul n-o să stea în tabără, în câmp. Dar şi loc cu lărgime trebuie să alegem, că dacă va veni puhoi de omenire, să aibă unde să se aşeze.

– Ce zici dacă alegem Câmpul Troianului, unde se zice că a stat pe vremuri şi marele împărat roman Traian? Pe Dealul Troianului, în casa din capul viei pe care a închinat-o Radu Băcanu schitului, putem face cartierul general, pentru că de acolo este şi o

bună vedere până la apa Oltului şi la zidurile cetăţii romane de la Stolniceni. Cât e câmpul de mare, să se tot întindă tabăra!

Comandantul gvardiei naţionale a dat din cap, a aprobat, şi, peste câteva zile, la 2 august 1848, amândoi au fost bucuroşi când generalul Magheru s-a arătat mulţumit de alegerea ce făcuseră. La cei 500 de dorobanţi despre care se amintea în scrisoare, pe drum se adăugaseră mulţi panduri şi ţărani, din satele de la Horezu, de pe Olteţ şi Otăsău, mulţi dintre ei cunoscându-l pe Magheru de mai bine de un sfert de veac, din timpul revoluţiei lui Tudor. Apoi, veniseră şi alţii, mulţi, dinspre Drăgăşani şi dinspre Piteşti, din toate satele unde ajunsese vestea că la Râmnic se strânge armata. Atunci, sub ochii râmnicenilor, s-a desfăşurat unul dintre cele mai impresionante momente petrecute pe plaiurile lor.

Câmpul de sub dealul Troianului era o mare de oameni, când liniştită, când fremătândă, ascultând, fără nici un zgomot, fără nici o şoaptă, fără nici o mişcare când Magheru vorbea cu înflăcărare despre patrie şi datoria de a apăra libertatea ei, vuind apoi ori de câte ori generalul revoluţionar încheia fraza sau făcea câte o mică pauză pentru respiraţie.

Cum arăta, atunci, acea imensă adunare de oameni? Aflăm câteva importante detalii dintr-o carte publicată la exact un deceniu după revoluţie, în 1858, de Al. Pelimon :

> „Dorobanţii şi pandurii ascultau ordinele lui Magherul şi care putem zice că făcea partea cea mai tare a lagărului. Vestmântaţi dorobanţii cu portul deosebitelor distincţii, unii cu ghebe lungi şi alţii cu scurte, lucrate în flori găitănite, cu cioareci de aba asemenea găităniţi, cu tusluci peste încălţăminte, încinşi cu sileaf peste mijloc, în care ei purtau pistoale şi iatagane, pe cap cu căciulă de hărşie neagră, numai cu un semn ostăşesc în fund, cu o sineaţă colea ghintuită, şi deprinşi a lua rândunica din zbor; oameni foarte curajoşi, capabili de fapte eroice: merg ca o săgeată pe nişte căluşei mici dar foarte iuţi, şi ca şi pandurii cercaţi de mai multe ori în lupte şi deprinşi a mirosi iarba de puşcă, ei vorbeau de războiu ca şi cum ar vorbi de ospeţe şi de cumetrie (...). Pandurii vestmântaţi cu costumul vânătorilor munteni şi al poporului Olteniei, înarmaţi cea mai mare parte cu coase şi cu lănci, cu pistoale şi cu sâneţe de vânătoare, ei se credeau cei mai tari, despreţuind pe inamici, aşteptând cu nerăbdare ziua luptei... ”.

La lupta pentru binele patriei, pentru libertatea ei, îi îndeamnă cu voce sigură, generalul Gheorghe Magheru:

– Dacă în inima noastră mai viază amorul cel sacru al patriei, dacă suferinţele ţării noastre ne mai umplu ochii de lacrimi, de sânge, dacă respectul către ţărâna şi umbrele eroilor străbuni ai noştri se mai ţine în piepturile noastre, dacă vrednicia de om se mai păstrează încă în român, atunci să ne grăbim, o, fraţii mei, să ne grăbim a le dovedi căci patria plânge, căci libertatea suferă, căci naţionalitatea română geme şi ne cheamă a o mântui!

Din mii de piepturi au izbucnit urale, umplând valea până departe, către Olt, urale mai puternice decât acelea din iarna anului 1821, de la Padeş, cum le spuneau celor mai tineri cei ce fuseseră părtaşi şi la ridicarea norodului oltean sub conducerea lui Tudor din Vladimiri. Şi glasul lui Magheru îi îndemnă, mai departe:

– Haideţi, dară, fraţii mei români ! Alergaţi cu orice arme veţi avea – securi, lănci, puşti –, care au fost armele vitejilor noştri străbuni, alergaţi sub steagul libertăţii şi haideţi cu toţii să ne luptăm şi să păstrăm sfintele drepturi ce păgânii vor să ni le răpească!

La sfârşitul spuselor lui Magheru, mulţimea nu mai conteneşte din urale şi aplauze, iar grupurile de oameni, cum erau adunate, pe sate şi pe zone din care veniseră, hotărăsc să trimită pe unii dintre ei înapoi, acasă, să cheme aici, în Câmpul lui Troian, pe cei ce mai zăboveau încă pe la gospodăriile lor.

Şi astfel, nu peste multă vreme, sute şi sute de oameni, mai tineri ori mai vârstnici, s-au revărsat din toate părţile către tabăra de la marginea Râmnicului, hotărâţi să lupte până la a-şi da viaţa, sub comanda celui pe care-l considerau speranţa libertăţii şi spaima vrăjmaşilor. Veniseră oameni din toate părţile Olteniei, ca la treizeci de mii de voluntari, şi tabăra vuia ca un vulcan gata să erupă.

Emoţia era generală şi îi cuprinsese pe toţi cei de faţă. Corespondentul ”Gazetei de Transilvania” nota:

> ”Vărsai lacrimi văzând o putere armată atât de mare”.

La rândul său, Barbu Bălcescu, fratele marelui revoluţionar Nicolae Bălcescu, îi scria acestuia din urmă, la 8 septembrie, chiar din tabără:

> ”Frate! Fiţi bravi şi aveţi curaj. Magheru va scăpa cauza noastră. Oh! De ai vedea tu tabăra sa! De ai vedea bravii săi panduri şi dorobanţi! N-ai voi mai mult si nu ai putea visa măcar că cauza noastră să cază vreodată! Daţi-i, daţi-i zic, numai mijloacele de a-şi îndeplini acest bărbat misiunea! ”.

Nu era viaţă uşoară în tabăra Magherului şi multe lipsuri au trebuit să îndure cei prezenţi acolo. Şi-au înjghebat, din ce au putut, ceva adăposturi, pentru vreme de ploaie, dar nu destule şi nu atât de bune cât să le asigure odihnă tihnită la vreme rea. Nici hrana nu era destulă, cu toate măsurile pe care le luaseră autorităţile şi cu toată aprovizionarea pe care o făceau cei ce se duceau cu rândul în satele lor, mai ales cei din apropiere. Dar entuziasmul şi nădejdea nu le-au pierit nici o clipă şi parcă era destul să vină printre ei şi să-i privească în ochi generalul Magheru – care mânca alături de ei şi dormea adesea în tabără, lăsând goală casa din Dealul Troianului – pentru ca dorinţa de luptă să le fie şi mai mare.

– Vezi, domnule profesor, îi zise într-o seară Gheorghe Magheru lui Florian Aaron, dascălul ardelean care venise cu mai bine de două decenii la Craiova şi înfiinţase Şcoala Centrală, oamenii aceştia poartă în ochi şi în suflete o veche dorinţă de libertate. Ei se simt stăpâni, fiecare, pe bucăţica aceea de pământ pe care le-au cuprins-o privirile când erau copii, iar sentimentul acesta al dreptului lor se amplifică prin fiecare în parte, căpătând o cuprindere mare cât ţara. Înţelegi ce vreau să spun?

– Înţeleg, domnule general, înţeleg bine toate acestea, pentru că partea de ţară din care am pornit eu în lume a avut şi mai multe de îndurat decât cea de aici. Dumneata, nu ştiu dacă ai fost în Transilvania, dar asta încă n-ar fi destul. Sufletul ardeleanului e greu de descris şi încă şi mai greu de înţeles. Trebuie să porţi în propriul suflet obida secolelor şi abia atunci simţi tot ce se poate aduna în sufletul acestui popor român. De aceea, spun, nu mi-e greu să-i înţeleg pe oamenii de aici, mai ales că am adunat în spate atâţia ani de dăscălie.

– Pâlpâie lumina în ochii lor, ai văzut?

– Lumina aceea nu-i numai a lor. Este lumina din ochii atâtor şi atâtor generaţii de înaintaşi care au visat libertatea şi s-au jertfit pentru ea.

– Oamenii aceştia sunt în stare de orice. Vin în fiecare zi la mine şi mă întreabă când vom porni asupra vrăjmaşilor. Unii vor să se întoarcă în sate, în districtele lor, şi să ridice toată suflarea, copii, bătrâni şi muieri la lupta pentru Constituţie şi pentru drepturile ţării.

– Timpul pe care-l trăim, domnule general, este un timp al renaşterii. Nu uita că suntem pe Câmpul lui Troian. Dumneata eşti un mare patriot şi românii îşi pun acum în dumneata mare speranţă. Oştenii de aici din tabără, şi alţii, care oricând ar veni bucuroşi în rândurile noastre, te iubesc, pur şi simplu. Pentru ei eşti simbolul unei idei, aşa cum a fost, la vremea lui, acela pe care bine l-ai cunoscut – Tudor Vladimirescu. Aşa că trebuie să nu le înşeli aşteptările, deşi ştiu că te afli într-un moment de cumpănă. Ţara trece prin vremuri grele şi, din câte ştiu, veştile de la Bucureşti sunt din ce în ce mai proaste.

– Aşa-i, zise Magheru cu voce joasă, cum nu-i era felul. Până nu demult, aveam un duşman şi ştiam cu cine luptăm. Acum, s-ar zice că avem doi. Şi ţarul şi sultanul. Săptămâna trecută, în 13 corent, trupele otomane au năvălit puhoi spre capitală. Dar ele sunt doar sabia care loveşte. Mâna e a guvernului ţarist. Când a venit în ţară Suleyman paşa şi a pus la conducere o locotenenţă din Heliade, Nicu Golescu şi Tell, care erau dintre ai noştri, am crezut că revoluţia e salvată. Suleyman era doar cumnatul sultanului şi cuvântul lui avea greutate. Dar când Bălcescu, cu Dumitru Brătianu şi Ştefan Golescu, au ajuns la Istanbul, pentru a obţine de la sultan recunoaşterea noului regim şi a Constituţiei modificate, acesta nici măcar nu i-a primit. Între timp, guvernul rus ceruse chiar înlocuirea lui Suleyman cu Fuad paşa, pe care-l ştia mai energic şi mai neprieten nouă.

– Turcii n-au avut curajul să se pună rău cu ruşii, pentru că Franţa şi Anglia nu le-au dat nici un fel de garanţie privind ajutorul într-un eventual război.

– Dacă n-au găsit sprijin revoluţiile din celelalte ţări, n-avea cum să găsească nici a noastră. Acum, cauza este pierdută. Deja, prietenii noştri, fruntaşii revoluţiei, sunt pedepsiţi cu exilul. Şi nici pe mine nu mă aşteaptă altă soartă. Ei, dacă guvernul provizoriu ar fi ascultat de Bălcescu! Toată tabăra aceasta ar fi mers ca fulgerul până la Dunăre şi turcii nu ne-ar fi trecut hotarul. Dar n-au vrut să opunem rezistenţă armată, singura care ne-ar fi putut salva. Şi iată că trupele

otomane sunt în capitală, iar cele ţariste, din câte am primit veste, au ajuns la marginea Bucureştiului.

Profesorul Florian Aaron nu ştia în amănunţime toate acestea, despre care generalul fusese înştiinţat prin curieri speciali, care aduseseră şi sfaturile că măsura cea mai potrivită, în asemena împrejurări, ar fi dizolvarea taberei.

– Aşa m-a sfătuit, continuă generalul, şi domnul Grant, secretarul consulului englez, care chiar a insistat pentru aceasta, din grija, zicea domnia sa, ca nu cumva ţara noastră să păţească ceva rău, dacă vom opune rezistenţă.

– Aşadar, oftă profesorul, nu mai e nimic de făcut?

– Mă tem că nimic. Chiar mă gândeam cum să-i anunţ pe oamenii aceştia, care încă mai speră, că idealul nostru s-a spulberat. Şi idealul meu s-a spulberat, mă înţelegi? mai zise generalul Magheru cu ochii înlăcrimaţi. Dar ţine minte, domnule profesor – continuă mai însufleţit – că nu vom îmbătrâni de tot până când ţara să nu fie liberă.

– Şi unită, ar trebui să fie, domnule general - adăugă profesorul.

– Poate va fi şi unită, trebuie să fie, până la urmă.

Peste două zile tabăra "volintirilor" de lângă Râmnicul Vâlcii, de pe Câmpul lui Troian, era cuprinsă de tristeţe, de la o margime la alta. Oamenii aflaseră deja. Seara, noaptea târziu, discutaseră despre cele ce mai ştiau de pe la casele lor, despre nevoile mai vechi ori mai noi, despre ce mai aveau de orânduit prin gospodării, pentru toamnă şi pentru iarnă. Parcă nu mai îndrăzneau sau nu-i mai trăgea inima – să vorbească despre lupte şi despre nedreptăţi. Fusese şi o noapte cam răcoroasă, iar haine mai groase încă nu-şi aduseseră, aşa încât aţipeau cât aţipeau, apoi se trezeau iarăşi, când simţeau că-i cuprinde umezeala de rouă. Şi cum băga de seamă unul că vecinul lui s-a trezit îl şi întreba câte ceva, bucuros că are cu cine să-şi treacă timpul, mai lung ca oricând, în noaptea aceea. "Gheorghe, tu ce zici, mă, chiar are de gând domnul general să ne dea drumul acasă?". "D-apăi, din câte se vorbeşte, pare-se că aşa ar fi". "Cică iar au intrat turcii, şi au dat jos pe capii de la Bucureşti, iar noi am rămas aici singuri". "Dacă-i aşa, înseamnă că tot nepricopsiţi o să rămânem. Măcar de bir să fi scăpat şi tot era ceva". "Gheorghe, schimbă acela vorba ca şi cum ar fi uitat despre ce tăinuiseră mai

înainte, parcă aveai o fată, cam mărişoară? “. “Împlineşte 17 ani acum, înainte de Crăciun“. “Şi n-ai de gând s-o măriţi? N-ai făcut cu nimeni? “. “N-am făcut, că nici nu prea ne-a fost aminte până acum. Da, de venit au început să vină flăcăii pe la poarta noastră“. “Mă gândeam la copilul lui Vasile, frate-meu, care mi-e nepot, cum ar veni, că l-ai văzut când a fost aici cu taica“. “Da, l-am văzut. E chipeş flăcăul, da mai avem noi timp să tăinuim. Acum sunt şi altele de făcut“.

Dimineaţa, tabăra fremăta încă înainte de răsăritul soarelui. Li se comunicase ordinul generalului să vină toţi, să se strângă în padina de la poalele dealului. Ştiau pentru ce îi cheamă. Şi începuseră să-şi strângă bruma de bagaje pe care le aveau cu ei: pături, haine, cergile din care-şi făcuseră corturile şi tot ce mai aduseseră. Mergeau încet, în grupuri, către locul unde li se spusese să se adune, acelaşi loc unde, cu nici două luni în urmă se strânseseră pentru a porni să lupte.

Aproape că nu vorbeau, parcă s-ar fi dus la înmormântare, iar când scotea câte unul două trei vorbe, ceilalţi nu-l ascultau. Când toţi erau adunaţi în poiană, generalul a ieşit din casa unde avea cartierul general al taberei şi s-a oprit pe un dâmb, aşa încât puteau să-l vadă toţi. Curând, glasul lui puternic, de militar învăţat cu comenzile, a răsunat peste mulţimea de oameni, limpede, fără tremur, dar numai cei din primele rânduri au putut vedea că din ochii lui Magheru se rostogoleau, din când în când, lacrimi peste obrajii obosiţi. N-a spus multe lucruri generalul în dimineaţa aceea. Cuvinte simple, despre patrie, despre neşansa de a nu-i fi putut veni în ajutor, despre datoria de a răspunde oricând la chemarea ei.

– Păstraţi în inimile voastre române sentimentele de patriotism de care sunteţi însufleţiţi şi nu uitaţi că la orice chemare a glasului patriei suntem datori a alerga şi a muri pentru dobândirea sfintelor noastre drepturi!

Mulţi dintre cei de faţă plângeau. Cuvintele se înfigeau în inimi ca nişte ghimpi chinuitori. La un moment dat parcă nici nu mai desluşeau vorbele comandantului lor. Simţeau doar durerea din ele şi fiecare ofta reţinut, parcă descărcându-se de o povară. După ce Magheru a terminat cele ce avea de spus, retrăgându-se în casa atârnată în coasta dealului, oamenii n-au plecat imediat. Parcă tot mai aşteptau să se întâmple ceva, altceva decât ceea ce se întâmplase

până atunci. Poate că generalul va ieşi şi le va spune că s-a răzgândit sau că a primit alte ordine şi că toată lumea trebuie să rămână pe mai departe în tabără. Dar n-a ieşit. A rămas acolo, închis între pereţii acoperiţi cu macaturi, până când mulţimea a început să se risipească.

Spre amiază, locul unde vorbise Magheru era aproape pustiu, atâta doar că rămăsese bătătorit, cum era întinderea taberei, semn al vieţuirii de două luni a aproape treizeci de mii de oameni. Ştiau însă că în primăvară iarba avea să răsară din nou, că tabăra de la Câmpul lui Troian va trece în amintire, ca şi atâtea alte întâmplări. Amintirile se vor stinge şi ele, odată cu oamenii şi nu va mai rămâne decât o legendă cu nişte oameni care s-au adunat, odată, într-o vară, gata să pornească la lupta pentru binele ţării lor. Vremurile le-au fost însă potrivnice şi n-au mai putut porni, dar în mintea lor a rămas mai clară ideea şi în inimile lor mai puternic imboldul, încât, dacă altădată, patria îi va chema...

Domnul de rouă

Era odată, demult, un tânăr mândru şi frumos, stăpân al unor moşii întinse, care-şi aveau palatele de cleştar la Dunăre. Dar el pornea adesea pe malul bătătorit al Oltului, până în sus, în munţii Loviştei. Tot colindând şi tot umblând prin aceste locuri, într-una din zile a întâlnit o fată frumoasă, de care s-a îndrăgostit. Dragostea îi sfredelea atât de tare inima, încât venea în fiecare noapte la casele acesteia. Dar, se spune că tânărului acesta îi fusese sortit să nu-l vadă niciodată soarele, pentru că atunci când o singură rază l-ar fi atins, s-ar fi topit precum un firişor de rouă. De aceea şi fusese numit Domnul de Rouă. Ca stăpân, a poruncit să fie făcut un drum bun, pietruit, de la palatele lui de pe malul Dunării, până sus, în munţi, la casele iubitei.

Şi mult au fost asupriţi oamenii pentru a termina mai repede drumul. Se spune că n-au găsit iertare de la muncă nici bătrânii, nici copii, iar femeile care purtau copil în pântec erau obligate să muncească îndoit, pentru ele şi pentru cel care încă nu se născuse. Când drumul a fost terminat, Domnul de Rouă urca în fiecare seară într-o trăsură la care fuseseră înhămaţi patru cai ca nişte zmei şi străbătea tot într-o fugă calea până la munţi. Stătea la iubita lui până către zorii zilei şi cum auzea primul cântat al cocoşilor, urca în trăsură şi făcea rapid calea întoarsă, aşa încât ajungea acasă înainte de răsăritul soarelui.

Oamenii din satul iubitei lui aflaseră ceva despre povestea aceasta şi, curioşi să-i descopere tainele, au tăiat într-o noapte toţi cocoşii. Domnul de Rouă a băgat de seamă prea târziu că se apropie ziua şi a pornit iute la goană spre marile lui palate, unde soarele nu-l putea vedea niciodată. A biciuit caii cât a putut, aceştia alergau de parcă nici n-atingeau pământul, dar primele raze ale soarelui se

iviseră de după creasta unui munte şi localnicii au văzut cum Domnul de Rouă s-a risipit ca un abur, cu cai cu tot, pe locul acela rămânând doar mărgăritarul strălucind în soare a mii de gingaşe boabe de rouă.

Unii spun că Domnul de Rouă îşi avea iubita la Râmnic şi că de aici a plecat în zorii zilei către Dunăre. Când a ieşit soarele, Domnul de Rouă se afla într-un sat de pe Valea Oltului şi, pentru a se feri, s-a ascuns sub un pod. N-a scăpat însă nici aici pentru că o rază de soare s-a strecurat printr-o crăpătură şi l-a topit ca pe un firişor de rouă. De atunci, satul acela se numeşte Potopin.

Se spune că Domnul de Rouă era un om rău, care poruncea, din camera unde stătea toată ziua, să i se facă palate, drumuri şi cetăţi. Odată cu topirea lui sub razele soarelui, aceeaşi soartă au avut-o, însă, şi numeroasele-i palate. Au mai rămas doar drumurile de pe Olt, făcute anume ca să ajungă şi să se întoarcă într-o singură noapte de la iubita lui.

Au mai rămas doar drumurile! Nici în legendă ele, marele simbol al legăturii dintre oameni, nu puteau să dispară. Au pierit doar Domnul de Rouă şi efemerele lui palate.

Cine ştie, poate că Domnul de Rouă a existat cândva! Să fi fost vreun guvernator roman de la Romula antică, această Mică Romă de la nordul Dunării? Să fi fost, mai demult, un conducător de trib care şi-a căutat dragostea dincolo de hotarele comunităţii lui, în dorinţa găsirii unor prietenii, ştiind ce însemnau, la vremea aceea, legăturile de sânge? Sau vreun principe de epocă târzie, care-şi găsise aleasa inimii pe o moşie mai îndepărtată şi pusese robii să-i facă drum spre casele iubitei? Timpul a acoperit totul, tradiţia a păstrat doar atât cât a putut, iar de rămas n-a mai rămas decât drumul.

Legenda aceasta, larg răspândită în judeţele Olt, Dolj, Teleorman şi chiar până la Brăila, a atras pe cercetători, care s-au oprit asupra ei încă de la sfârşitul secolului trecut. Zeci şi zeci de variante au fost adunate şi concluzia este că legenda ar aminti pe unul dintre împăraţii romani sau, poate, un guvernator al Daciei Malvensis, care îşi avea scaunul la Caracal, iar drumul durat de el nu este altul decât vechiul drum roman ce însoţea malul Oltului.

Localnicii, deci, nu s-au bucurat de regimul sever de muncă la care-i obligau noii stăpânitori şi nu-l iubeau pe Domnul de Rouă. De aceea au tăiat ei cocoşii, pentru a scăpa de cel ce îi asuprea. În foarte puţine variante ale legendei, tăierea cocoşilor este pusă la cale de iubita Domnului de Rouă, cu gândul de a-l ţine mai mult lângă ea. Soarele, simbolul luminii, al vieţii şi al dreptăţii, a înfăptuit, numai el având asemenea putere, un act justiţiar care dădea câştig de cauză oamenilor locului.

Din legendele Coziei

Dacă multe dintre mărturiile care sigur vor fi existat despre vremuri mai îndepărtate din istoria strămoşilor noştri s-au pierdut, nu aşa stau lucrurile în cazul Coziei, despre aceasta timpul lăsând să ajungă până la noi documente din chiar anii de început ai existenţei ei, descrieri în cronici, numeroase legende şi povestiri. Să deschidem o veche cronică, Letopiseţul Cantacuzinesc, în locul unde scrie despre acest cel mai vechi monument istoric de pe Valea Oltului.

> "Acea ctitorie are loc (...) depărtat de lume şi plin de toate bunătăţile, cu munţi mari îngrădită şi cu văi, şi ocolită cu un râu mare şi izvoară multe împrejurul ei. Şi are toată hrana, poieni şi livezi, nuci şi alţi pomi roditori fără de număr, vii şi grădini. Şi acolo cură piatră pucioasă. Şi tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu, care şi noi cu ochii l-am văzut acel loc, şi i-am zis: pământul cel făgăduit".

Descrierea aceasta, făcută de una dintre cronicile importante ale Munteniei, reţine atenţia prin prezentarea generoasă a locurilor şi prin semnalarea izvoarelor din care cură "piatră pucioasă". Dar se pare că ea este mult mai veche, binecunoscuta cronică, reluând, de fapt, un pasaj dintr-o carte scrisă la 1520, de Gavriil Protul. Sunt, apoi, multe documente care menţionează lăcaşul, demonstrând atenţia deosebită de care s-a bucurat din partea domnitorilor urmaşi ai lui Mircea cel Bătrân.

Ridicată în primii ani ai domniei acestuia, între 1387 şi 1388 (după unii cercetători construcţia ar fi durat mai mult) Cozia a fost ctitoria cea mai însemnată a marelui domnitor, locul pe care şi l-a ales, poate chiar din timpul construcţiei, pentru a-i adăposti

mormântul. Datorită cunoscutei personalităţi a voievodului, aureolei ce-i încununa chipul în conştiinţa populară, prestigiul de care s-a bucurat lăcaşul construit de el – s-au ţesut în timp nenumărate legende, unele mai mult, altele mai puţin cunoscute.

*

Se spune că pe la începuturile domniei lui, Mircea cel Bătrân, tânăr încă, a început să-şi cutreiere ţara şi, mai ales, voia să vadă cu ochii lui drumurile mai lesnicioase către părţile de dincolo de munţi, din Transilvania. Aşa a intrat şi pe Valea Oltului, în sus, însoţit de fiul său Mihail şi de cei mai apropiaţi curteni, mergând în voia cailor până acolo unde valea se închidea aproape de tot, nelăsând loc de trecere decât învolburatelor ape ale Oltului. În acest fel, căuşul acela care adăpostea o deasă pădure de nuci părea o adevărată cetate, străjuită de munţi, apărată de apă, cu un singur loc deschis, spre sud, dar şi acela cu poziţii prielnice pentru a opri un eventual duşman. S-a uitat voievodul de jur-împrejur, apoi le-a zis însoţitorilor săi :

– Să ne oprim aici câteva ceasuri, pentru odihnă, după care vom face cale întoarsă. Dar să nu întârziem, ca să trimitem curând nişte oameni vrednici, care să treacă de stâncile acestea şi să caute, mai departe, drumul.

Şi au rămas acolo până către chindie, tolăniţi pe iarba mătăsoasă care creştea la umbra deasă a nucilor. Voievodul a aţipit puţin, apoi, când s-a trezit, s-a frecat la ochi, a privit din nou împrejurimile şi le-a spus celor de faţă că visase ceva frumos.

– Se făcea că veniseră păgânii cu oaste multă, mişuna ca un furnicar pe valea aceasta şi noi nu ştiam cum să ne apărăm şi să-i împingem îndărăt. Atunci am văzut cum vine un puhoi năprasnic, din sus, de pe Olt. A trecut pe lângă noi fără să ne atingă, apoi s-a răsfirat cât lăţimea văii şi i-a măturat pe duşmanii noştri de parcă nici n-ar fi fost.

– Erau ape limpezi, Măria Ta, ori erau tulburi? a întrebat Nicodim de la Tismana, pe care domnitorul îl chema adesea la el, să se sfătuiască.

– Asta parcă nu-mi dau bine seama, cred că erau limpezi.

– Dacă-i aşa, înseamnă că e bine. Apele tulburi în vis aduc necazuri, Măria Ta.

Domnitorul se tot uita într-o parte şi în alta, parcă măsura abrupturile munţilor, se întorcea cu privirile către locul din sud, unde Oltul ferăstruise stâncile, apoi pe vale în sus şi din nou la munţi. Nicodim, cunoscător la oameni şi, parcă, cititor al gândurilor lor, îi ieşi în întâmpinare cu o întrebare:

– Te gândeşti, cumva, la ce ar fi bun locul acesta, Măria Ta?

– Cam aşa, cinstite Nicodime. Dumneata eşti frământat de acelaşi gând?

– Eu zic, Măria Ta, că aici ai putea face o mănăstire care să fie, în vremuri de linişte, lăcaş de odihnă, iar în vremuri de gâlceavă cu vecinii ori cu alte neamuri, loc de apărare şi de păstrat averea ţării.

– Bine zici dumneata, Nicodime. Aşa vom face. Aceasta va fi cea dintâi ctitorie a mea, că la Tismana doar am continuat ce începuseră bunul nostru părinte, Radu Voievod şi nefericitul nostru frate, Dan, cel ucis de ţarul bulgar Şişman. Va fi cea dintâi şi, poate, cea de pe urmă. Voi lăsa înscrisuri să fiu îngropat aici, unde nucii aceştia umbresc apele Oltului, pentru că alt loc mai frumos eu încă n-am văzut până acum.

– Locul acesta, Măria Ta – zise unul dintre curteni –, are toate frumuseţile de pe pământ, dar se simte în asta şi mâna boierului Nan Udabă, aici, de faţă, care mereu ne povestea, când ne întâlneam, cum îngrijeşte el nucii de pe Olt.

Cel despre care se vorbea făcu un pas înaintea celorlalţi şi se închină cu o plecăciune în faţa domnitorului.

– Dacă Măriei tale îi plac locurile acestea, eu mă voi bucura şi ţi le voi dărui din toată inima.

– Mulţămesc, boier Udabă, şi voi avea grijă să răsplătesc bunăvoinţa domniei tale.

Curând, la Nucet, cum a fost prima denumire a locului, devenită apoi Cozia, ceea ce însemna acelaşi lucru în vechea limbă cumană – un document de la 1402-1403 menţionează "locul numit Nucet, adică Cozia" –, a început construcţia.

Multe întâmplări s-au petrecut în anii aceia, până a fost ridicată construcţia, şi după terminarea ei. Se spune că venind voievodul Mircea la Cozia când aceasta era pe terminate, s-a bucurat mult de lucrarea meşterilor aduşi de el din toată ţara şi a poruncit să fie căutaţi şi meşteri pricepuţi la turnarea unui clopot mare, care să le întreacă pe toate câte se văzuseră vreodată. Au plecat voinici călări

către locurile ştiute că aveau asemenea meşteri, s-au întors cu ei şi domnitorul le-a poruncit:

– Îmi veţi face aici cel mai mare clopot din câte aţi văzut vreodată. Vreau ca dangătul lui să se audă pe toată Valea Oltului, până sus, la Genune şi până jos, la Râmnic sau şi mai departe, până la Dunăre. Şi până unde urechile omului vor desluşi dangătul lui, la vremea răsăritului de soare, până acolo să fie stăpân lăcaşul.

S-au apucat meşterii să facă planuri – şi erau meşteri din Transilvania, de la Sibiu şi Braşov, precum şi din toată Muntenia –, au plecat carele să aducă material bun, aşa încât dangătul clopotului să fie limpede şi să străbată până departe, apoi au fost pregătite tiparele şi s-a turnat în ele metalul topit. Când l-au dezvelit strălucea de-ţi lua ochii şi era, într-adevăr, mare cum nici meşterii cei mai vestiţi nu văzuseră un altul. Se povesteşte că era cât o claie bună de fân, iar meşterii, pentru a-l curăţa şi a-l lustrui, se suiau pe el cu scara. Dar, abia când l-au terminat şi aşteptau să se bucure de munca lor, a apărut necazul cel mare, la care nu se gândiseră, dintru început. Pentru a suna, clopotul trebuia urcat în clopotniţa pe care o construiseră chiar pe locul unde-l turnaseră, la malul Oltului, din cei mai groşi stejari găsiţi în împrejurimi. N-a fost însă chip să-l ridice nicicum, atât era de greu. Cu multă trudă au reuşit să-l înalţe puţin deasupra pământului, dar n-au putut să-l ţină şi clopotul s-a prăvălit în apă, afundându-se în nisipul şi pietrişul de pe fundul albiei Oltului. Zadarnic s-au mai străduit să-l scoată, că toate încercările s-au dovedit deşarte. Clopotul a rămas acolo şi glasul lui nu s-a auzit niciodată. Mâlul adus de viiturile mari s-a aşezat pe el, pietrele l-au împresurat şi ele aşa încât, după multă vreme, părea o stâncă rămasă ca un ciot de munte în mijlocul apei. Oamenii ştiu însă povestea ei şi au numit-o *Clopotul*.

Despre stânca aceasta, care a putut fi văzută până când apele Oltului au fost amenajate pentru hidrocentrale, mai există şi alte legende.

Una dintre ele spune că domnitorul n-ar fi chemat meşterii să confecţioneze clopotul la Cozia, ci l-ar fi comandat la nişte mari şi renumite ateliere de la Sibiu. De acolo, după ce l-au confecţionat, clopotul a fost adus până la Olt şi aşezat într-o barcă mare. A străbătut cu bine aproape întreg drumul, dar, tocmai când barca se apropia de locul unde fusese înălţată Cozia, s-a stârnit o furtună

puternică, încât nu se mai vedea nimic în faţă, iar valurile râului se ridicau învolburate şi ameninţătoare. Oamenii de la prăjini n-au mai putut ţine cârma, barca s-a lovit de o stâncă şi s-a scufundat împreună cu încărcătura şi cu oamenii care o conduceau. Clopotul s-a afundat în adâncuri, iar când s-a potolit furtuna barcagii scăpaţi de la înec au văzut că stânca de care se lovise barca avea tocmai forma unui clopot. Au botezat-o chiar cu acest nume, C*lopotul*, pentru că până atunci ea nu fususese numită nicicum şi aşa a rămas, sute de ani, denumirea ei.

*

Având mănăstirea de la Cozia moşii întinse şi nemăsurate averi, carele ei împânziseră drumurile din Oltenia, transportând fel şi fel de produse – toate câte erau obligaţi ţăranii din satele închinate să le trimită lăcaşului care stăpânea pământul. Grâu, mei, butii cu vin, animale şi piei se revărsau tot timpul anului către Cozia sau, uneori, nici nu mai luau drumul acesta, ci se îndreptau direct către târgurile unde erau vândute şi chiar peste hotare, în locurile în care se făcea negoţ.

Apoi, era transportat peştele din bălţile Dunării, în cantităţi mari, precum şi produsele meşteşugite în atelierele lăcaşului, mai ales oale, doniţi şi alte obiecte, din pământ ori din lemn, folositoare în gospodăriile ţărăneşti. Aveau drumuri lungi de străbătut, pericolele erau multe la vremea aceea, dar căruţaşii plecau în convoaie mari şi erau pregătiţi să-i întâmpine pe cei ce i-ar fi atacat. Mai mult aveau de furcă la punctele de vamă care se înfiinţaseră pe atunci, trebuind să plătească destui bani pentru produsele transportate. De aceea stareţul s-a hotărât să meargă la domnitor şi să ceară îngăduinţa ca toate carele ce aparţin mănăstirii Cozia să poată circula libere şi să nu fie nevoite a plăti vamă nicăieri.

– Ştii bine, Măria Ta, s-a tânguit stareţul, că toate carele noastre umblă şi în folosul Domniei Tale, care eşti stăpânul nostru şi a tot ce există împrejuru-ne. Ori, eu socotesc că nu se cuvine să pună cineva oprelişti în această ţară pe ceea ce aparţine Măriei Tale şi nici să ceară vreo vamă ori altă plată de la aceste care.

Domnitorul a rămas câteva clipe pe gânduri, apoi a răspuns stareţului.

– În anii din urmă, vama este una din grijile mari ale domniei. Am lăsat să fie liberi în ţară, cu vamă numai într-un singur loc,

negustorii de la Liov şi din Lituania. Braşovenilor le-am întărit vechile lor hrisoave, pe care le-au avut de la strămoşi, în oraşele Ţării Româneşti şi pe drumul către Brăila. Pentru alte mărfuri, care vin de peste mare, am pus să se ia, din toate, câte trei la fiecare sută. Pentru mărfurile care se vând din ţară negustorilor străini ori pe care negustorii noştri le duc peste hotară, vama se plăteşte după felul mărfii: la peşte câte 18 ducaţi de fiecare majă, numai la Rucăr şapte peşti şi 36 de dinari, la cal înhămat un ducat, iar la cal de povară trei bani. Pentru o majă de ceară vama este de 12 dinari, la o vacă - 3 dinari, un cal vândut - 6 dinari, un porc - 2 dinari. Şi astea ori ale cui ar fi! Cum vrei să dau un hrisov ca să nu mai plătiţi? Ce vor zice atunci celelalte mănăstiri şi ce vor zice negustorii? Nu se vor răzvrăti?

– Măria ta, mănăstirea noastră are alte rosturi decât ceilalţi ale căror care împânzesc ţara. Sunt şi ei oameni cu respect pentru preafrumosul lăcaş pe care Domnia Ta ai binevoit să-l înalţi acolo, între munţi, la Cozia. Nimeni nu se va împotrivi unei asemenea hotărâri.

Domnitorul a mai ezitat o clipă apoi a chemat un grămătic şi l-a pus să scrie:

> "Să umble carele Coziei în ţara Domniei Mele, iar unde se află vamă, sau cumpărată sau necumpărată, nimeni să nu cuteze dintre vameşi să se ispitească şi să împiedice carele acestea".

Stareţul a plecat bucuros, cu hrisovul învelit bine într-o bucată de piele şi ascuns în sân, sub sutană. Domnitorul a trimis poruncă la toate vămile să împlinească înscrisul hrisovului şi de atunci nimeni n-a mai cutezat a mai opri vreun car şi nici să ceară vamă pentru mărfurile transportate.

Peste alţi câţiva ani, când a venit la ctitoria sa, Mircea-Voievod, în semn de grijă pentru lăcaşul de care parcă-l apropiau tot mai mult anii bătrâneţii, a dăruit acestuia vama de la Genune, aflată pe drumul Sibiului, cu toate veniturile sale.

Ostrovul

Odată, demult, într-o vară fierbinte, s-au strâns fără veste nişte nori negri deasupra munţilor Coziei şi în sus, pe Valea Oltului, dezlănţuind o ploaie puternică şi iute, care a iscat puhoaie repezi pe toate văile munţilor. Toate se îndreptau năvalnic spre albia Oltului şi apele acestuia au crescut văzând cu ochii, încât oamenii abia au avut timp să fugă din calea lor, care cu ce a apucat. Un om nevoiaş, tocmai strânsese fânul şi îl ducea către casă, într-un car, pe drumul de lângă firul apei.

A văzut că râul se umflă, apele ajunseseră deja de vreo palmă chiar şi pe drum şi atunci s-a gândit să lase acolo carul şi, numai cu boii, să urce undeva, pe povârnişul muntelui. Tocmai când dejuga, închinându-se şi rugându-se lui Dumnezeu, a văzut însă cum apele cresc de o parte şi de alta a lui încât nu mai avea cum să plece, dar, în schimb, locul unde se afla rămăsese aproape uscat. N-a mai ştiut ce să facă şi a stat acolo, pe micul ostrov apărut fără să ştie cum, uitându-se la apele care treceau turbate, cu un vuiet năprasnic, ameninţător, pe lângă el. Ploaia a ţinut cât a ţinut, apoi s-a potolit. Apele au mai venit vijelioase încă o vreme, apoi, încet-încet, s-au retras şi ele. Omul a înjugat boii la loc, a pornit pe drumul noroios către casă, iar când a mai venit să vadă locul din nou, a constatat cu uimire că ostrovul era tot acolo, deşi mai demult nu existase, iar apele Oltului se scurgeau liniştite de o parte şi de alta a lui.

> Aşa spune legenda că a apărut ostrovul din dreptul Călimăneştiului, o insulă încântătoare în mijlocul Oltului, care, încă din vremuri vechi, era un loc cum nu se poate mai potrivit pentru odihnă. O dovadă a frumuseţii sale este faptul că învăţatul domnitor Neagoe Basarab l-a ales, chiar către sfârşitul vieţii, ca loc

pentru construirea unui schit, terminat, de altfel, după moartea sa, în 1522.

Legendarul Ostrov n-a avut nici el parte de prea multă linişte, de-a lungul timpului. Edificiul a fost desăvârşit târziu, după aproape un sfert de mileniu de la începutul construcţiei, prin împodobirea cu o frescă în stil postbrâncovenesc, operă de artă de certă valoare. Dar, la numai puţin timp, în vremea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, a fost devastat de turcii care urmăreau pâlcurile răzleţe de panduri, în întoarcerea lor către Oltenia. La 1848 Ostrovul a fost martorul evenimentelor, de data aceasta primind paşii unora dintre revoluţionarii care porniseră pe drumul exilului. Apoi, în 1916, cotropitorii germani, mai "elevaţi", l-au devastat, căutând eventuale opere de artă care ar fi fost ascunse aici.

Nimeni n-a uitat, prin împrejurimi, legenda Ostrovului. Deceniile din urmă au schimabt aproape complet înfăţişarea cea veche, între multele modificări pe care le-a adus construcţia de hidrocentrale pe bătrâna şi legendara Vale a Oltului. Ostrovul a biruit, ca idee – ca să nu piară a fost înălţat vreo şase metri, cu construcţie cu tot –, rază de lumină din depărtarea timpului.

Izvoarele lui Moş Căciulă

Cei ce vor fi trecut, din vremuri străvechi, pe Valea Oltului, vor fi simţit – atunci când au încercat să-şi potolească setea la unele dintre izvoare – că apa are un gust anume, de pucioasă, şi probabil vor fi mers mai departe, către alte şuviţe de apă care izbucneau din munte, până găseau una cu gust bun.

Despre locurile acelea s-a dus vestea că au "apă rea" şi nimeni nu le-a mai luat în seamă. Locuitorii erau puţini în vremea aceea pe Valea Oltului, risipiţi mai mult prin depresiunile care ţineau adăpost la vânturi şi viscole, tot pe acolo mai găsindu-se şi terenuri pe care semănau câte ceva în jurul caselor. După ce s-a înălţat mănăstirea Cozia, însă, valea a devenit mai plină de viaţă, iar micile adunături de case au ajuns sate în toată regula. În jos de Cozia, către Călimăneşti şi Jiblea, încă nu se aşezaseră prea mulţi oameni şi locurile erau folosite mai mult pentru păşunatul vitelor. Între ciobanii cei mai de vază era şi un anume Căciulă, om trecut prin focul vieţii, purtând pe trup semnele multor răni pe care le dobândise în timpul luptelor împotriva turcilor, iar în oase căpătase reumatism, din cauza frigurilor din iernile cât a stat pe câmpurile de bătălie. Ajunsese acum, la 60 de ani şi mai bine, că nu mai putea învârti sabia deasupra capului cu aceeaşi repeziciune din anii tinereţii, dar încă se încumeta să facă fel şi fel de treburi prin gospodărie. Îi plăcuseră din totdeauna animalele şi cei ai casei – copii, nurori, gineri, nepoţi – îl lăsau să le îngrijească. Pleca dimineaţa cu ele pe vale în sus şi se întorcea către seară. Un singur lucru începuse să-i cam necăjească pe cei din familie: multe vite, mai ales cele bătrâne, veneau mereu murdare de noroiul negru şi urât mirositor, care se tot aduna în nişte gropi de pe malul Oltului.

– Pe unde duci vitele astea, tată? îl întrebă într-o seară unul dintre copii. De ce vin aşa nămolite?

– Eu nu le duc nicăieri, le abat mereu către iarbă bună, dar nu ştiu ce tot au, mai ales vacile alea bătrâne, că aleargă mereu către gâldane şi se tăvălesc acolo ca nişte porci.

– Ai şi dumneata grijă de ele, ori mai schimbă poienile pe unde pasc, că au ajuns de nu mai ştii ce culoare au. Sau ia unul dintre copii ăştia mai mărişori să te ajute.

– Bătrânul şi-a luat un nepot cu el, dar n-a fost chip să potă struni vitele învăţate la nămol. Cum ajungeau aproape de locurile ştiute, grăbeau pasul, apoi începeau să alerge şi nu se opreau decât la smârcurile cu apă mirosind a pucioasă. Copilul a vrut să le scoată, dar bătrânul nu l-a lăsat.

– Stai aici, pe mal, i-a zis, ce, vrei să mă certe că te duc şi pe tine nămolit acasă? Lasă că le scot eu.

Şi-a ridicat iţarii, a luat o nuia mai lungă făcută dintr-o tulpină tânără de mojdrean şi a intrat printre smârcuri, tot îndemnând vacile să iasă de acolo. Acestora nici nu le păsa însă de vorbele lui sau de loviturile cu nuiaua. Se mutau de la un smârc la altul, se întorceau iar în cel din care abia le alungase, încât, după câteva ceasuri moş Căciulă le-a lăsat în plata domnului şi s-a îndreptat către locul unde se aflau straiţele cu mâncare şi nepotu-său, care se prăpădise de râs văzându-l cum se chinuia prin noroi şi cum se murdărise. El, însă, după câteva zile petrecute aşa, simţea că parcă încheieturile nu-l mai ţineau la mers şi nu-l mai junghiau atât de tare când apăreau nori deasupra muntelui.

– Mă, nepoate, îi zise el copilului, râzi tu, dar s-ar putea ca vacile noastre să nu intre ele chiar aşa, de nebune, în băltoacele astea. Uite, mie parcă mi-ar fi luat cineva cu mâna durerile de la picioare. Te pomeneşti că or fi făcut călugării de la mănâstire niscaiva minuni şi apele astea tămăduiesc bolile. Copilul îl privea mirat, nu ştia ce să-i răspundă, de aceea moş Căciulă îl rugă să nu mai spună la nimeni despre povestea asta.

– Cine ştie ce o fi la mijloc, râde lumea de noi dacă se află că am început să ne tăvălim în rând cu dobitoacele, iar dacă or fi făcut, cumva, călugării, ceva, ne vor blestema că le-am aflat tainele. Să nu spui la nimeni, auzi?

Copilul i-a promis că nu va spune şi moş Căciulă tot intra prin smârcuri cu nuiaua în mână, învârtindu-se printre animale, dar fără a le îndemna să iasă afară. Când le venea foame, se duceau ele singure să pască, apoi se întorceau în băltoace. Azi aşa, mâine aşa, moş Căciulă simţi că nu-l mai supără chiar deloc încheieturile şi, mai mult, băgă de seamă că vacile cele bătrâne deveniseră mai sprintene, parcă ar fi întinerit, tot aşa cum se simţea şi el.

Într-o zi s-a gândit să spună toată povestea celor de acasă, nu la toţi, ci numai celor doi flăcăi mai mari, acum şi ei oameni în toată puterea cuvântului. L-au ascultat aşa cum făceau totdeauna când tatăl lor avea să le spună ceva, dar s-au minunat mult de cele auzite.

Chiar a doua zi, moş Căciulă a lăsat vitele singure şi s-a îndreptat către Cozia, căutând pe un prieten alături de care, în tinereţe, tăiase multe capete de turci. Era de neam mare, copiii lui se luptau pentru tronul ţării, dar el lăsase toate cele lumeşti şi se hotărâse să-şi petreacă bătrâneţele între zidurile Coziei. L-a găsit tocmai plângându-se de chinurile reumatismelor şi, după ce au mai stat de vorbă, moş Căciulă i-a povestit despre minunea care s-a petrecut cu el şi cu vitele lui. Acela nu i-a dat cine ştie ce crezare, dar, cum e omul la necaz, s-a gândit că, cine ştie, poate îşi găseşte şi el alinarea durerilor în băltoacele acelea. În înţelegere cu moş Căciulă, se ducea pe ascuns către locul unde acesta îşi păştea vitele şi, păzit de el, pentru a nu-l vedea vreun trecător care să-l facă de râs, stătea câteva ore pe zi cu picioarele în noroi. Se spăla apoi la un izvor cu apă limpede şi se întorcea în chilie, spunându-le celorlalţi că aerul şi plimbările îi fac bine.

– Moş Căciulă, zise el după ceva vreme, cred că dumneata ai avut dreptate. Apa asta trebuie să fie blagoslovită, pentru că au început să mă lase şi pe mine durerile. Am să le spun şi altora, pentru că e păcat să-i las să-i chinuie boala reumatismului.

– Cum voieşti dumneata, i-a răspuns moş Căciulă, de acum eu nu mă mai amestec.

Curând, povestea lui moş Căciulă era cunoscută de oamenii din aproape toate satele de pe Valea Oltului. Bătrânii din împrejurimi veneau la băltoacele cu nămol mirosind a pucioasă şi plecau mulţumiţi, binecuvântându-l pe moş Căciulă pentru descoperirea lor. A trecut timpul, în apropiere s-a înjghebat o nouă aşezare, moş Căciulă plecase de bătrâneţe din lumea aceasta, dar numele lui era

pomenit destul de des de cei ce veneau să-şi capete sănătatea la izvoarele de lângă Olt. Tocmai pe atunci căutau să pună un nume aşezării şi cineva a avut ideea ca, în amintirea lui moş Căciulă, să-i dea chiar numele lui.

– Căciulata să-i spunem – a hotărât obştea satului.

Lgenda aceasta, cu largă răspândire în satele din zona Călimăneşti, ar putea să fie vechea poveste a unei întâmplări adevărate. Este posibil, ca vacile lui moş Căciulă să fi fost, de fapt, nişte bivoliţe. Denumirea castrului roman Arutela, situat nu departe de Căciulata, pe malul celălalt al Oltului, a fost înlocuită cu aceea de Bivolari, datorită unor turme de bivoli adăpostite chiar acolo, în vechiul castru. Ori, se ştie că acestor animale le place să se tăvălească în orice băltoacă apărută în cale.

În altă ordine de idei, castrul de la Arutela, cercetat îndeaproape în ultimele decenii - şi refăcut în bună parte pentru vizitatorii de astăzi - dispunea de băi termale. Probabil, romanii au avut în vedere, de la începutul construcţiei, în vremea împăratului Hadrian, pe la anul 138, apropierea izvoarelor de apă termală şi efectele lor tămăduitoare. La fel au procedat şi în alte locuri din partea de vest şi nord a Olteniei, bunăoară la Săcelu şi Băile Herculane. Menţiuni istorice sunt în cartea lui Gavriil Protul, la 1520, reluate în Letopiseţul Contacuzinesc. La începutul secolului al XIX-lea menţiunile sunt tot mai numeroase. Efectul terapeutic al apelor de la Călimăneşti este relevat în ″Curierul Românesc″, la 1827. Printr-un document din 28 iunie 1839 ocârmuirea judeţului Vâlcea ordona subocârmuirii plaiului Cozia să orânduiască primirea şi găzduirea la ″apele de la Călimăneşti″ a două importante doamne ale vremii: vorniceasa Zmaranda Ghica şi Sevastiţa Şuţu. În aceeaşi lună se luau măsuri pentru primirea unei oarecare Eliza Blaremberg. În jurul anului 1843 a fost descoperit izvorul principal de la Căciulata, care a fost captat în 1854 de cunoscutul revoluţionar paşoptist Alexandru Golescu Negru. Acesta a venit ani de-a rândul la tratament, a adus aici şi alţi suferinzi şi, încântat de descoperire, îi scria mamei sale că ″avem la Căciulata o comoară, un izvor unic în felul său...”. Guvernul şi domnitorul se interesează de aceste ape, doctorul Carol Davilla face cercetări şi este impresionat de calităţile terapeutice ale apelor din zona Călimăneşti-Căciulata. Propune înfiinţarea aici a unui stabiliment balnear pentru ostaşi şi recomandă apoi apele împăratului Napoleon al III-lea al Franţei, care şi urmează un

tratament cu acestea, transportate la Paris cu diligenţa. În l860, Mihail Kogălniceanu este unul dintre cei dintâi oaspeţi ai stabilimentului pentru băi, înfiinţat în 1854.

De atunci a trecut vreme îndelungată, apele de la Căciulata au alinat durerile multor oameni, dar puţini sunt cei care au mai auzit povestea lui moş Căciulă. Doar câteodată, bătrânii din partea locului, dacă au cui, o povestesc pentru a cine ştie câta oară.

Masa lui Traian

Pe Olt în sus, trecând de Cozia, o stâncă ieşită dintre celelalte, către râu, a înfruntat vreme de milenii, până la construirea hidrocentralelor, valurile înspumate ale râului. Mai netedă în partea de sus, ea a căpătat, nu se ştie când, numele de Masa lui Traian.

Se spune că împăratul a plecat din tabăra de pe câmpul numit astăzi Troian, foarte mândru de războiul la care pornise, hotărât să nu mai cruţe nimic din forţele sale pentru înfrângerea regelui Decebal. Spre a se încredinţa încă o dată de măreţia oştirii pe care o conducea, a pornit înaintea ei şi s-a aşezat pe stânca aceea din marginea Oltului – poate pregătită special, prin netezire în partea de sus, arătând ca o masă –, de unde avea sub priviri întreaga vale. A rămas acolo până când a trecut ultimul soldat, apoi, mulţumit de oaste, a pornit din nou la drum, grăbind să ajungă în fruntea ei.

Aşa spune legenda...

De numele împăratului Traian se leagă şi denumirea altor multe locuri de pe Valea Oltului, păstrând amintirea marelui împărat roman şi a trecerii oştilor sale nesfârşite spre inima de piatră a regatului lui Decebal. Se află lângă Râmnicul Vâlcii, am mai spus, Dealul Troianului şi Câmpul lui Troian. Tot acolo se află un drum a cărui denumire s-a păstrat din vechime: Drumul lui Traian. Pe defileul Oltului, la nord de Câineni, se află Poarta lui Traian. Este firesc, pentru că pe aici se află chiar Calea lui Traian, drumul pe care împăratul a trecut în vara anului 105, hotărât ca de data aceasta (era a doua oară când venea cu război în Dacia regelui Decebal) pământul de la nord de Dunăre să intre în stăpânirea imperiului..

Poate că Traian a urmărit de pe stânca aceea trecerea unei părţi din oastea lui sau poate că este doar legendă, istoricii considerând că

oştile lui Traian au trecut pe un drum mai vechi, care ocolea masivul Coziei, de la Sălătrucel la Copăceni.

> Istoricul Dumitru Tudor, în cunoscuta sa lucrare ″Oltenia romană″ scrie că drumul venit pe Olt de la Romula Malva, merge pe firul râului doar până la Jiblea, unde se bifurcă : ″O ramură a lui continuă pe malul stâng până la Copăceni, iar a doua ocolea pe la răsărit masivul Coziei prin satele: Sălătrucel, Berislăveşti, Rădăcineşti (Castru), Racoviţa şi Copăceni (judeţul Vâlcea). Această ramură este mai veche decât ramura din defileul Oltului şi s-a folosit de romani cu ocazia cuceririi Daciei″

Va fi urmărit sau nu Traian trecerea oştilor de pe această stâncă, va fi fost numită aşa mai din vechime ori mai târziu – denumirea este încă una din multele dovezi ale păstrării amintirii împăratului Traian în conştiinţa populaţiei daco-romane şi, apoi, româneşti.

Plutaşii

Există undeva pe Olt, de la Brezoi mai jos, între masivele Narăţu şi Cozia, un cot al râului pe care localnicii l-au numit Cotul Plutaşilor. Se spune că locul acela era o adevărată piatră de încercare pentru cei ce îşi alegeau meseria plutăritului, practicată de veacuri multe pe legendarul râu. Acolo erau solicitaţi deopotrivă şi ″vătaful″ şi ″înaintaşul″ şi ″urmaticul″, cei trei membri principali ai echipajului de pe o plută. Cea mai mică nesincronizare a mişcărilor, cea mai măruntă greşeală, putea să ducă la izbirea plutei în peretele de piatră al muntelui şi asta însemna, pentru ei, o adevărată catastrofă. Pluta se spărgea, lemnele se împrăştiau la întâmplare, plutaşii puteau fi loviţi şi înghiţiţi de valuri. Şi-au şi pierdut mulţi viaţa acolo, tot aşa cum s-a întâmplat şi în alte zone ale capriciosului râu.

Precis nu se poate şti când a început plutăritul pe Olt. Oamenii cred că s-a practicat din timpuri străvechi, în forme mai mult sau mai puţin organizate, pornind de la simplii copaci cărora li se dădea drumul pe apă, de unde alţi oameni îi prindeau, în locuri stabilite, până la plutele moderne, care formau adevărate ″trenuri″, transportând la vale mari cantităţi de lemne.

Documentele medievale atestă plutăritul ca o îndeletnicire ce se practica de primăvara până toamna târziu. Cele mai multe plute se formau la Brezoi, cu lemne aduse de pe Valea Lotrului, adesea tot pe calea apei, dar un alt loc de formare a plutelor era Râul-Vadului. Oamenii care conduceau plutele de la Râul-Vadului trebuiau să aibă şi o mai mare experienţă, pentru că aveau de înfruntat un pericol în plus, mai mare decât toate celelalte: locul de la vărsarea Lotrului în Olt. Acolo, povesteau plutaşii, torentul venea atât de vijelios, încât scufunda pur şi simplu pluta, o juca în valuri ca pe o surcică şi numai cu o mare îndemânare şi cu un fantastic efort putea fi redresată. Dar

nu peste tot drumul era atât de greu şi nu tot timpul. Uneori apele râului erau atât de liniştite încât plutaşii îşi scoteau fluierele şi începeau să îngâne câte o doină, purtând-o cu ei peste râu, ca un ecou îndepărtat al unor alte vremuri. Alteori, când timpul începea să se răcorească, făceau focul pe plută şi veneau cu rândul să-şi dezmorţească mâinile. Acesta era semnul apropierii iernii şi, de obicei, ultimul transport al acelui an.

Veacuri de-a rândul au cărat plutaşii de la Olanu şi Brezoi, de la Jiblea şi Câineni, de la Bujoreni şi Racoviţa ori de prin alte sate lemnele munţilor Oltului, mai ales din ţara Loviştei, către schelele de la Dunăre. Tot pe ei îi căutau şi îi tocmeau antreprenorii unor lucrări mai mari, din Oltenia şi Muntenia, să aducă lemnele pe Olt, până la punctul cel mai apropiat.

> Pentru podul care s-a construit peste Olt, la Slatina, în 1846, au sosit din munţi 25 de plute, cu 340 de grinzi de brad. Apoi, la 1877, plutaşii de pe Olt au cărat pe râu aproape tot materialul lemnos necesar construirii podului de vase pe care a trecut armata română. Au fost, în timp, şi încercări de a se face navigaţie pe Olt. Încă din secolul al XIII-lea cavalerilor teutoni aşezaţi în ţara Bârsei li se dădea dreptul de ″a avea câte 6 corăbii pentru transportul sării pe Mureş şi Olt″.
>
> În secolul al XVIII-lea, pe la 1785, au şi circulat pe râu, până la Slatina, două vase ale unei companii sibiene, încărcate cu fier şi produse din fier. Apoi, pe la 1837, s-a înfiinţat la Sibiu ″Societatea de cărăbiere pe Olt″, iar la 1868 statul român intenţiona să pună în circulaţie un vapor pe Olt şi altul pe Prut.
>
> Toate au fost însă numai încercări sporadice de a folosi Oltul drept cale de transport, în adevăratul sens al cuvântului.

Doar plutaşii au rămas stăpâni pe firul apei, trecând în linişte pe lângă sate, uneori chiar pe lângă cele ale lor, de unde copiii le făceau semne cu mâna, iar ei le răspundeau la fel, asta însemnând, poate, într-un limbaj al lor, că să stea şi să-i aştepte cuminţi până se vor întoarce pe drumul de pulbere, pe mal, spre a lua alte plute să le coboare la vale.

Doar uneori Oltul se înfuria, cine ştie din ce pricini şi atunci munca plutaşilor devenea neînchipuit de grea, din când în când mai plătind râului ofrande chiar cu vieţile lor.

Patru fraţi şi râul lotrilor

Datorită importanţei pe care o avea din vremurile vechi drumul de legătură dintre Muntenia şi Transilvania, pe Valea Oltului, circulaţiei intense pe drumurile din zona subcarpatică munteană, unde s-au aflat cele dintâi reşedinţe voievodale şi domneşti, ca şi pe celelalte drumuri, prin nordul Olteniei, către Severin sau pe Olt în jos, către Drăgăşani şi Dunăre – locurile acestea au fost împânzite de haiduci, oameni care, sătui de necazuri şi asupriri, luau calea codrilor, căutând singuri dreptatea prin jefuirea averilor de la bogaţi şi împărţirea la săraci. Şi cum, de cele mai multe ori, oamenii stăpânirii ori ai boierilor încercau să pună mâna pe ei, haiducii, cărora li se mai spunea şi lotri, îşi căutau locuri cât mai sălbatice şi neumblate pentru a se retrage după ce atacau pe bogătaşi, unde puteau să stea în linişte, ştiind că nu aveau curaj a le străbate cei trimişi după ei.

Un asemenea loc era şi valea râului care venea zburdalnic printre munţii din nordul Olteniei şi îşi vărsa vijelios apele în albia Oltului. Cetele de haiduci care aveau aici loc de ascunziş erau dintre cele mai renumite, cu căpetenii cărora le mersese vestea pentru vitejie şi iscusinţă, până la mari depărtări. Când treceau prin apropiere, boierilor li se strângea inima, cu toate că niciodată nu îndrăzneau să se apropie fără gardă puternică. Uneori o luau pe drumuri ocolite, necălcate de prea multă lume, dar nici atunci nu scăpau totdeauna, haiducii cunoscând şi cele mai ascunse poteci.

Între cei mai temuţi erau fraţii Breazu, Mălai, Ciungu şi Voinea, care aveau cete puternice, din oameni aleşi unul şi unul, iar sus, în munţi, ascunzişuri sigure. Multă vreme au hălăduit ei nestingheriţi pe drumul de trecere prin Valea Oltului şi multe nelegiuiri au îndreptat, dar anii au trecut pe nesimţite, cuibărindu-se în argintul de la tâmple

şi, cu timpul, unii dintre haiduci lăsau săbiile şi flintele în mâinile altora, mai tineri, iar ei se retrăgeau în satele de unde veniseră, care aveau neveste şi copii, căci mai erau şi din aceştia sau în locurile ce li se lipiseră mai mult de suflet – cei ce nu aveau familii.

Dintre cei patru fraţi, Breazu a fost primul care le-a spus celorlalţi, într-o seară, că a început să simtă povara anilor în spate şi că, de la o vreme, îl bate gândul să se ducă undeva, într-un loc liniştit şi să se pregătească pentru a-şi petrece bătrâneţele.

– Şi unde ai să te duci, l-a întrebat Voinea, că în afară de cetaşii tăi, de noi şi de codru, n-ai pe nimeni în lumea aceasta.

– Prea mult n-am de gând să mă îndepărtez, le-a răspuns el, nici de voi, nici de cetaşi şi nici de codru. Îmi voi face o casă chiar pe locul unde am avut adăpostul, iar cu mine vor mai veni şi alţii dintre cei cu care demult, în tinereţe, am apucat cărarea codrului. Apoi, când va veni sorocul, poate că şi unii dintre voi, care mai sunteţi încă tineri, veţi căuta un loc de odihnă, iar eu am să vă primesc cu caş proaspăt şi cu friptură de berbec.

– Cred că eu voi fi primul, peste vreo câţiva ani, zise Mălai. Şi, aşa cum m-ai primit în ceată, până când ai crezut că sunt în stare să strâng singur oameni în juru-mi, poate ai să mă primeşti să fac o casă lângă a ta.

Nu după multă vreme, Breazu a început să taie copacii într-o răritură şi, ajutat de ceilalţi haiduci, a înălţat o casă. Apoi alţii dintre cei mai în vârstă l-au urmat şi, curând, ceva mai sus de locul unde Oltul primea apele spumegate ale pârâului pe valea căruia îşi aveau ascunzişurile, a apărut o mică aşezare omenească. Câţiva dintre haiduci au adus nevestele şi copiii, alţii şi-au căutat dintre vechile ibovnice câte o femeie cu care să-şi ducă bătrâneţele. Acolo, în satul lui Breazu, haiducii nu mai atacau pe nimeni şi negustorii transilvăneni poposeau liniştiţi, ca şi boierii olteni care mergeau cu treburi în Ardeal. Cei ce treceau pe acolo spuneau că au fost în satul lui Breazu, iar ceva mai târziu i s-a zis *Brezoi*.

Curând a venit rândul lui Mălai să se lase de haiducie, pentru că prea mulţi ani nu-l despărţeau, ca vârstă, de Breazu. N-a mai vrut însă să-şi dureze casă în satul Brezoi, aşa cum promisese cândva, ci s-a hotărât să-şi întemeieze propriul lui sat, mai sus, pe valea râului. Şi, cam la cale de trei ceasuri de mers pe jos a căutat o poiană potrivită pentru a avea mai mult loc de case. Au venit după el proprii

cetaşi, apoi şi alţi prieteni cărora le-a plăcut sălbăticia şi frumuseţea muntelui şi aşa a apărut satul *Mălaia*.

Încă nu se prăpădise Breazu, când au hotărât să lase flinta haiducească Ciungu şi Voinea. Ei nu se plângeau de bătrâneţe, dar se schimbaseră vremurile şi haiducia devenise din ce în ce mai grea. Oamenii stăpânirii se înmulţiseră, potecile şi ascunzişurile haiducilor le erau cunoscute, iar pedepsele se înăspriseră de la ani mulţi de temniţă până la pedeapsa cu moartea.

– Noi încotro o luăm, Ciungule ? i-a zis Voinea fratelui său mai mare.

– D-apăi, dacă Breazu şi Mălai şi-au ridicat sălaşuri pe malul pârâului acesta care a fost frate cu noi şi ne-a îmbăiat, şi ne-a adăpostit, şi ne-a ascuns – noi de ce să ne ducem în altă parte?

– Asta aşa-i, dar vezi că pe aici valea-i îngustă şi locuri de sate nu-s.

– Aici nu, dar mai sus, către izvoară, sunt poieni destule.

Au pornit pe calea aleasă de Ciungu, s-au oprit şi au măsurat îndelung cu ochiul câteva locuri, dar nu le-a plăcut nici unul. La un moment dat, Voinea parcă ar fi vrut să rămână într-o poieniţă, dar Ciungu nu s-a învoit. Tocmai când s-au apropiat de locul unde se uneau cele două pâraie mai mari, care formau valea aceea a lotrilor, tot vorbind ei despre câte toate, au ajuns la ceartă. Şi atât de tare s-au certat, încât n-au mai vrut să meargă împreună pe acelaşi drum. Voinea a apucat-o în dreapta, pe pârâul cel mare, iar Ciungu în stânga, pe firul celui mai mic. Multă vreme n-au mai vrut să ştie unul de altul, Ciungu a întemeiat satul *Ciunget*, Voinea satul *Voineasa,* până când s-au trezit în porţi cu nişte oameni trimişi de Breazu, care-i chema la el, la Brezoi.

S-au dus fără să se întrebe de ce îi cheamă, amintindu-şi vechile legi ale ascultării celui mai vârstnic.

– Cum vă merg treburile, în satele voastre? i-a întrebat Breazu, deşi el mai ştia câte ceva, pentru că prin satul lui trecea drumul care venea de sus, de pe vale.

– Bine, au răspuns ei. În satele noastre domneşte înţelegerea şi pacea.

– Asta-i bine, a mai zis Breazu. Acum numele noastre au rămas aici, prin Brezoi, Mălaia, Ciunget şi Voineasa. Dar... ar mai fi ceva.

– Ce? l-au întrebat ceilalţi, curioşi.

– Râul încă n-are un nume. Iar eu parcă n-aş pleca liniştit din lumea aceasta, dacă n-aş lăsa totul orânduit cum se cuvine în urma mea.

– Şi, cum să-i zicem, că numele noastre le-am dat satelor.

– O să ne gândim şi la asta. Poate că n-ar fi rău să-i dăm numele pe care l-am purtat toţi patru.

– Adică?, întrebă Voinea.

– Adică, Lotru, îi răspunse râzând Ciungu, care uitase vechea lor ceartă.

– Da, zise Breazu. De aceea v-am chemat pe voi, să hotărâm să-l botezăm *Lotru*.

Au fost de acord, toţi, dar Ciungu s-a interesat cum rămâne cu numele pârâului în sus, unde se desparte. Care se va numi Lotru, cel de pe partea lui, de la Ciunget, sau cel dinspre Voineasa?

– Care este mai mare, a zis Breazu.

– Atunci un nume trebuie şi pârâului de pe valea mea, a insistat Ciungu.

S-au gândit mult şi, până la urmă, tot Breazu a fost cel care a hotărât.

– Pâraiele astea se însoţesc şi se preumblă, parcă ar fi doi oameni într-o viaţă. Eu cred că am putea să-i spunem Lotriţa sau... *Latoriţa,* că vine dintr-o parte.

Ciungu a fost mulţumit, ceilalţi n-au avut nici ei nimic de zis. Au băut şi s-au ospătat ca la un botez, pentru că, la urma urmei, un fel de botez fusese.

Au trecut anii, cei patru haiduci s-au petrecut pe rând din viaţă, i-au urmat apoi generaţii şi generaţii de nepoţi şi strănepoţi. Nimic nu mai aminteşte de ei, după atâta vreme, decât numele satelor pe care le-au întemeiat şi ale râurilor pe care ei, foştii lotri, le-au botezat.

CUPRINS

Noapte cu peceţi domneşti..... 5
Haraborenii.....16
Iovan Iorgovan Viteazul.....20
Un voievod scăpat de la moarte.....25
Întâlnirea din Pădurea de liliac.....27
La Padeş, unde legendele au coborât în bronz.....30
O dramă la Glogova.....46
Lacrimile lui Zamolxis şi alte legende la Polovragi.....51
La Măldăreşti, povestea viteazului căpitan şi a frumoasei tătăroaice.....57
Noapte de taină la Hurez.....69
Stroe Buzescu, marele prieten al voievodului Mihai.....79
Arnota, locul odihnitoarelor limpezimi.....111
Puterea dragostei sau povestea domniţei Anca.....117
Cărţile de demult.....128
La Buridava – povestea unei inscripţii.....134
Câmpul lui Troian.....138
Basarab şi Olea.....142
O dramă zguduitoare.....147
Tabăra Magherului, pe Câmpul lui Troian.....155
Domnul de rouă.....163
Din legendele Coziei.....166
Ostrovul.....172
Izvoarele lui Moş Căciulă.....174
Masa lui Traian.....179
Plutaşii.....181
Patru fraţi şi râul lotrilor.....183

DE ACELAŞI AUTOR

- ***Oameni între oameni,*** Ed. Scrisul Românesc*,* Craiova, 1977;
- ***Amintiri din Valea Luminii***, Ed. Scrisul Românesc*,* Craiova, 1978;
- ***Cântec la cumpăna apelor***, Ed. Sport Turism*,* Bucureşti, 1980, (Premiul naţional pentru cartea de reportaj -1980);
- ***Tulnic peste veacuri. Monumentul de la Padeş*** (în colaborare cu L. Deaconu), Ed. Militară*,* Bucureşti, 1981;
- ***Memoria Băniei,*** Ed. Sport Turism*,* Bucureşti, 1985; ediţia a II-a revăzută, Ed. Alma, Craiova, 2003.
- ***Reîntâlnire neaşteptată,*** Ed. Scrisul Românesc*,* Craiova, 1986;
- ***Locuri şi legende în nordul Olteniei,*** Ed. Sport Turism, Bucureşti, 1987 (editia a II-a revăzută, Ed. Curierul Doljean*,* Craiova, 1999);
- ***Craiova*** (album, în colaborare cu Ioan Nădrag), Ed. Sport Turism, Bucureşti, 1987;
- ***Izvoare de lumină*** (în colaborare cu Gabriel Dulea), Ed. Militară, Bucureşti, 1988;
- ***Cariera,*** Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1989;
- ***Peronul cu iluzii***, Ed. Curierul Doljean, Craiova, 1999;
- ***Casa din altă viaţă***, Ed. Novus - Curierul Doljean, Craiova, 2000 (ediţia a II-a, revăzută, Ed. Scrisul Românesc, 2010)
- ***Radioul public regional*** (în colaborare cu Gh. Verman), Ed. Universităţii "Lucian Blaga" Sibiu, 2002;
- ***Jurnalism la radioul regional şi local*** (în colaborare cu Gh. Verman), Ed. Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 2005 (ediţia a II-a, adăugită, Ed. „Scrisul Românesc", 2009).
- ***În umbra menestrelului: Tudor Gheorghe,*** Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2010.
- ***Convorbiri de după-amiază,*** Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2012.
- ***Căruța merge mai departe,*** Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2012.

Tiparul executat la Imprimeria Editurii

MJM

Str. Felix Aderca, Bl.7, parter, 200410-Craiova
Telefon: 0251 419 661; 0786 035 474;
e-mail: redactia@edituramjm.ro
www.edituramjm.ro

IMPRIMAT ÎN ROMÂNIA